

OIKEUTETTU JA KOSMINEN SOTA 2000-LUVUN ASEELLISISSA KONFLIKTEISSA

Marko Haukkamäki
Systemaattisen teologian maisterintutkielma
Maaliskuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Systemaattinen teologia
Tekijä – Författare Marko Haukkamäki		
Työn nimi – Arbetets titel Oikeutettu ja kosminen sota 2000-luvun aseellisissa konflikteissa		
Oppiaine – Läroämne Teologinen etiikka ja sosiaalietiikka		
Työn laji – Arbetets art Maisterintutkielma	Aika – Datum 2.3.2020	Sivumäärä – Sidoantal 65
Tiivistelmä – Referat Tutkielmani tarkastelee 2000-luvun aseellisissa konflikteissa ilmennyttä kristillisperäistä uskonnollistamista ja uskonnollistumista sekä konfliktien perustelukielessä että varsinaisessa sotatoimessa. Tutkielman keskeiset käsitteet ovat oikeutettu sota ja kosminen sota. Määrittelen tutkielmassani oikeutetun ja kosmisen sodan käsitteet ja tarkastelen niiden keskinäistä suhdetta. Näitä määritelmiä sovellan kahteen merkittävään 2000-luvun sotaan: Yhdysvaltojen sota Irakissa (2003-) ja Venäjän interventio Syyriassa (2015-). Sotien perustelukielestä, esitetyistä sodan syistä ja sodan käyntitavoista erottelen oikeutetun sodan ja kosmisen sodan käsitteellisiä ilmauksia. Oikeutetun sodan käsitteen jaoin läntiseen ja itäiseen teologiaan ja lähdeaineistona käytin varhaisimpia kristillisen oikeutetun sodan tekstejä. Kosmisen sodan määritelmän perustin käsitteen luojaan Mark Juergensmeyerin tutkimukseen. Sotien perustelukieltä, valtiollisia intressejä ja sodan uskonnollisia ilmenemisiä tarkastelin laajalla otannalla tutkimusartikkeleita. Tutkimusmenetelmänäni oli lähdeaineiston systemaattinen analyysi, joka koostui erilaisista tekstianalyttisistä menetelmistä. Erittelin analysoitavasta tekstistä käsitteitä, väitteitä ja ajatuksellisia ennakkoehtoja. Oikeutetun sodan määritelmässä aikakausia ja ajattelijoita yhdistävä tekijä on sodan käsittäminen oikeustoimena. Kosminen sota taas liittyy ymmärrykseen, jossa konkreettisiin sotatoimiin liittyy samanaikainen transsendenttilla tasolla tapahtuva metafyyssisen hyvän ja pahan välinen taistelu. Tutkielmani mukaan oikeutetun ja kosmisen sodan käsitteiden välillä vaikuttaa keskinäinen riippuvuus- ja vuorovaikutussuhde. Oikeutetun sodan narratiivi etenkin uskonnolliseen kieleen yhdistettynä tuottaa kosmisen sodan narratiivia ja käsityksiä konfliktiin. Toisaalta oikeutetun sodan syiden puuttuessa kosmisen sodan narratiivilla on mahdollista kohdistaa pahuus ja rike haluttuun kohteeseen, josta usein seuraa myös oikeutettu syy käyttää voimaa luodun pahan voittamiseksi. Tarkasteltujen sotien valossa sotien perusteluissa käytetään edelleen oikeutetun sodan traditionaalista kristillistä sisältöä. Oikeutetun sodan narratiivi tuottaa myös kosmisen sodan sisältöä, joskin kosmisen sodan ulottuvuutta rakennetaan myös tietoisesti ja systemaattisesti. Valtion johdon poliittisuskonnollisen narratiivin havaittiin siirtyvän yhteiskunnalliseen diskurssiin ja myös asevoimiin. Asevoimissa uskonnollinen narratiivi on altis leviämään asevoimien hierarkiassa myös sotajoukkoihin. Sodissa uskonnollisuutta ilmaistaan myös taistelukentän konkreettisessa toiminnassa. Taistelukentän uskonnollistuneet käytännöt tuottavat kuvaa uskonnollisesta sodasta molempien osapuolien sotilaille ja kansalaisille. Sotien perustelukielen sisältäessä uskonnollista aineistoa, on riskinä myös sodan uskonnollistuminen, joka tuottaa ongelmia oikeudenmukaiseen sodankäyntiin sekä sodankäynnin päättämiseen tähtäävään toimintaan.		
Avainsanat – Nyckelord Aseellinen konflikti, kristinusko, oikeutettu sota, sodat, uskonsodat		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Oikeutettu sota ja kosminen sota.....	5
2.1 Sodan käsite	5
2.2 Oikeutettu sota.....	7
2.2.1 Taustaa	7
2.2.2 Oikeutettu sota läntisessä teologiassa.....	9
2.2.3 Oikeutettu sota itäisessä teologiassa.....	13
2.2.4 Moderneja näkökulmia oikeutettuun sotaan.....	16
2.3 Kosminen sota	20
2.3.1 Kosmisen sodan määritelmä	20
2.3.2 Mikä aiheuttaa kosmisen sodan.....	23
2.3.3 Mitä hyötyä kosmisesta sodasta on sen kävijälle	26
2.3.4 Kosmisen sodan estäminen.....	27
2.4 Oikeutettu ja kosminen sota sekä niiden vuorovaikutus	30
3 Uskonnolliset vaikutteet 2000 -luvun sodissa	32
3.1 Yhdysvaltojen sota Irakissa vuodesta 2003.....	33
3.1.1 Sodan oikeuttaminen ja julkisesti esitetyt syyt	33
3.1.2 Sodan todelliset syyt.....	36
3.1.3 Sodan uskonnolliset ilmentymät	38
3.2 Venäjän sota Syyriassa vuodesta 2015	43
3.2.1 Sodan oikeuttaminen ja julkisesti esitetyt syyt	43
3.2.2 Sodan todelliset syyt.....	46
3.2.3 Sodan uskonnolliset ilmentymät	48
3.3 Sodan uskonnollistuminen ja sen vaikutukset sodalle	53
4 Johtopäätökset.....	55
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	60
Lähdekirjallisuus	60
Internet -lähteet.....	63

1 Johdanto

Sota vaikuttaisi olevan jo historian pintapuolisellakin tarkastelulla ihmisyydelle luontaista, mutta uskonnon liittäminen sotaan herättää suuria kysymyksiä. Uskonnot puhuvat yleisesti rauhasta, mutta myös nykyisessä sekulaariksi väitetyssä ajassa uskonnot ja uskonnolliset argumentit näyttävät olevan olennainen osa sotaa. Esimerkiksi Venäjän ortodoksinen kirkko ja Syyrian jihadistit ovat yksimielisiä yhdestä asiasta: Venäjän meneillään oleva interventio Syyriaan on ”pyhä sota”.¹ George W. Bushin hallinto perusteli vuonna 2003 alkanutta Irakin sotaa uskonnollisella kielellä.² Sotilaskontekstin uskonnollisuus näkyy hienovaraisina ilmauksina myös sotilaspapiston läsnäolossa, uskonnollisissa valakäytännöissä ja rituaaleissa. Toisaalta uskontoa on historian varrella ja nykyään käytetty myös suoranaisten propagandistisena motivaattorina ja oikeuttajana sotaan.

Käsittelen tässä maisterintutkielmassani sodan uskonnollistamiseen ja uskonnollistumiseen liittyviä ilmiötä ja niiden tuottamia mahdollisia eettisiä ongelmia. Tarkastelen erityisesti kristinuskon kulttuurisidonnaista taustaa sodan oikeuttajana ja hyväksyjänä. Tutkielmani keskeiset käsitteet ovat oikeutettu sota (lat. *iustum bellum*) ja kosminen sota (engl. *cosmic war*). Oikeutetun sodan ja kosmisen sodan käsitteiden sisältö on esiintynyt laajasti sotia perustelevassa keskustelussa. Käsitteet myös liittyvät toisiinsa. Oikeutetun sodan käsitteen sisältö tuottaa usein kosmisen sodan piirteitä ja kosmisen sodan sisältö taas mahdollistaa oikeutetun sodan kriteerit täyttävien perusteiden määrittämisen. Oikeutetun sodan retoriikka rangaistuksellisenä toimenpiteenä tuo mukanaan sotaan metafyyssisen ”hyvän” ja ”pahan” osapuolen. Toisaalta toiseen osapuoleen viittaaminen metafyyssisenä ”pahana” antaa kuvan rangaistuksen tarpeellisuudesta ja siten sodan oikeutuksesta.

Tutkimuskysymykseni ovat: 1) Miten oikeutetun sodan ja kosmisen sodan käsitteet ja niiden keskinäiset yhteydet määritellään sodan kontekstissa? 2) Miten sodan uskonnollistuminen on ilmennyt 2000-luvulla, ja mitkä ovat näiden ilmentymien yhteydet oikeutetun sodan ja kosmisen sodan käsitteisiin? Rajaan ilmiön kristinuskoon ja tarkastelen esimerkkeinä Yhdysvaltojen toimintaa Irakin sodassa sekä Venäjän interventiota Syyrian sodassa. Yhdysvallat kutsui Irakin sotaa ”pyhäksi sodaksi”, jota käytiin terrorismia ja islamistista valtiota vastaan, kun taas Venäjän interventiota perustellaan muun muassa

¹ Comerford 2015. Defender of the Faith? Russia’s “holy war” in Syria. Viitattu 22.1.2020

² Froese et al. 2009, 103.

Syyriassa olevien kristittyjen puolustamisella, vaikka pääkumppani sodassa onkin islamistinen valtio ja sen asevoimat.

Perustelen maiden valintaa ensiksikin sillä, että Venäjä ja Yhdysvallat ovat keskeisimmät kristillistaustaiset sotaa käyvät maat. Toiseksi näissä maissa kirkon ja valtion keskinäinen suhde käsitetään lähes vastakkaisesti. Venäjällä kirkon suhde valtioon on muodostunut neuvostoajan jälkeen kiinteäksi ja maa käsitetään ortodoksisena. Yhdysvalloissa taas valtiolla ja kirkkoilla ei ole kiinteää suhdetta ja maan uskonnollinen diversiteetti sekä kristinuskon sisällä että uskontojen välillä on laajaa. Yhdysvallat kuitenkin identifioituu yleisellä tasolla kristilliseksi valtioksi, mutta yhteistä nimittävää tunnustuskuntaa ei ole mahdollista mainita. Kolmanneksi kirkon ja valtion välinen yhteistyö on vahvasti sidoksissa valtapoliittikkaan. Yhdysvalloissa kristinuskolla on vahva suhde poliittiseen suuntautumiseen ja uskonnollisella retoriikalla on mahdollista vaikuttaa tiettyihin poliittisiin ryhmiin. Venäjällä taas kirkon ja valtion välille on muodostunut symbioottinen suhde, jossa läheinen yhteistoiminta tuottaa etuja sekä Venäjän hallinnon valtapyrkimyksille että kirkon omille valtavoitteilte osana maailman ortodoksista yhteisöä. Neljänneksi Yhdysvaltojen ja Venäjän myötä oikeutetun sodan käsityksiä on mahdollista tarkastella sekä läntisen että itäisen kirkon traditiossa. Pidän traditionaalisia käsityksiä oikeutetusta sodasta tärkeinä, koska ne edustavat yhteistä perustaa muuten hyvin laajalle oikeutettua sotaa koskevalle tutkimusaineistolle.

Tutkielman lähdeaineistona olen käyttänyt sekä historiallista tutkimusta että modernia tutkimuskirjallisuutta. Aihepiirin laajuus on pakottanut laajaan ja monipuoliseen tutkimuskirjallisuuden käyttöön, mutta myös sen rajauksiin. Läntisen kristillisyyden oikeutetun sodan teologisina lähteinä käytän Augustinuksen *De civitate dei* (suom. Jumalan valtio) teosta ja Tuomas Akvinolaisen *Summa theologiae* teokseen toisen osan toista osaa. Näiden teosten pohjalta määrittelen läntisen kristillisen teologian mukaisen oikeutetun sodan teoreettisen taustan. Itäisen kristillisyyden oikeutetun sodan teologista käsitystä olen tarkastellut filosofian tohtori Juri Stojaovin³ artikkelin ”Eastern Orthodox Christianity” pohjalta. Artikkeeliin on koottu keskeisimpien ortodoksikirkkoisien (Basileos Suuri, Athanasios Aleksandrialainen, Johannes Khrysostomos ja pyhä Kyrillos) oikeutettua sotaa koskevia kirjoituksia sekä Stojanovin omaa tutkimusta aiheesta. Toinen itäisen kristillisyyden oikeutetun sodan teologian lähteeni on filosofian tohtori David Goodinin⁴ artikkeli ”Just-war theory and Eastern Orthodox Christianity”. Kosmisen sodan teoriaa käsittelen uskonnollisen väkivallan tutkimukseen

³ Stojanov on erikoistunut bysanttilaiseen historian tutkimukseen.

⁴ Goodinin erityisalaa on patristinen teologia ja hän toimii opettajana muun muassa kreikkalaisortodoksisessa teologisessa instituutissa.

keskittyneen filosofian tohtori Mark Juergensmeyerin teoksen *Terror in the mind of God* sekä hänen aiheesta laatimiensa tutkimusartikkeleiden pohjalta. Kosmisen sodan tarkastelussa käytän myös filosofian tohtori Reza Aslanin artikkelia ”Cosmic war in religious traditions”.

Sodan ja politiikan uskonnollistamista ja uskonnollistumista käsitteleviä lähteitä on useita. George W. Bushin Irakin sotaa motivoivan retoriikan lähteenä käytän Robert Draperin teosta *Dead certain: the presidency of George W. Bush*. Retoriikan analyttisenä lähteenä käytän Phil Grahamin, Thomas Keenanin ja Anne-Maree Dowdin artikkelia ”A call to arms at the end of history: a discourse historical analysis of George W. Bush’s declaration of war on terror”. Artikkelin on diskurssianalyysi, jossa Bushin retoriikkaa verrataan eräisiin muihin historiallisiin sotaa uskonnollisesti motivoiviin puheisiin. Irakin sotaan liittyviä uskonnollisia asenteita tarkastelen Paul Froesen ja Carson F. Mencken artikkelin ”A U.S. holy war? The effects of religion on Iraq war policy attitudes” pohjalta. Arviot Irakin sodan taustalla olleisiin valtiollisiin intresseihin perustuvat strategian professori (Yhdysvaltojen ilmasotakoulu) Jeffrey Recordin artikkelin ”Why the Bush administration invaded Iraq. Making strategy after 9/11”. Uskonnollisuuden ilmenemistä Yhdysvaltojen asevoimissa on tarkastellut entinen Yhdysvaltojen ilmavoimien everstiluutnantti, professori James E. Parco artikkelissaan ”For God and country: religious fundamentalism in the U.S. military”.

Venäjän interventioiden syiden ja siinä esiintyneen retoriikan lähteenä käytän Samuel Charapin, Elina Trygerin ja Edward Geistin artikkelia ”Understanding Russia’s intervention in Syria” ja Venäjän median roolista intervention legitimoinnissa Dimitri Strovskin ja Ron Schleiferin artikkelia ”The Russian media as a promoter of manipulative approaches: the case of the Syrian civil war”. Venäjän asevoimien ja uskonnon keskinäisen roolin selvittämiseksi lähteenäni on Boris Knorren ja Aleksei Zygmontin artikkeli ”Military piety in 21-st century Orthodox Christianity: return to classical traditions or formation of a new theology of war?”. Uskonnon ilmenemistä Venäjän asevoimissa ja sen käymissä konflikteissa tarkastelen filosofian tohtori Dimitri Adamskin artikkelin ”Christ-loving warriors: ecclesiastical dimension of the Russian military campaign in Syria” valossa. Näiden artikkelien ohella käytän laajasti aihepiirin muuta tutkimuskirjallisuutta. Hallinnon ja sodanjohdon retoriikkaa selvitän instituutioiden (esim. Valkoinen talo, Kreml, Venäjän ortodoksinen kirkko) internet-sivustoilta. Oikeutetun ja kosmisen sodan lähteiksi olen valinnut merkittäviä koko aihepiirin tutkimusta hallitsevia tutkijoita. Tarkastelemiani sotia koskeva lähdeaineisto on etupäässä arvostettujen kustantajien julkaisemaa vertaisarvioitua aineistoa, joka on laadittu sotaa käyvässä maassa.

Tutkimusmetodinani on systemaattinen analyysi, joka koostuu erilaisista tekstianalyytisistä menetelmistä. Tarkasteltavaa tekstiä tutkitaan erittelemällä käsitteitä, väitteitä sekä esiin nousevia ajatuksellisia ennakkoehtoja.

Aikaisemmassa tutkimuksessa oikeutetun sodan ja kosmisen sodan käsitteitä ei yleensä ole yhdistetty, eikä kosmisen sodan käsitettä ole sovellettu valtiolliseen väkivaltaan. Sodan ja uskonnon välistä suhdetta sekä uskonnon suhdetta ylipäänsä väkivaltaan on sen sijaan tutkittu laajasti. Koska sota on viimekädessä aina poliittinen akti, on aihepiiriä käsitelty laajasti myös poliittisesta näkökulmasta. Augustinuksen ja Tuomas Akvinolaisen tekstit ovat oikeutetun sodan perusaineistoa⁵, joihin aihepiirin muu tutkimus usein viittaa. Oikeutetun sodan teoriaa on viime vuosina käsitelty esimerkiksi David Rodin, joka arvioi oikeutetun sodan itsepuolustusellista oikeutusta teoksessaan *War and Self-Defence*. Oliver O'Donovan on kirjoittanut modernin oikeutetun sodan tarkastelun teoksessaan *Just war revisited*, joka käsittelee myös nykyaikaisten sotien erityisongelmia kuten biologisia, kemiallisia ja ydinaseita oikeutetun sodan näkökulmasta. Oikeutetun sodan teoriaa on puolustanut muun muassa Nigel Biggar teoksessaan *In defence of war*. Poliitiikan uskonnollistamista on käsitelty esimerkiksi Patrick Michelin ja Enzo Pacen toimittamassa artikkelikokoelmassa *Annual review of the sociology of religion. Volume II: Religion and politics*. Mark Juergensmeyer on tunnettu ja tuottelias politiikan uskonnollistumisen tutkija, joka on käsitellyt aihetta useammassa teoksessaan. Juergensmeyer on lisäksi kosmisen sodan -käsitteen luoja ja siten aiheen keskeisimpiä tutkijoita. Kosmista sotaa on Juergensmeyerin tutkimukseen pohjaten tutkinut myös iranilaissyntyinen uskontotieteilijä ja sosiologi Reza Aslan useassa artikkelissa sekä teoksessaan *How to win a cosmic war: God, Globalization, and the End of the War on Terror*.

Syyrian ja Irakin sotia on myös tutkittu laajasti useasta näkökulmasta. Syyrian sodan syntyä, taustaa ja kehitystä tarkastelee Airin Bahmanin ja Bruno Jäntin teos *Syyrian sota*. Hugo Spalding on käsitellyt artikkelissaan ”Russia’s false narrative in Syria” Venäjän ilmoittamia syitä interventioon ja niiden suhdetta todellisiin intresseihin. Venäjän ulkopoliitiikan uskonnollistamista on tarkastellut Robert C. Blitt artikkelissaan ”Russia’s Orthodox foreign policy: the growing influence of the Russian Orthodox Church in shaping Russia’s policies abroad”. Irakin sodan taustoja ja itse sotaa on tutkinut John Keegan teoksessaan *The Iraq war*. Sodan aloittamista ja sen käyntiä kansainvälisen lainsäädännön näkökulmasta on tarkastellut John Yoo artikkelissaan ”International law and the war in Iraq”. Kristinuskon yhteyttä

⁵ Eräs keskeinen oikeutetun sodan historiallinen tutkija on Hugo Grotius. Tässä tutkielmassa sen laajuus ei mahdollista Grotiuksen kirjoitusten käsittelemistä.

Yhdysvaltain sotakulttuuriin on tutkinut Kelly Denton-Borhaug teoksessaan *U.S. war-culture, sacrifice and salvation*.

Tutkielman ensimmäisessä pääluvussa määrittelen käsitteet oikeutettu sota ja kosminen sota. Oikeutetun sodan käsitteen erittelen läntiseen ja itäiseen perinteeseen. Näitä historiallisia määrittelyjä vertaan eräiden nykyisten oikeutetun sodan teoreetikkojen käsityksiin. Tutkielman toisessa pääluvussa oikeutetun sodan ja kosmisen sodan käsiteanalyyssejä sovelletaan kahteen merkittävään 2000-luvun sotaan: Yhdysvaltojen sota Irakissa (2003-) ja Venäjän interventio Syyriassa (2015-). Tutkielma päättyy johtopäätöksiin, jossa kokoan havainnot ja vastaan tutkimuskysymyksiin.

2 Oikeutettu sota ja kosminen sota

2.1 Sodan käsite

Käsitteen sota määrittely on yllättävän haastavaa, eikä sille löydy yksiselitteistä ja yhdenmukaista määritelmää. Termiä sota saatetaan tietoisesti välttää, koska se mahdollistaa omien tarkoituksien ajamisen sekä toiminnan sitoutumatta sodan lakeihin. Sodan julistukset ovatkin olleet äärimmäisen harvinaisia toisen maailmansodan jälkeen. Esimerkiksi Yhdysvaltojen viimeisin muodollinen sodanjulistus tapahtui 4.6.1942, jossa sota julistettiin Bulgarialle, Romanian ja Unkarille.⁶ Sodan käsitteen on korvannut aseellinen konflikti. Aseellinen konflikti on kahden tai useamman osapuolen välillä tapahtuva asein käytävä selkkaukseen vailla sotatilaa. Sotatila edellyttää sodan julistusta. Aseellisen konfliktin käsitteen käyttö helpottaa sekä valtion kansainvälisiä että sotaan liittyviä velvollisuuksia sotaan verrattuna.⁷ Käytännössä aseellinen konflikti on kuitenkin sotatila alueella elävän väestön ja siellä toimivien asevoimien näkökulmasta. Sisällytänkin aseelliset konfliktit sodan määritelmääni.

Klassisena sodan määritelmänä voi pitää Marcus Tullius Ciceron (106—41 eKr.) määritelmää, jonka mukaan sota on valtioiden tai valtioiden osien välistä väkivaltaista kamppailua.⁸ Carl von Clausewitz (1780—1831) lisää edelliseen määritelmään sodan olevan valtioiden välinen kaksintaistelu, jossa käytetään väkivaltaa vastustajan pakottamiseksi noudattamaan omaa tahtoa.⁹ Vaikka arkikielessä oheiset määritelmät vaikuttavat kuvaavan sotaa riittävästi, ne eivät kuitenkaan kestä lähempää tarkastelua. Viimeisen viidenkymmenen

⁶ United States Senate, Official Declarations of War by Congress. Viitattu 29.1.2020.

⁷ Valtiosopimus 8/1955, artikkelit 2—3.

⁸ Cicero, *De officiis*, 1.11.34.

⁹ Von Clausewitz 1832, 1. Von Clausewitz on preussilainen kenraali ja eräs maailman kuuluisimmista sotateoreetikoista.

vuoden aikana käytyjen sotien näkökulmasta sota ei välttämättä ole kahden osapuolen välinen, eivätkä osapuolet välttämättä edusta valtioita. Lisäksi väkivalta kaipaisi lisämääritelmän, sillä fyysisen väkivallan esiintyminen ei ole sodassa välttämätöntä. Toisaalta von Clausewitzin ajatus omaan poliittiseen tahtoon pakottamisesta ei vaikuta nykyaikaisissa sodissa ainakaan suoranaiselta tavoitteelta.

Oliver O'Donovan käyttää termiä ”sota muilla keinoilla” (engl. war by other means) viitatessaan sellaisiin joustaviin toimenpiteisiin, jotka luottavat vähäiseen sodan mahdollisuuteen, mutta pitävät sen silti etäällä. Tällaisilla keinoilla hän tarkoittaa diplomaattista retoriikkaa, ei-tappavien aseiden käyttöä ja erilaisia poliittisia ja taloudellisia pakotteita.¹⁰ Sisällytän tällaisen toiminnan osaksi sodan käsitettä, kun keskustellaan sodan oikeutuksesta. Sodan välttämisen näkökulmasta ne nostavat esiin mahdollisuuden ratkaista kansainvälisiä konflikteja sotaa alhaisemmalla keinovalikoimalla. Toisaalta niiden käsittäminen sotatoimina hillitsisi tällaisten keinojen käyttöä vastatoimien yleisratkaisuna tilanteissa, joissa toinen osapuoli ei toimi keinovalikoiman käyttäjän tahdon mukaan. Lisäksi on syytä huomata, että vaikei talouspakotteita käsitettäisi sotatoimina, ne voivat aiheuttaa kohdemaan kansalaisiin sodankaltaisia vaikutuksia. Tällaisten keinojen päätyminen poliittiseen valikoimaan on johtanut tilanteisiin, joissa pakotteet ovat voimassa epämääräisen ajan ilman tarkoitustakaan niiden päättämisestä.

Sota ei välttämättä ole kahden valtion välinen mittely. Äärimmäinen esimerkki nykyisten sotien monimutkaisuudesta on Syyria. Sota on sekä uskonnollinen että etninen ja sen osapuolina olivat aluksi lukuiset eri uskonnolliset ja poliittiset ryhmittymät sekä Syyrian valtio. Myöhemmin sotaan liittyi myös valtiollisia toimijoita, kuten Yhdysvallat liittolaisineen (2014), Venäjä (2015) ja Turkki (2016). Syyrian sota peittyy ISIS:in kohdistuvan terrorisminvastaisen sodan otsikon alle, mutta sodan osapuolilla on myös tärkeämpiä valtiollisia intressejä. Nykyajalle tyypillinen sodan muoto on kapinallisvastaiset operaatiot (engl. counter insurgency). Tämä on terrorisminvastaisen sodan jatkokehiteelmä, josta termi sota on jo kokonaan häivytetty pois.¹¹ Tämän tyyppiset sodat eivät yleensä ole kahden osapuolen eivätkä valtiollisten toimijoiden välisiä. Yksi sodan osapuoli on käytännössä kuitenkin yleensä valtio.

Sodan käsitettä on pyritty lähestymään myös sen aiheuttaman uhrimäärän kautta. Uppsalan yliopiston konfliktin ja sodan tutkimuslaitos määrittelee sodaksi aseellisen konfliktin,

¹⁰ O'Donovan 2003, 96—97.

¹¹ Joint Publication (JP) 3-24, ix—xxi. Tämän ohella asevoimissa puhutaan myös ei-sotilaallisista voimakeinoista ja ei-kineettisestä voimankäytöstä, jotka myös hämärtävät sodan käsitettä.

josta vuoden aikana aiheutuu aseellisen toiminnan vuoksi yli tuhat uhria.¹² Kuolonuhreihin perustuva sodan määritelmä on haasteellinen. Esimerkiksi Krimin valtaus vuonna 2014 tapahtui ilman laukaustakaan, mutta toisaalta eräissä valtioissa on saatettu tappaa tuhansia ihmisiä ”legitiimin” ja suvereenin valtion omiin kansalaisiin kohdistetun toiminnan seurauksena. Sodan käsitteen määritelmäkriteeriksi on myös ehdotettu aseiden käyttöä, mutta sota voi olla myös kauppasotaa, jolloin aseita ei käytetä.¹³ Ehkä vielä selkeämpi esimerkki aseettomasta sodasta ovat nykypäivänä yleistyvät informaatio- ja kybersodat.

Nykyiseen sotilaskielenkäyttöön on ilmaantunut käsite ”sotaa alemman asteiset operaatiot” (engl. militaryoperation other than war, MOOTW). Tämä kuvaa sodan määrittelyn ongelmallisuutta. Yksi esimerkki tällaisesta sotaa alemman asteisesta operaatiosta on rauhaan pakottaminen, joka joidenkin mielestä on meneillään Syyriassa.¹⁴ Tällaisen terminologian luominen on tietoista ja suunnitelmallista, sillä se helpottaa sotatoimien aloittamista. Terrorismin vastaisen sodan voisi kokonaisuudessaan määritellä sotaa alemman asteisiksi operaatioiksi. Määritelmä ”sotaa alempi asteinen operaatio” ei silti muuta sotilaan ja kohdealueen väestön kokemusta tilanteesta. Heille kyseessä on sota.

Konfliktin käsite on hyödyllinen sodan määrittelyssä. Tieteen termipankki määrittelee konfliktin kahden tai useamman osapuolen väliseksi poliittiseksi ristiriidaksi, jossa osapuolet pitävät toistensa näkemyksiä väärinä ja omiaan oikeina.¹⁵ Määrittelyn tutkielmassani sodan poliittiseksi erimielisyydeksi kahden tai useamman osapuolen välillä, mikä aiheuttaa muille osapuolille haittaa. Haitta on vaikutusalueeltaan sellaista, että se heikentää valtion poliittisia ja taloudellisia edellytyksiä muiden kansakuntien rinnalla. Lisäksi se kohdistaa kansalaisiin sellaista vaikutusta, joka vaikeuttaa jokapäiväisten tarpeiden tyydyttämistä ja kyseiselle kontekstille tavallista turvallisuuden kokemusta. Määritelmän heikkoutena ovat kontekstierot eri maissa, jolloin puhuttaessa haitasta, sitä tulee aina verrata kansakunnan ja sen kansalaisten sen hetkisiin normaaleihin elinoloihin.

2.2 Oikeutettu sota

2.2.1 Taustaa

Sodan käsite ei ole yksiselitteinen ja sodan määrittelyssä tapahtuneet muutokset ovat myös vaikuttaneet oikeutetun sodan käsitykseen. Sodan käynnin laillisuutta on historiallisesti

¹² Uppsala Universitet. Definitions. Viitattu 6.11.2019.

¹³ Pukkila 2014, Milloin konflikti muuttuu sodaksi – riittääkö tuhat uhria? Viitattu 5.11.2019. Myös O’Donovan kritisoi kineettistä voimaa sodan määritelmässä.

¹⁴ Rekkedal 2004, 3.

¹⁵ Tieteen termipankki. Konflikti. Viitattu 5.11.2019.

tarkasteltu ”oikeutetun sodan” käsitteellä. Oikeutetun sodan käsite voidaan jäljittää Marcus Tullius Ciceroon. Hän käsittelee aihetta teoksessaan *De officiis* (suom. Velvollisuuksista). Ciceron mukaan oikeutetun sodan kriteerit olivat: sotaa tuli edeltää vaatimus vääryyden korjaamisesta; sota tuli virallisesti julistaa ja sitä tuli käydä oikein ja oikeudenmukaisesti; sodan aikana tehtyjä sopimuksia tuli kunnioittaa. Sota oli kuitenkin raakuutensa tähden aina ei-toivottavaa. Vaikka tuolloin sotaa pidettiin normaalitilana, ajatteli Cicero rauhan normaalitilaksi.¹⁶ Länsimaissa oikeutetun sodan käsite yhdistetään usein kristinuskoon, vaikka sen tausta oli antiikin filosofisessa perinteessä. Läntisessä kristillisessä teologiassa oikeutetun sodan sisällössä on tunnustuskuntaakohtaisia eroja, mutta yhteinen tausta on yleensä Augustinuksen (354—430) ja Tuomas Akvinolaisen (1225—1274) teksteissä. Itäisessä kristillisessä teologiassa ei ole systemaattista oikeutetun sodan esitystä, mutta oikeutetun sodan teologiaa on pohdittu ja sitä koskevia ohjeita on laadittu.¹⁷ Jaan tutkielmassani oikeutetun sodan määritelmäni läntiseen ja itäiseen teologiaan, koska tulen soveltamaan oikeutetun sodan määritelmäni Yhdysvaltojen ja Venäjän nykyisiin sotilasoperaatioihin.

Kristillisen oikeutetun sodan teorian ensimmäisinä kannanottoina pidetään kirkkoisä Origeneen (185—254) lausuntoja. Hänen mukaansa kirkko rukoilee sotilaiden puolesta silloin, kun taistelulle on olemassa oikeutettu peruste. Origenes ymmärsi valtion turvallisuutta ja hyvinvointia ylläpitäväksi instituutioksi, jolloin valtion vakaus oli kaikkien etu. Ajattelun perusteet johdetaan Raamatusta. Paavalin mukaan maallinen esivalta on Jumalan asettamaa ja siksi hyvän kristityn tuli alistua esivallalle ja kunnioittaa sitä (Room. 13:1—7). Ensimmäisten vuosisatojen kristillisyydessä kristittyjen suhde sotaan tai yhteiskunnalliseen toimintaan ylipäätään ei kuitenkaan ollut tärkeää Kristuksen eskatologisen odotuksen vuoksi. Tämän ohella sotapalvelukseen suhtauduttiin negatiivisesti, koska roomalainen sotapalvelus sisälsi pakollisen, uskonnollisen, keisarikultin. Kun kristinuskosta tuli Rooman valtionuskonto keisari Theodosius I (hallitsijana 379-395 jKr.) antamalla säädöksellä, oli valtion ja uskonnon suhde määriteltävä. Kristityn asepalvelus palvelisi molempien etuja. Valtio saisi asepalvelukseen rekrytoitavaksi lisää kansalaisia ja valtion toiminnan tukeminen kohentaisi kirkon ja hallitsijoiden suhdetta. Toisaalta samalla ajalla sotilaat myös hylkäsivät ammattinsa kristinuskoon kääntymyksen vuoksi.¹⁸ Suhde sotaan ei siis tuolloinkaan ollut itsestään selvä.

Myös nykyisten sotien yhteydessä viitataan kristilliseen oikeutetun sodan käsitteeseen. Käsitteellä on myös luonnonoikeuteen perustuva sekulaari versio. Yksilön luonnollinen oikeus

¹⁶ Harrer 1918, 26—28.

¹⁷ Stojanov 2014, 166. Samoin myös LeMasters 2011, 56.

¹⁸ Pikkarainen 2006, 20—24.

puolustaa itseään on laajennettu koskemaan myös kansakuntia: sodat ovat siis oikeutettuja silloin, kun ne ovat puolustautumista hyökkääjiä vastaan. Juuri tähän oikeuteen viittaa Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) peruskirjan 51. artikla: ”Jos jokin Yhdistyneiden Kansakuntien jäsen joutuu aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, ei mikään tämän peruskirjan säännös saa rajoittaa sen luonnollista oikeutta erilliseen tai yhteiseen puolustautumiseen...”¹⁹. Sodan puolustuksellisuus ei kuitenkaan aina ole itsestään selvää, mikä ilmenee tutusta sanonnasta ”hyökkäys on paras puolustus”. Viimeaikaisia sotatoimia on ahkerasti perusteltu 51. artiklalla. Esimerkkinä ongelmallisuudesta ovat vuoden 2020 alussa tapahtuneet iranilaisen vallankumouskaartin komentajan Qassam Suleimanin kuolemaan johtanut Yhdysvaltojen isku Irakissa ja sitä seurannut Iranin kostoisku kahteen yhdysvaltalaiseen sotilastukikohtaan Irakissa. Kumpikin osapuoli perusteli oman toimintaansa YK:n peruskirjan 51. artiklalla.²⁰ Oikeutetun sodan käsitteellä on myös semanttiset haasteensa. Nimittäin sanottaessa ”oikeutettu sota” ilmaistaan samalla, että kyseessä oleva sota olisi oikeutettu tai että sota voisi jossakin olosuhteissa ylipäättään olla oikeutettu. Toisaalta oikeutetun sodan teoriaa on mahdollista tulkita siten, että sen sisällöstä löytyisivät pitävät kriteerit sodan käynnille. Tarkastelen seuraavaksi, kuinka asiaa on pohdittu teologisesti.

2.2.2 Oikeutettu sota läntisessä teologiassa.

Augustinuksen kirjoittaessa oikeutetusta sodasta maailmanhistorian ensimmäisen kristillisen valtion vakaus oli uhattuna. Rooman valtakunta oli laajojen hyökkäysten kohteena. Tällaisessa tilanteessa Augustinus ymmärsi, että kristitty voisi palvella sekä keisaria että Jumalaa.²¹ Augustinus ei kuitenkaan koonnut yhtenäistä oikeutetun sodan teoriaa, vaan hän käsitteli aihetta kannanottoina eri tilanteisiin teoksessaan *Jumalan valtio*. Siksi pidänkin hieman kyseenalaisena yleistynyttä tapaa esittää Augustinuksen oikeutetun sodan teoria kriteeriluettelona.²² Luetteloitu kriteeristö olettaa, että Augustinuksen tarkoituksena olisi ollut määrittää kriteerit tilanteelle, jossa sota olisi hyväksyttävää. Toisaalta sekulaarin valtion viitatessa Augustinuksen kriteeristöön se viittaa samalla kristilliseen ajatteluun, joka nostaa useita monimutkaisia kysymyksiä, kuten suhteen Jumalan olemassaoloon tai synnin määritelmään. Kriteerejä keskeisempää olisi perehtyä siihen, kuinka Augustinus suhtautui sotaan.

¹⁹ Valtiosopimus 1/1956, artikla 51.

²⁰ CNBC (2020). US tells UN the killing of Iran’s top commander was an act of self-defence. Viitattu 22.1.2020 ja Zarif (2020). Iran took & concluded proportionate measures in self-defence under Article 51 of UN charter. Viitattu 22.1.2020.

²¹ Pikkarainen 2006, 24–26.

²² Tällaisen kriteeristön esittää mm. Pikkarainen 2006, 26.

Augustinuksen oikeutetun sodan käsittelyn pääajatus oli sota valtioiden välisenä oikeustoimena.²³ Sota oli aina Kristuksen hengen vastainen, mutta joskus myös välttämätön paha rauhan turvaamiseksi. Sotaan jouduttiin kärsityn vääryyden vuoksi ja sotaa käyvästä tuli siten rauhantekijä. Sota ei ollut kristitylle täysin tuomittavaa, sillä muutoin Uusi testamentti olisi Augustinuksen mukaan käskennyt heittää aseet kokonaan sivuun. Tätä vastoin se kehottaa sotilailta ”tyytymään palkkaansa” (Luuk. 3:14).²⁴ Näin ollen sotilaan ammattia ei kielletty. Augustinuksen käsittämän oikeustoimen taustalla oli kuitenkin Jumala oikeudenmukaisena tuomarina. Jumalaan uskova valtio turvautuu ja vetoaa Jumalan tuomiovallan auktoriteettiin myös ryhtyessään sotaan. Jos sotaan oli välttämätöntä ryhtyä, tuli Augustinuksen mukaan sota ensin julistaa.²⁵ Hänen mukaansa viisas mies käy oikeudenmukaisia sotia, mutta suree silti sodan pahuutta ja raakuutta.²⁶ Lisäksi oikeudenmukaista sotaa saatettiin käydä vain syntiä vastaan. Koska voiton antajaksi käsitetään Jumala, sisältyy tähän ajatus Jumalan rangaistuksesta.²⁷ Modernissa ajattelussa herää kysymys synnin määritelmästä. Augustinuksen syntiajattelun taustalla vaikuttaa tässä olevan valtion rauhaa uhkaava toiminta.²⁸

Augustinus käsittelee sodan käyntiin liittyviä lakeja yllättävän vähän. Aihe tulee esille *Jumalan valtio* teoksen alussa, mutta Augustinus ei aseta sodalle erityisiä sääntöjä. Hänen mukaansa sota ei tunne rajoja. Toisaalta hän kuitenkin puhuu roomalaisista sotilaista kuuluisina hyvästä käytöksestään. Augustinuksen mukaan kristillisyydellä oli siis sivistävä vaikutus sotaan.²⁹ Augustinuksen käsitys sodan raakuudesta tukee hänen sodan vastaisuuttaan. Augustinus ei koskaan käsittänyt sotaa ensisijaisena vaihtoehtona, vaan siihen tuli ryhtyä ainoastaan, jos rauhan turvaamiseksi ei ollut mitään muuta keinoa. Sodan tavoitteena saattoi olla ainoastaan rauha, joka tuli saavuttaa mahdollisimman nopeasti.³⁰ Vaikkei Augustinus asettanut sodalle sääntöjä, hän piti eettistä sodankäyntiä mahdollisena. Augustinuksen ajatteluun on mahdollisesti vaikuttanut se, että hänen näkökulmastaan sodat olivat kristillisen Rooman valtakunnan ja barbaareina pidettyjen kansojen välisiä.

Augustinuksen sodan ja rauhan käsittely teoksen *Jumalan valtio* ulkopuolella on vähäistä. Koska *Jumalan valtio* käsittelee aihetta niin vähän ja hajanaisesti, ei hänen tavoitteenaan todennäköisesti ollut systemaattinen oikeutetun sodan teorian laatiminen. Augustinus käsittelee

²³ Langan 1984, 19.

²⁴ Zwitter & Hoelzl 2014, 2.

²⁵ Augustinus, *De Civitate Dei*, 2.7.

²⁶ Augustinus, *De Civitate Dei*, 19.7.

²⁷ Augustinus, *De Civitate Dei*, 19.15.

²⁸ Augustinus, *De Civitate Dei*, 2.17.

²⁹ Zwitter & Hoelzl 2014, 3. Augustinuksen mukaan roomalaiset sotilaat eivät syyllistyneet koston tai armottomuuteen eivätkä tuhonneet vastustajia, jotka olivat luopuneet aseistaan.

³⁰ Augustinus, *De Civitate Dei*, 19.13.

teoksessa enemmän rauhaa ja suhde sotaan on kauttaaltaan kriittinen.³¹ Keskeistä ajattelussa on valtion vakauden tuoma etu ihmisille. Sota on äärimmäinen keino oikaista valtion vakautta uhkaavia tilanteita. Edesmenneen piispa Kalevi Toiviaisen mukaan Augustinuksen käsitys oikeutetusta sodasta ”ei ole yritys saada mikä tahansa valtioiden välinen väkivalta eettisesti hyväksyttäväksi, vaan käsitteellä pyritään rajoittamaan hyväksyttävyyttä”³².

Augustinuksen oikeutettua sotaa koskevia kirjoituksia täsmensi Tuomas Akvinolainen. Hän muotoili kristilliset oikeutetun sodan ajatukset systemaattiseksi esitykseksi teoksensa ”*Summa theologiae*”.³³ Tuomas Akvinolaisen oikeutetun sodan tarkastelu pohjautuu neljään kysymykseen: 1) Onko sotiminen aina syntistä, 2) onko pappien ja piispojen osallistuminen sotaan laitonta, 3) onko sodassa laillista järjestää väijytyksiä sekä 4) onko laillista sotia pyhinä päivinä? Augustinuksen tärkeä asema oikeutetun sodan käsitteessä näkyy Akvinolaisen tavassa perustaa argumentaationsa Raamatun ohella Augustinuksen teksteihin.

Tuomas kumoaa sodan syntisyyden viittaamalla samaan Luukkaan evankeliumin tekstiin kuin Augustinus. Akvinolainen asettaa oikeutetun sodan aloittamiselle kolme ehtoa: 1) sodan voi aloittaa vain laillinen hallitsija, 2) sotaan vaaditaan oikeutettu syy ja 3) sodankävijällä on oltava oikeudenmukainen tarkoitus edistää hyvää ja välttää pahaa. Akvinolainen ei siis tuo mitään uutta Augustinuksen esitykseen. Tuomas korostaa, ettei sotaa voida käydä yksityishenkilön (lat. *personam privitam*) auktoriteetilla, koska tällöin etsittäisiin hyvitystä yksityishenkilön oikeuksille. Voimankäytössä Akvinolainen rinnastaa valtion harjoittaman sisäisen lain valvonnan ja valtion puolustamisen ulkoisilta uhkilta. Koska valtiolle on sallittua rankaista pahantekijöitä valtion sisällä, heillä on oikeus puolustaa valtion yleistä hyvinvointia myös ulkoisia uhkia vastaan. Tämä korostaa sodan oikeustoimen näkökulmaa. Akvinolainen seuraa Augustinusta sisällyttäessään sodan julistuksen hallitsijan velvollisuuksiin.³⁴ Jos taas valtion auktoriteetti ei ole oikeamielinen, on oikeustoimen näkökulmasta oikeamielisen auktoriteetin velvollisuus palauttaa oikeamielinen hallinto siellä, missä sitä ei ole.

Oikeudenmukainen syy johdetaan valtion hyvinvoinnin edistämisen velvoitteesta. Akvinolaisen mukaan se, jonka kimppuun käydään, tulee ansaita se jonkin väärin teon takia. Rangaistuksen syiksi mainitaan valtion haluttomuus lopettaa omiin alamaisiin kohdennetut vääryydet tai kieltäytyminen sellaisen palauttamisesta, joka on epäoikeudenmukaisesti otettu joltakin toiselta osapuolelta. Oikeudenmukainen syy liittyy läheisesti oikeudenmukaiseen

³¹ Zwitter & Hoelzl 2014, 317—318.

³² Toiviainen 1972, 316. Samoin ajattelevat myös Pikkarainen 2006, 27 ja O’Donovan 2003, 6.

³³ Encyclopaedia Britannica. *Summa theologiae*. Viitattu 2.12.2019.

³⁴ Akvinolainen, *Summa theologiae*, IIa, IIae. q. 40, a. 1.

tarkoitukseen. Tuomaan mukaan uskonto katsoo rauhanomaiseksi sellaisen sodan, jota käydään rauhan turvaamiseksi, pahantekijöiden rankaisemiseksi ja hyvän edistämiseksi. Rauhanmukaiseen sotaan kuulumattomina kielletään intohimo pahuuteen, kostonhimo, rauhanvastaisuus, säälimättömyys, kumouksellisuus ja vallanhimo.³⁵ Oikeudenmukainen tarkoitus liittyy siis myös oikeudenmukaiseen toimintaan varsinaisessa sodankäynnissä. Akvinolaisen mainitsemat rauhanmukaiseen sotaan kuulumattomat tekijät vaikuttavat hallinneen kaikkia sotia ainakin yksilö- tai joukkotasolla. Siksi pidän tärkeänä erotella oikeutetun sodan keskustelussa valtion, sotilasjoukon ja sotilaiden tasot. On vaikeaa kuvitella sotaa, johon ei yksilötasolla liittyisi kostonhimo tai säälimättömyys. Valtioiden välillä voi olla mahdollista saavuttaa tunteettomuus, jossa toimia ei perustella esimerkiksi kostolla. On kuitenkin huolestuttavaa, että usein sodan pääsyynä vaikuttaa olevan vallanhimo ja siihen saatetaan liittää tietoinen pyrkimys rakentaa vastapuolesta paha vihollinen. Jos sota käsitetään oikeustoimena, onko toista osapuolta oikein kutsua viholliseksi vai ovatko osapuolet syylliseksi tuomittu ja tuomion täytäntöönpaneva tuomari. Kenellä sitten on auktoriteetti tuomioon, rangaistuksen toimeenpanoon ja kunnioitetaanko tällaista auktoriteettia kansainvälisesti. Nykyajassa rankaisijana useimmiten toimii niin sanottu läntinen sivilisaatio ja usein myös suurvalta. Tällöin auktoriteetin ja legitimitietin voi arvioida perustuvan lähinnä valtaan, voimaan ja valtion muissa herättämään pelkoon. Traditionaalisen oikeutetun sodan käsityksen mukaan tämä auktoriteetti oli Jumalan ja maanpäällä sitä edusti Jumalaa kunnioittava hallitsija.

Kysymys pappien ja piispojen mahdollisuudesta osallistua sotaan sisältää tutkielmani kannalta erään mielenkiintoisen otteen uskonnon vuoksi käytävästä sodasta. Artiklan pohjalta on nimittäin väitetty, että Akvinolainen hyväksyisi uskonsodat.³⁶ Väite perustuu artiklan argumenttiin 4: ”joskus on oikein ja ansiokasta käydä sotaa, koska on kirjoitettu, että jos mies kuolee oikean uskon puolesta tai pelastaakseen maansa tai kristillisyyttä puolustaakseen, Jumala antaa hänelle taivaallisen palkkion”³⁷. Kommentti kuitenkin esitetään kohdassa, jota vastaan hän skolastisen menetelmän perusteella loppujen lopuksi päätyy.³⁸ Argumentteihin antamissaan vastauksissa hän ei kuitenkaan käsittele muuta kuin papin mahdollisuutta osallistua sotaan.³⁹ Tekstin pohjalta jää kuitenkin mahdollisuus, jossa uskonnollinen sota olisi Akvinolaisen mielestä mahdollista tilanteessa, jossa kristillisyyden puolustamisen katsotaan edistävän riittävässä määrin yhteistä hyvää. Tämä mahdollisuus kuitenkin kaatuu

³⁵ Akvinolainen, *Summa theologiae* IIa, IIae, q. 40, a. 1.

³⁶ Näin esimerkiksi Pikkarainen 2006, 29 ja Toiviainen 1972, 9.

³⁷ Akvinolainen, *Summa theologiae* IIa, IIae, q. 40, a. 2. Käännös tutkielman laatijan.

³⁸ Van Norden 2012, 4.

³⁹ Akvinolainen, *Summa theologiae* IIa, IIae, q. 40, a. 2.

nykyaikaisessa sekulaarivaltioden taustassa. Se herättää kysymyksen, kenen näkökulmasta kristinuskon puolustaminen edistäisi yhteistä hyvää ja kuinka puolueellinen tämä näkökulma on.

Kysymys sotimisesta pyhinä päivinä osoittaa tärkeän periaatteen koskien koko oikeutetun sodan teoriaa. Akvinolaisen mukaan sotiminen pyhinä päivinä on oikein ainoastaan silloin kun siihen on tarve. Tarpeen lakattua pyhinä päivinä sotiminen ei ole laillista.⁴⁰ Vaikkei kysymys olekaan ajankohtainen nykyaikaisessa sodan ajattelussa, osoittaa se tärkeän periaatteen. Sotiminen pyhinä päivinä on laillista vain niin pitkään kuin se on välttämätöntä. Välttämättömän tarpeen päätyttyä sotiminen muuttuu laittomaksi. Tästä periaatteesta on johdettavissa koko sotaa koskeva periaate. Sodalle on asetettava realistiset ja toteuttamiskelpoiset tavoitteet. Välttömästi, kun sodan tavoitteet saavutetaan tai muista syistä sodan välttämätön tarve lakkaa, on sota päätettävä.

Tuomaan tapa käsitellä sodan synnillisyyttä heijastaa aristoteelista hyve-etiikkaa. Hän näkee hyveiden vastaiset teot synteinä ja koska rauha on hyve, on sota sen vastaisena syntiä. Hän kuitenkin tulkitsee, että jos sotaa soditaan oikeudenmukaisesti rauhaa tavoitellen, se ei ole syntiä.⁴¹ Tuomas Akvinolaisen asenne sotaan on kielteinen. Sotaa tulee välttää niin pitkälle kuin mahdollista. Sotaan tulee ryhtyä ainoastaan silloin, kun sitä käydään sellaista epäoikeudenmukaisuutta vastaan, jota ei muutoin kyetä sovittamaan. Sota on viime kädessä aina rangaistus tehdystä vääryydestä ja sotaa käydään vääryyden oikaisemiseksi. Sodan on edistettävä kokonaisvaltaista hyvää ja sen on päätyttävä heti kun vääräisyys on oikaistu. Kumpikaan näistä klassisista ajatteliijoista ei ota jyrkkää kantaa sodankäynnin tapoihin. Sitä keskeisempää on sodan välttäminen kokonaan.

2.2.3 Oikeutettu sota itäisessä teologiassa

Sodan kysymyksiä on pohdittu itäisessä teologiassa (ortodoksisuus) huomattavasti länttä vähemmän, eikä systemaattista oikeutetun sodan teoriaa ole muotoiltu.⁴² Aihepiiristä on historiassa keskusteltu ja erilaisia sääntöjä on laadittu, mutta ortodoksisen käsityksen mukaan ankarimpienkaan moraaliohjeiden noudattaminen ei tee sodasta hyvää. Sotaan liittyy aina väärinkäyttö ja epäoikeudenmukaisuus.⁴³ Oikeuden nimissä soditut sodatkin ovat johtaneet tilanteisiin, jossa oikeutettu toimii lopulta väärin ja hukkaa näkökyvyn tavoitteeseensa.

⁴⁰ Akvinolainen, *Summa theologiae* IIa, IIae. q. 40, a. 4.

⁴¹ Akvinolainen, *Summa theologiae* IIa, IIae. q. 40, a. 4.

⁴² Stojanov 2014, 164. Samoin myös LeMasters 2011, 56

⁴³ LeMasters 2011, 55.

Ortodoksikristillisyyden juuret ovat Bysantin imperiumissa, jonka historiaa leimasi jatkuva sota islamilaisia valloittajia vastaan. Käsitykset moraalinormeista, teoriat sodan legitimeetistä, oikeutettu sota sekä muut sotaan liittyvät käsitteet saivat vaikutteita keskiaikaisesta bysanttilaisesta asenteesta sodan käyntiin. Ortodoksisen kirkon suhde valtioon kehittyi lännestä poiketen. Koska ortodoksisen kirkon varhaishistoriassa ei muodostunut Rooman kaltaista kristillistä valtiota, säilyi ortodoksisessa kirkossa esikonstantinolainen⁴⁴ kristillisipasifistinen asenne sotaan, sen legitimoimiseen ja moraalisuuteen. Bysantin kulttuurissa kirkon pasifismi yhdistyi valtion esikristilliseen roomalaiseen oikeutetun sodan käsitykseen sodasta sekä poliittisista ja sotilaallisista tarpeista.⁴⁵ Varhaisbysanttilainen käsitystä sodasta pohjautui sekulaarin Rooman oikeutetun sodan traditioon. Ortodoksikristillisuus lisäsi tähän jumalallisesti säädetyn tehtävän turvata Konstantinopoli, joka käsitettiin barbaarien hyökkäyksen alla olevaksi uudeksi Roomaksi tai -Jerusalemiksi. Valtion ja ortodoksikristillisyyden käsitysten yhdistelmänä syntyi varhaisbysanttilainen käsitys sodasta Jumalan ohjaamana operaationa väärauskoisia vastaan. Stojanov erottelee viisi oikeutetun sodan päätyyppiä: 1) itsepuolustus, 2) menetetyn alueen palauttaminen, 3) sopimusrikkomus, 4) suuremman pahan estäminen ja 5) rauhan tavoittelu.⁴⁶

Ortodoksikristillisyydessä kirkkoinstituutio on historiallisesti ollut alamainen valtiolle ja hallitsijalle. Asema on tehnyt mahdottomaksi sodan kieltämisen, joten sitä on siedetty traagisena välttämättömyytenä. Kanoninen laki pitää myös sodassa tapahtunutta tappamista hengellisesti äärimmäisen vakavana. Vaikkei sotilaita pidetä murhaajina, heidät ymmärretään kuitenkin tappajina.⁴⁷ Kirkkoisä Basileos Suuren (330—379) mukaan sodassa tappaneen ”olisi suositeltavaa kieltäytyä ehtoolliselta kolmen vuoden ajan koska he eivät ole syyttömiä”⁴⁸. Ote kuvastaa ortodoksisuuden nykypäivään asti jatkunutta pasifistista asennetta, jota on korostanut myös ekumeeninen patriarkka Bartolomeos I (ekumeeninen patriarkka vuodesta 1991).

Kirkkoisä Johannes Khrysostomos (347—407) erotti papin ja maallikon sekä kirkon ja valtion. Kirkon ja valtion tehtävät hän jakoi kahtia. Kirkon tehtävänä oli hengellinen sota Saatanan näkymättömiä vihollisia vastaan (Ef. 6:12). Valtio taas vastasi vähäisemmistä lainvalvonnan ja valtakunnan puolustuksen tehtävistä. Tätä dualismia hän kutsui ortodoksisuuden kahdeksi miekaksi viitaten Luukkaan evankeliumiin (Luuk. 22:38).

⁴⁴ Viittaa kristinuskon asenteeseen sodasta ennen Konstantinus Suurta. Ks. tämän tutkielman luku 2.2.1, s. 8.

⁴⁵ Stojanov 2014, 164—166. Oikeutetun sodan teorian taustalla esim. Cicero. Ks. tämän tutkielman luku 2.2.1, s. 7—8.

⁴⁶ Stojanov 2014, 167. Nämä esitetyt oikeutetun sodan tyypit seuraavat melko tarkasti Augustinuksen ja Akvinolaisen ajattelua.

⁴⁷ LeMasters 2011, 55.

⁴⁸ Basileos Suuri, Epistle 188.13. Viittaus ja sitaatti Stojanovin 2014, 182.

Rikoksentekijöiden tuomitsemisesta vastasi valtio, koska kristitty ei saanut oikaista syntiä voimalla. Kirkko siis huolehti sielujen pelastuksesta ja vastasi laista ja järjestyksestä. Kirkon tuli kuitenkin haastaa ja kritisoida sekulaariauktoriteetin tekemiä virheitä. Papit eivät saaneet sekaantua valtion asioihin, mutta maallisen ja sekulaarin miekan välissä toimivat maallikkokristityt. Vaikka Khrysostomos ei suvainnut kompromisseja kirjoitusten vaatimuksissa, hän tarjosi viestiä Jumalan armosta niillekin, jotka eivät kyenneet elämään ankarien vaatimusten mukaan.⁴⁹ Khrysostomoksen asennetta voi myös luonnehtia pasifistiseksi. Hänen mukaansa armo kuitenkin mahdollisti kristityn elämän sekulaarissa maailmassa ja toiminnan sekulaareissa tehtävissä kristillisyytensä säilyttäen. Tästä huolimatta jokaisen yksilön tuli kuitenkin tavoitella kaikessa raamatullista standardia.

Yksityiskohtaisimmat teologiset lausumat oikeutetusta sodasta löytyvät teoksesta *Vita Constantini* (suom. Konstantinuksen elämä). Teoksessa esitetään Pyhän Kyrilloksen (826—869) bysanttilaiskeisarillinen lähettilään tehtävä kalifi al-Mutawakkilin luokse vuonna 851. Kalifi kysyi häneltä, mikseivät kristityt totelleet Kristusta viitaten Kristuksen kieltoon tehdä pahalle vastarintaa (Matt. 5:38—44). Kyrillos vetoaa Johanneksen evankeliumiin: ”Sen suurempaa rakkautta ei ole kenelläkään, kuin että hän antaa henkensä ystäviensä puolesta” (Joh. 15:13). Kyrillos jatkoi, että joukossa kristityt puolustavat toisiaan ja antavat henkensä taistelussa lähimmäistensä puolesta.⁵⁰ Teksti sisältää useita muitakin näkökulmia. Kyrillos erottaa yksilöiden ja sosiaaliryhmien väliset kanssakäymiset ja ristiriidat. Hän myös ymmärtää Jeesuksen käskyt hierarkkisena rakenteena, jossa kuolema lähimmäisen puolesta on rakenteen huipulla. Tähän perustuen lähimmäisen, kuten keisarin turvaaminen on kristityn sotilaan velvollisuus, joka vapauttaa sotilaat kirjoitusten väkivallattomuuden vaatimuksista. Goodin kysyy ovatko yksilöiden ja sosiaaliryhmien väliset eettiset ehdot kristillisyydessä toisistaan poikkeavia. Toiseksi hänen mukaansa Raamatun käskyjä ei voi järjestellä hierarkkisesti. Jaakobin kirjeen mukaan: ”se, joka muuten kaikessa noudattaa lakia, mutta rikkoo yhdessä kohdin, on syypää kaikilta kohdin” (Jaak. 2:8—10). Kyrillos kuitenkin esittää, että Joh. 15:13 olisi korkein käsky.⁵¹ Lopputuloksena Kyrillos esittää vahvan teologisen muotoilun, jonka mukaan sotia voidaan käydä kalifin armeijoiden torjumiseksi. Lausuman arvioinnissa on otettava huomioon hänen tehtävänsä Bysantin keisarin lähettiläänä. Hänen tuli viedä keisarin viesti, joka osoitti valmiutta sotaan kalifin armeijaa vastaan ja varoitti väheksymästä kristillistä armeijaa.

⁴⁹ Goodin 2004, 255—261.

⁵⁰ Stoyanov 2014, 186—187.

⁵¹ Goodin 2014, 250—252.

Bysantissa uskonnolliset elementit eivät koskaan kuitenkaan nousseet keskeisiksi taistelun oikeuttamisessa. Moskovalaiset hallitsijat ryhtyivät kuitenkin etsimään uskonnollista oikeutusta ortodoksi-ihmisten puolustamiseksi ja suojelemiseksi. Tällä perusteella käynnistettiin muun muassa sotilasoperaatioita katolisia ja muslimeja vastaan. Venäjälle syntyikin sotilashallitsijoiden kultti, joita ylistettiin ortodoksisuuden puolustajina ja heitä myös kanonisoitiin pyhimyksiksi. Ottomaanien hyökkäyksen alla 1453 venäläinen uskonnollispoliittinen ideologia vaati ortodoksikristillisyyden johtoasemaa ja Moskova yritettiin nostaa ”uuden Israelin” tai ”kolmannen Rooman” asemaan. Keisarillisessa venäläisessä ortodoksisuudessa omaksuttiin aiempi traditio, eikä oikeutetun sodan teoriaa kehitetty. Venäläinen sotilasajattelu sai kuitenkin länsimaisia vaikutteita Pietari Suuren (hallitsijana 1682—1725) kaudella.⁵² Venäjän ortodoksisen kirkon vuonna 2000 laatima ”The Orthodox church and society: the basis of the social concept of the Russian Orthodox church” asiakirja ottaa Kyrilloksen puheen oman oikeutetun sodan käsityksensä pohjaksi.⁵³

Ortodoksisuus sisältää kaksi hyvin toisistaan poikkeavaa katsontakantaa sodan oikeuttamiseen ja oikeudenmukaisuuteen. Äärimmäisen pasifismin, joka pitää sodassa tapahtuvaa tappamista lähes murhan veroisena. Toisaalta oikeutuksen, jossa sodalle löydetään vahvat teologiset perustelut Raamatusta. Venäläinen ortodoksisuus on kehittynyt eroavaa polkuaan, jonka vaikutukset näkyvät myös tänään. Venäjä käsittää itsensä myös nykyisin vahvasti ortodoksiuskonnollisuuden ja -uskovien puolustajana, jatkaen vuosisatoja vanhaa perinnettä. Ekumeeninen patriarkka Bartolomeos I on taas korostanut voimakkaasti kirkon pasifistista roolia. Myös 1400 -luvun valtataistelu Moskovan ja Konstantinopolin patriarkaattien välillä on noussut uudelleen ajankohtaiseksi. Ortodoksisuudesta puuttuu edelleenkin systemaattinen oikeutetun sodan teoria. Kirkko sietää sotaa väistämättömänä, traagisena välttämättömyytenä oikeudenmukaisuuden puolustamiseksi. Toisaalta venäläinen ortodoksisuus käsittää sodan keskeisenä osana sekulaaria maailmaa ja pitää siihen osallistumista kristillisenä velvollisuutena. Venäläinen ortodoksinen käsitys oikeutetusta sodasta on siis lähentynyt läntistä käsitystä.

2.2.4 Moderneja näkökulmia oikeutettuun sotaan

Esitän vielä kaksi modernia tapaa käsitellä oikeutettua sotaa. Tavoitteenani on esittää ajattelutavan muutosta nykypäivään tultaessa. Koska oikeutetusta sodasta on kirjoitettu huomattavan paljon, olen valinnut esimerkeikseni kaksi toisistaan poikkeavaa käsitystä. Näistä

⁵² Stojanov 2014, 169—170. Venäläinen kehitys on tuhat -luvun tienoilta seurannut läntisen teologian aiempia tapahtumia, kun Venäjän valtionuskonnoksi määritettiin Vladimirin toimesta kristinusko.

⁵³ Goodin 2004, 250.

ensimmäinen on johtavan poliittisen teologin Oliver O'Donovanin teos *Just war revisited*, jossa lähtökohtana on sota oikeustoimena. Toinen esimerkkini on Oxfordin yliopiston soveltavan etiikan tutkimuskeskuksenjohtajan David Rodinin teos *War and self-defence*, jossa hän vastustaa popularisoitunutta käsitystä siitä, että oikeutettu sota perustuisi yksilön luonnollisen itsepuolustus oikeuden valtioita koskevaan laajennukseen.⁵⁴

Oliver O'Donovan tarkastelee teoksessaan kriittisesti oikeutetun sodan tradition käyttökelpoisuutta nykykontekstissa. Hän pitää käsitettä ”oikeutettu sota” harhaanjohtavana. Hänen mukaansa koskaan ei ole ollut, eikä tule olemaan sotaa, jota voitaisiin kutsua oikeutetuksi, koska arviomme sodasta ei koske kokonaisuutta vaan se keskittyy sodassa tehtyihin tekoihin. Hänen mukaansa käsitteessä keskeistä eivät ole kriteerit tai tarkastuslistat vaan oikeutetun sodan teoria on sen sijaan työkalu, joka mahdollistaa sodan arviointia kansakuntien välisenä oikeustoimena.⁵⁵ O'Donovan korostaa oikeutetun sodan kehityshistorian merkitystä. Oikeutetun sodan teoria on kehittynyt kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa laadittiin moraalinen ohjaus kristillisille keisareille varhaiskristillisyydessä (Augustinus). Toisessa vaiheessa syntyi klassinen muotoilu varhaismodernilla ajalla edeltäen kansallisvaltioiden syntyä (Akvinolainen). Tästä toisesta vaiheesta nousi kansainvälinen laki (Grotius), joka ohjasi oikeutta valtioiden välillä, jossa aseellinen taistelu käsitetään epätavallisena kansainvälisen oikeustoimen laajentumana.⁵⁶

Käytännössä O'Donovan näkee oikeutetun sodan teoriassa kolme suurta sodan käynnin kokonaisuutta. Nämä ovat: 1) auktoriteetti (engl. authority), 2) erottelu (engl. discrimination) ja 3) suhteellisuus (engl. proportion). Auktoriteetilla ei tarkoiteta kansainväliseen elimeen vetoamista sodan hyväksynnän saamisen toivossa. Sen sijaan epäoikeudenmukaisuus, jota olemassa olevat instituutiot eivät ei pysty oikaisemaan, voi pakottaa valtion toimimaan oman auktoriteettipiirinsä ulkopuolella.⁵⁷ Koska kyseessä on oikeustoimi, sotijan tulisi olla yhtä huolissaan molemmista osapuolista. Toiseksi sotatoimi on päätettävä heti kun tuomio on pantu täytäntöön. Voittaja ei saa oikeutta hallita voitettua, vaan voitettulla on oikeus tulla hallituksi oikeudenmukaisesti.

Erottelu koskee voiman käytön kohdistamiseen liittyviä ongelmia erotella siviiliväestö sotilaista. O'Donovanin erottelu lähtee liikkeelle rangaistavan osapuolen väestön jakautumisesta syyllisiin ja syyttömiin. Syyllisyys ei ole kollektiivista, mutta voi koskea

⁵⁴ Hoekema 2008, 126—127.

⁵⁵ Hoekema 2008, 136—137. Myös Rodin kritisoi oikeutetun sodan käsitteen käyttöä.

⁵⁶ O'Donovan 2003, 11—12.

⁵⁷ O'Donovan 2003, 17—63. O'Donovanin jaottelu perustuu Geneven yleissopimuksiin, joissa on esitettyinä lakikokoelma, joka tunnetaan yleisesti nimellä Law of armed conflict tai Sodan lait.

muutakin kuin sotilaita. Hän käyttää käsitettä ”material co-operation in wrong doing” (suom. aineellinen osallisuus rikokseen), johtaakseen legitiimeiksi voimankäytön kohteiksi sellaiset toimijat, jotka suoraan edistävät rangaistavan osapuolen rikollista toimintaa.⁵⁸ Suhteellisuus koskee käytettävän voiman määrää suhteessa rangaistavan rikokseen. O’Donovan tarkastelee tätä suhteessa tulevaan ja menneeseen. Perinteisesti suhteellisuuden -käsite on johdettu tulevaisuuden näkökulmasta, jossa suhteettomaksi sotatoimeksi käsitetään sellainen, joka tuottaa liian suurta vahinkoa suhteessa rauhaan. Menneisyyden näkökulma arvioi voimankäytön suhdetta myös rikkomuksen luonteeseen ja vakavuuteen.⁵⁹ Suhteellisuus on O’Donovanille tärkeä käsite ja hän erottaa myös kategorisesti suhteettomat sodankäyntikeinot. Tässä kohtaamme auktoriteettiongelman: millä taholla on oikeus määritellä mikä on suhteellista ja mikä suhteetonta.

O’Donovanin käsitys oikeutetusta sodasta on ristiriitainen. Toisaalta hän vaatii, että oikeutetun sodan traditio on oikeustoimena käsitetty rangaistus rikoksesta, johon hän edellyttää kristillisen evankeliumin sisällön, joka tavoittelee oikeutta kustannuksista riippumatta ja samalla pidättäytyy väkivallasta. Toisaalta hän on valmis antamaan kansainväliselle elimelle auktoriteetin antaa tuomioita oikeutetun sodan rikkomuksista.⁶⁰

David Rodinin lähtökohtana on kansainvälisen oikeuden käsitys itsepuolustuksesta legitiiminä syynä sotaan. Hänen mukaansa yksilön ja kansakunnan itsepuolustuksen analogia on syvällä kansainvälisen diplomatian kirjoittamattomissa säännöissä. Rodin pitää tätä virheenä. Jos kansakunnan oikeus käydä sotaa on yksinkertaisesti kansalaisten puolustus-oikeuksien summa, olisi yksittäisen sotilaan ainoa legitiimi vaihtoehto taistelukentällä paeta tappamisen sijaan. Lisäksi oikeutetun sodan teoria mahdollistaa sotilaiden sotatoimen jatkamisen sodassa silloinkin, kun heidän kansakunnallaan ei enää ole riittävää oikeutettua syytä tai oikeutettua tarkoitusta sotaan.⁶¹

Rodinin mukaan yleinen oikeutetun sodan perustelu yksilön puolustuksellisista oikeuksista epäonnistuu, koska se luo mahdottomia ja hyväksymättömiä tuomioita. Teoria ei kuvaa sitä, mitä halutaan puolustaa tai millaista elämäntapaa pidetään puolustamisen arvoisena. Mikäli hyväksytään kaikille valtioille täydellinen vapaus määrittää se mitä hyvää ne haluavat puolustaa, päädytään relativismiin. Puolustus-oikeus ei myöskään ole tasa-arvoinen, sillä erilaiset ihmisryhmät, kaupungit tai sosiaaliset yhteisöt eivät omaa puolustus-oikeutta. Sama

⁵⁸ O’Donovan 2003, 35—38. Käsite on lakiopillinen termi, jolla tarkoitetaan avunantoa rikokseen.

⁵⁹ O’Donovan 2003, 47—48.

⁶⁰ Hoekema 2008, 141—142.

⁶¹ Rodin 2002, 110—111, 127—128.

epätasa-arvo laajenee myös valtioihin. Se viittaa, että sotilaat taistelevat oikeutetusti, kun taas ne, jotka tarttuvat aseisiin puolustautuakseen sorrolta eivät omaa samaa oikeutusta.⁶²

Traditionaaliset oikeutetun sodan teoriat ratkaisivat auktoriteettiristiriidan oikeudessa käydä sotaa vetoamalla luonnolliseen hierarkiaan ja Jumalan auktoriteettiin.⁶³ Augustinuksen mukaan sotilas saa taistella vain Jumalan tai sellaisen toimijan käskystä, jolle Jumala on auktoriteetin antanut.⁶⁴ Modernit valtiot eivät johda legitimizeettiä jumalallisesta mandaatista vaan hallintavaltansa moraalisesta legitimizeetistä ja tottelevaisuuden oletuksesta. Rodin esittää ratkaisuna universaalin pasifismin, jonka mukaan sota on väärin olosuhteista riippumatta. Toisena vaihtoehtona hän pitää käsitystä sodasta itsepuolustuksen sijaan eräänlaisena rangaistuksena.⁶⁵ Valtioilla on toisiaan kohtaan velvollisuuksia ja kun näitä rikotaan, niistä voitaisiin myös rangaista.

Myös Rodinin analyysi on puutteellinen. On mahdollista, että meillä on velvollisuus käyttää tarvittaessa voimaa kanssaihmisien puolustamiseksi vakavien ihmisarvon loukkausten korjaamiseksi, tapahtuivatpa ne omien rajojen sisällä tai niiden ulkopuolella. Oikeutetun sodan moraaliset perusteet ovat myös monimutkaisemmat kuin mitä Rodin sallii. Hän ei ota huomioon, että varhaisten kirkkoisien muotoilema oikeutetun sodan käsitys pohjautui teistiseen maailmankuvaan. Vaikkei modernille valtiolle teismi olekaan sopiva lähtökohta on sen moraaliset perusteet mahdollisesti edelleen jäljitettävä näihin juuriin, koska oikeutetun sodan käsitettä on laajimmin kehitetty kristillisessä etiikassa.⁶⁶

Kumpikin kirjoittajista tekee tärkeitä korjauksia ja määritelmiä oikeutetun sodan kriteerien käyttötapaan. Rodin osoittaa, ettei itsepuolustus yksistään ole riittävä peruste oikeutetulle sodankäynnille ja O'Donovan korostaa kunkin sotatilanteen kontekstuaalista luonnetta ja erityisyyttä kaikissa siitä tehtävissä moraalipäätelmissä. Kumpikin kirjoittajista tulee siihen johtopäätökseen, ettei oikeutettuja sotia ole lainkaan.⁶⁷ Sodat tulee aina arvioida tapauskohtaisesti ja omana kokonaisuutenaan. Vain näin on mahdollista selvittää, onko sota oikeudenmukainen vai ei.

⁶² Rodin 2002, 163—165.

⁶³ Rodin 2002, 169.

⁶⁴ Augustinus, *De Civitate Dei*, 1.21.

⁶⁵ Rodin 2002, 181. Sodan rangaistukselliseen luonteeseen yhtyvät mm. Augustinus, Akvinolainen ja O'Donovan

⁶⁶ Hoekema 2008, 134—136.

⁶⁷ Hoekema 2008, 144—145.

2.3 Kosminen sota

2.3.1 Kosmisen sodan määritelmä

Kosminen sota (cosmic war) on Mark Juergensmeyerin luoma käsite, jolla hän kuvaa kuviteltua metafyyssisten voimien taistelua hyvän ja pahan, oikean ja väärän sekä järjestyksen ja kaaoksen välillä. Kosmisessa sodassa transsendentti hengellinen kuvasto sijoitetaan todellisuuteen, joka suurentaa maalliset konfliktit pyhiksi taisteluiksi. Lähes kaikilla uskonnoilla on myyttinen tai legendaarinen sotakuvasto, joka on siirrettävissä käytävään konfliktiin. Tämä vuorostaan saattaa muuttaa maallisen taistelun kosmiseksi sodaksi.⁶⁸ Kristillisyydessä kosmiseen sotaan viitataan hengellisen sodankäynnin käsitteellä. Perinteisesti kosminen taistelu on ymmärretty henkilökohtaiseksi sisäiseksi kamppailuksi syntiä vastaan. Yhteisöllinen taistelu todellisuuteen personoitua pahaa vastaan voi kuitenkin muuttua kosmiseksi sodaksi.⁶⁹

Kosmiseen sotaan liittyy usko Jumalan suoraan toimintaan taistelukentällä siellä sotivan sotajoukon puolesta. Tällaista aineistoa löytyy erityisesti Lähi-idän uskonnoista. Kristillisessä kuvastossa tämä pohjautuu erityisesti Vanhan testamentin teksteihin, jotka sisältävät myös eksplisiittisiä mainintoja Jumalan konkreettisesta toiminnasta osana konfliktia. Vanhan testamentin kuvauksissa maallisen sotajoukon toimet jäävät lisäksi vaatimattomiksi Jumalan toimien rinnalla.⁷⁰ Tämä antaa hyvin rajallisen merkityksen maallisen sotajoukon toiminnalle. Toisaalta se mahdollistaa myös ajatuksen Jumalasta taistelun oikeuttajana. On syytä huomata, että tämä ilmiö voi tapahtua myös silloin, kun sota muutoin käsitettäisiin vääränä. Sen muuttuminen kosmiseksi voi muuttaa sen myös oikeutetuksi.

Uusi testamentti puhuu hyvin vähän konkreettisesta sodankäynnistä. Kosmisen sodan raamatullinen tausta liitetään yleensä Efesolaiskirjeeseen. Paavali kirjoittaa: ”Emmehan me taistele ihmisiä vastaan vaan henkivaltoja ja voimia vastaan, tämän pimeyden maailman hallitsijoita ja avaruuden pahoja henkiä vastaan.” (Ef. 6:12). Perinteinen eksegeettinen tulkinta käsittää tekstiotteen koskevan kristityn henkilökohtaista sisäistä kamppailua. Eksplisiittisemmät kosmisen sodan perusteet kristillisyydessä ovat Vanhan testamentin teksteissä ja apokalyptisissä eskatologioissa (esimerkiksi Johanneksen ilmestys), missä taivaalliset sotajoukot käyvät sotaa maallisia armeijoita vastaan.

Juergensmeyer toteaa näiden jumalallisten sodankäynninkuvien olevan uskonnollisen aktivismin pysyviä piirteitä. Hän kutsuu niitä kosmisiksi, koska ne ovat elämää suurempia ja herättävät uskonnon legendaarisen menneisyyden suuria taisteluja henkiin. Aktivismin

⁶⁸ Juergensmeyer 2016, 1.

⁶⁹ Juergensmeyer 2017, 184—186.

⁷⁰ Aslan 2013, 261.

kääntyessä terrorismiksi motivaationa on usein kuvat kosmisesta sodasta.⁷¹ Tällöin pyhät kirjoitukset alkavat saada myös uudenlaista tulkintaa. Kristinuskon pyhät kirjoitukset sisältävät runsaasti sotaista aineista, jonka tulkinta ei ole yksinkertaista. Esimerkiksi Kerry Noble, yksi The Covenant, The Sword, and the Arm of the Lord (CSA) liikkeen johtohenkilöistä perustele sotaista asennettaan Vanhan testamentin otteella ”Herra on soturi...” (Ex.15:3). Jerome F. D. Creach taas on kyseenalaistanut Vanhan testamentin väkivaltamyönteisyyden. Koska tekstiaines on monitulkintaista ja monimutkaista, hänen mukaansa on mahdollista väittää, että Vanha testamentti on väkivallan vastainen ja sen lopullinen jumalallinen tavoite on rauha.⁷²

Juergensmeyer muotoilee teoriansa teoksessaan *Terror in the mind of God*. Hän soveltaa teoriaansa ainoastaan uskonnolliseen terrorismiin. Väitän kuitenkin, että teoria on sovellettavissa mihin tahansa sotaan ja osapuoleen, sillä myös valtiollinen väkivalta on saanut kosmisia piirteitä. Kosminen sota on hyvin tunnettu myös suomalaisessa kontekstissa. Esimerkiksi marsalkka Mannerheim kutsui Suomen sotilaita kanssaan ”pyhään sotaan” kansakunnan vihollista vastaan päiväkäskyssään 29.6.1941.⁷³ Suomeen sovitettiin myös Daavid-metaforaa vastustamassa jumalatonta Goljatia.⁷⁴ Näitä viittauksia voi kritisoida vedoten niiden ilmenemisajan erilaiseen kulttuuriin, jossa uskonnolla oli keskeisempi rooli yhteiskunnallisessa elämässä. Kosmisen sodan metaforia ovat kuitenkin käyttäneet esimerkiksi George W. Bush puhuessaan terrorismin vastaisesta sodasta ristiretkenä Afganistanin sodan alla ja Venäjän ortodoksinen kirkko puhuessaan Syyrian interventioista pyhänä sotana.⁷⁵

Eräs merkittävä kosmisen sodan vaikutustekijä on kaikkien uskontojen sotaista kieli. Kristinuskko ei ole tästä poikkeus. Vanha testamentti sisältää kokonaisia sodalle omistettuja kirjoja. Vanha testamentti esimerkiksi liittää Jumalaan attribuutin מִלְחָמָה (hepr. Sebaot), joka on tavanomaisesti käännetty sanan armeija, sota tai sodankäynti monikkomuodoksi.⁷⁶ Tällöin on puhuttu muun muassa sotajoukkojen Jumalasta. Vaikka Uuden testamentin eksplisiittiset maininnat sodasta ovat vähäisiä, käyttää se sotaista metaforia. Esimerkkeinä voi mainita edellä mainitun Efesolaiskirjeen, joka kehottaa uskovaan myös pukeutumaan taivaalliseen sota-asuun, joka kuvataan aseineen ja suojarahusteineen (Ef. 6:13—17) tai Jeesuksen maininnan, jossa hän sanoo tulleensa tuomaan riidan maailmaan (Luuk. 12:51). Myös Uuden testamentin Johanneksen ilmestys kuvaa maailman eskatologisen lopun sodan täyttämäksi, jossa tämän

⁷¹ Juergensmeyer 2017, 183—184.

⁷² Creach 2016, 1.

⁷³ Mannerheim 1941. Ylipäällikön päiväkäsky No.1.

⁷⁴ Stammer 2014. Suomen papit jatkosodan propagandisteina. Viitattu 27.11.2019.

⁷⁵ Weir 2015. Is Russia’s intervention in Syria a “holy war”? Russian Orthodox Church: “yes”. The Christian science monitor. Viitattu 27.11.2019 ja Juergensmeyer 2016, 11.

⁷⁶ Strong 1890, Sebaot, Strong’s exhaustive concordance of the Bible.

todellisuuden viimekädessä päättää Jeesuksen johtama enkeliarmeija (Ilm. 19:20—21). Raamattu kuvaa eskatologiaa kehityksenä, jossa ihmisten pahuus jatkuvasti lisääntyy ja kristinuskosta luopuminen kiihtyy. Juergensmeyer sanookin kosmisen sodan kuvien tuovan merkityksen tunnetta niille, jotka näkevät modernin maailman tukahduttavana, kaoottisena ja kontrolloimattomana. Ne antavat heille tunteen omasta voimapotentialista ja antavat moraalisen oikeutuksen ja yhteisön tuen taisteluun. Tilannetta ei helpota lainkaan se, että uskonnolliset yhteisöt viljelevät myös omassa opetuksessa ja toiminnassaan laajasti sotaista narratiivia olettaen, että kaikki ihmiset ymmärtävät sen kuvainnolliseksi. Toisaalta kaikissa kristillisissä yhteisöissä opetus ei edes ole kuvainnollista vaan uskovia kutsutaan konkreettiseen taisteluun.⁷⁷

Kosmisessa sodassa pyhinä pidettyjen kirjoitusten sisältö ei aina ole oleellinen. Oleellisempaa on uskonnon sisällä esiintyvä käsitys metafysisestä hyvästä ja pahasta sekä näiden välisestä koko historian kestäneestä taistelusta. Kosmisen sodan vetoavuudessa keskeinen tekijä on ihmisen loputon halu luoda merkityksiä. Friedrich Nietzsche totesi, että ”ihminen tahtoo mieluummin tyhjyyttä, kuin merkityksettömyyttä”.⁷⁸ Kohdatessamme ympäristössämme yllättäviä tekijöitä, muutosta tai hämmennystä, kaipaamme asialle selitystä. Sotilaat kuvaavat itse sotaa kaoottisena, pimeänä ja merkityksettömänä sekasortona, johon on vaikea saada minkäänlaista selitystä. Näissä olosuhteissa kosminen sota voi tuottaa kaivattuja merkityksiä ja selityksiä omille kokemuksille.

Valtiolliset armeijat eivät luonnollisesti taistele modernisaatiota vastaan eivätkä oikeuta toimintaansa apokalyptisen eskatologian kautta. Tästä huolimatta kosminen sota sopii hyvin valtiollisiin asevoimiin samoista syistä kuin uskonnolliseen aktivismiin. Valtiollisten asevoimien tietoinen kosmisen sodan korostaminen ei aina ole itsestään selvää ja joskus kosmisen sodan viittaukset tulevat näkyviin tahattomasti. Tämä ei silti vähennä kosmisen sodan vaikutusvaltaisuutta. Tärkein syy asevoimien uskonnolliseen kielenkäyttöön on uskonnon tarjoama symboliikka ja narratiivit. Juergensmeyerin mukaan sota on uskonnollisten rituaalien tavoin osallistavaa draamaa, joka esimerkillistää ja selittää elämän perimmäisiä näkökulmia.⁷⁹

Syy ei ole yksin uskonnon. Nopea vilkaisu aikamme taiteeseen tarjoaa näkymän kosmisen sodan laajamittaiseen hyväksikäyttöön. *Tähtien sota* saagasta valtaosalle aikamme ihmisiä on tuttu voiman pimeän puolen ja jediritarien välinen taistelu, jossa kosminen pahuus ruumiillistuu

⁷⁷ Juergensmeyer 2017, 234—235.

⁷⁸ Nietzsche 1887, 210—212. Merkityksellisyyden kokemuksen ja kosmisuuden suhdetta on tarkastellut Scranton 2018, 2—8.

⁷⁹ Juergensmeyer 2017, 195—196.

vastustajassa. *Taru sormusten herrasta* -trilogia kuvaa ihmisten taistelua pahuuden armeijoita vastaan, jossa kosmisen sodan päättäjät Sauron ja Gandalf, ovat jalkautuneet ihmisten maailmaan. Populaarikulttuurissa vihollinen saa lähes poikkeuksetta yliluonnollisen pahuuden leiman ja se kykenee ammentamaan pahuudesta yliluonnollisia voimia, tavoitteenaan maailman tuhoaminen. Hyvää edustaa angloamerikkalaista kulttuuria edustava ihmisjoukko, joka yleensä on perinpohjaisesti alakynnessä. Hyvä voittaa pahan lähes poikkeuksetta raa'assa sodassa, johon liittyy kuolema ja julmuus. Sota kuvataan ei-toivottuna, mutta välttämättömänä pahana, jota hyvät joutuvat pakon edessä käymään. Populaarikulttuurin kuvasto tuskin on sattumaa, sillä samantyyppinen retoriikka esiintyy länsimaiden turvautuessa sotaan. Sotaa käydään ”pahuutta” vastaan: sotaa ei haluttu, mutta ”paha” pakotti siihen; sota on oikeutettu, koska sillä poistetaan ”pahuus” ja ”pahan tulee saada palkkansa”.⁸⁰ Retoriikassa tulee ongelmalliseksi laatusanojen käyttö. Ilmaisuja, kuten ”hyvä” ja ”paha”, ”totuus” ja ”valhe”, ”väärä” ja ”oikea”, ”oikeudenmukaisuus” ja ”epäoikeudenmukaisuus” käytetään taajaan. Nämä sanat jäävät vaille määritelmiä, jolloin niiden synnyttämät mielikuvat saavat merkityksensä kulttuurista, jossa ne sanotaan. Juuri tästä syystä pidän käsitettä ”terrorismi” ja ”terroristi” syvästi ongelmallisina, sillä ne kantavat mukanaan sellaista merkitystä, ettei sen takaa löydy enää todellisia määritelmiä. Tätä käytetään tämän päivän sodankäynnissä avoimesti hyväksi. Sota terrorismia vastaan on implisiittisesti hyväksytty kautta maailman. Sodan perusteksi vaikuttaa riittävän se, että vastustajan ilmaistaan olevan terroristi.

2.3.2 Mikä aiheuttaa kosmisen sodan

Juergensmeyer määrittelee kolme perustilannetta, jossa sota voi kääntyä kosmiseksi. Ensimmäisenä tekijänä hän näkee taistelun käsittämisen identiteetin ja ihmisarvon puolustuksena. Tähän liittyy pelko uskonnon tai kulttuurin häviämisestä, omien arvojen äärimmäisestä häpäisystä tai kokemus oman ihmisryhmän häpäisemisestä.⁸¹ Nämä tekijät liittyvät lähes itsestään selvästi jokaiseen puolustussotaan. Myös hyökkäyssodat ovat saaneet kosmisia piirteitä, kun sodan syyksi on esitetty jonkin uskonnollisen tai etnisen ryhmän puolustaminen. Esimerkiksi valtaosassa Syyriaan ja Irakiin tehdyissä eri valtioiden interventioissa osatavoitteeksi on esitetty uskonnollisen ryhmän tai etnisen ryhmittymän puolustaminen. Venäjän asevoimat esitti erääksi tavoitteeksi Syyrian kristittyjen puolustamisen.⁸² Irakissa taas on avustettu kurdeja selviytymään ISIS:n vastaisessa

⁸⁰ Scranton 2018, 206—208. Scranton käsittelee populaarikulttuuriin sisällytetyn väkivallan ihannoinnin kulttuurin analogiaa yhdysvaltalaiseen sodankäyntiin.

⁸¹ Juergensmeyer 2017, 203.

⁸² Adamski 2019, 6.

taistelussa.⁸³ Oikeutetun sodan näkökulmasta onkin huomautettu, että ihmisillä olisi velvollisuus puolustaa uhanalaisia etnisiä ryhmiä interventioin. Usein näitä interventioita koskeva uutisointi kuvaa ihmisille länsimaat etnisen ryhmän viimeisenä toivona, joka on omiaan luomaan kosmisen sodan kuvastoa sotaan, vaikkeivat sodan kävijät edes edusta kyseistä etnistä ryhmää. Toisaalta oman kokemukseni⁸⁴ mukaan koulutusoperaatioissa länsimaalaiselle sotilaalle muodostuu läheinen suhde koulutettavaan ryhmään, joka tukee yhteenkuuluvuutta etnisen ryhmän kanssa, joka taas lisää kosmisen sodan mahdollisuutta. On myös tärkeä kysymys, missä määrin sotilaat kokevat puolustavansa omaa identiteettiään, elämäntapaansa tai etnisyyttään sotiessaan toisaalla? Yhdysvaltojen retoriikassa amerikkalaista elämäntapaa on puolustettu muun muassa Irakissa.

Toinen kosmista sotaa aiheuttava taustatilanne on tulevan tai meneillään olevan sodan häviämisen mahdottomuus. Tällöin on mahdollista, että sodan tapahtumapaikka siirtyy historian rajat ylittävälle tasolle.⁸⁵ Tappion pelätään esimerkiksi päättävän kansan tai valtion olemassaolon. Suomalaiselle tutuin esimerkki on talvisota ja jatkosodan loppuvaiheen torjuntataistelut. Samaan tapaan esimerkiksi Palestiinassa sekä Israel että palestiinalaiset ymmärtävät niille omien uskonnollisten kirjoitusten mukaan kuuluvien maiden luovuttamisen tai menettämisen täysin mahdottomana.⁸⁶ Myös tämä tilanne kuuluu itsestään selvästi puolustussotaan. Toisaalta suurvalta-armeija voi kohdata tämän tyyppisen tilanteen, jolloin tappion mahdottomuus liittyy sen valta-asemaan ja suurvalta -maineeseen. Esimerkkeinä voi nostaa esimerkiksi Neuvostoliiton sodan Afganistanissa 1980 -luvulla tai Yhdysvaltojen sodan Vietnamissa 1960 -luvulla.

Kolmas tapaus on toivoton taistelu, jonka voittaminen on mahdotonta todellisessa ajassa, todellisin ehdoin. Kun taistelu käsitetään inhimillisesti toivottomana, se siirtyy tapahtumaan pyhitetyllä tasolla, jossa voiton mahdollisuudet jätetään Jumalan käsiin.⁸⁷ Tällaisesta tilanteesta selkeä esimerkki on talvisota. Sodan aikana Suomen presidentti Kyösti Kallio kehotti julkisesti sotilaita lukemaan Raamattua ja viittasi kansan tarvitsevan Jumalan Sanan uudesti luovaa voimaa.⁸⁸ Myös lukuisat oman alueensa hallintovaltaa vastaan sotivat vähemmistöryhmät saattavat pitää taistelua toivottomana.

⁸³ Barkey & Laipson 2005, 69

⁸⁴ Pohjautuu toimintaani Irakin kriisinhallintaoperaatioissa, jossa koulutettiin kurdisotilaita

⁸⁵ Juergensmeyer 2017, 203.

⁸⁶ Juergensmeyer 2016, 191—192.

⁸⁷ Juergensmeyer 2017, 203.

⁸⁸ Kallio 1939. Kehoitus Suomen Armeijalle (jouluna 1939). Viitattu 22.10.2019.

Juergensmeyer toteaa, että mikä tahansa edellä mainituista tekijöistä voi muuttaa todellisen maailman taistelun kosmisin termein käytäväksi pyhäksi sodaksi. Taistelu voi alkaa maallisin termein, mutta se alkaa saada kosmisia piirteitä, kun ymmärretään kuinka kamala tappio olisi. Kosmisen ja todellisen väkivallan ero on kuitenkin monimutkainen ja symbolisen ja todellisen väkivallan raja on hyvin ohut. Juergensmeyer väittää, että uskonto ei yleensä ole ainoa väkivaltaan johtava tekijä, vaan väkivaltaiset tilanteet etsivät oikeutusta uskonnosta.⁸⁹ Toisaalta Adamskin mukaan uskonnon merkitys sotajoukossa lisääntyy sodan edetessä.⁹⁰ Kuoleman uhka saa sotilaan etsimään turvaa kaikista mahdollisista lähteistä. Kun maallisia tapahtumia selitetään uskonnollisella kielellä, muuttuvat konkreettisen toiminnan perusteetkin uskonnollisiksi. Siksi kosmista sotaa olisi syytä tarkastella myös alueellisena tai yksilötasoisena ilmiönä. Sota voi uskonnollistua myös paikallisesti tietyssä joukossa tai tietyllä alueella.

Väitän, että kosmisella sodalla on vahva yhteys kristinuskon oikeutetun sodan teoriaan. Oikeutetun sodan käsite on osatekijänä kosmisen sodan kuvan rakentumisessa. Oikeutetun sodan käsite on taustaltaan vahvasti kristillinen. Sen keskeisenä piirteenä korostetaan oikeudenmukaisen tuomion näkökulma. Kun tehty vääräys, oikeudenmukainen tuomio ja kristillisuus yhdistyvät perusteluissa, tulee vääryydestä synti ja tuomiosta kristillinen. Kristinuskon ainoa pätevä tuomari on Jumala. Kun siis kristillisen oikeutetun sodan teoriolla lähdetään julistamaan tuomiota toiselle valtiolle, sisältyy tuomioon implisiittinen viittaus kristillisestä tuomiosta. Tuomion osapuolina ovat vanhurskas tuomion antaja ja syntinen väärin tekijä. Vaikkei tätä tunnistettaisikaan kristilliseksi prosessina, sisältää se voimakkaan kristillisen kielikuvaston. Kosmista sotaa käydään nimenomaan kielikuvilla.

Ihmisillä on taipumusta moraaliseen realismiin, jossa oikea ja väärä sekä hyvä ja paha käsitetään osaksi maailman rakennetta. Tällainen ajattelumalli edistää kosmisen sodan esiintyvyyttä. Näkökulma tulee esiin myös teodisistisessa ja teleologisessa ajattelumallissa. Teodisistisen ajattelutavan tausta on teodikeassa, joka etsii pahoille tapahtumille selitystä Jumalan toiminnasta, joka liittää aina ajatteluun myös synnin käsitteen. Teleologinen ajattelutapa on sekulaarivastine teodisismille. Kummassakin tapauksessa pahat kokemukset ja epäonni etsivät ensimmäiseksi syytä tai merkitystä jostakin siitäkin huolimatta, että tapahtuma olisi täysin sattumanvarainen.⁹¹ Ihmiselle sattumanvaraisuus vaikuttaa olevan ongelmallista. Sodassa kaikki tapahtunut paha liitetään automaattisesti viholliseen. Kun esimerkiksi Iran

⁸⁹ Juergensmeyer 2017, 200—203.

⁹⁰ Adamski 2019, 6.

⁹¹ Pihlström 2017, 525. Tähän merkityksellisyyden kaipuuseen viittaa myös Nietzsche, 1887, 210—212 ja Scranton 2018, 2—8. Sotaan liittyvästä teodisismista ks. Pihlström 2019. Kuoliko Koskela turhaan? Parnasso 2/2019.

ampui ukrainalaisen matkustajakoneen ilmatorjuntaohjuksella vuoden 2020 alussa, osoitti alueella syyttävä sormin ensin Yhdysvaltoja.

2.3.3 Mitä hyötyä kosmisesta sodasta on sen kävijälle

Mark Juergensmeyer listaa lukuisia kosmisen sodan tarjoamia hyötyjä sodan kävijälle. Kosminen sota antaa yhtenäisen maailmankatsomuksen. Se tunnistaa hyvän ja pahan lähteet ja selittää tapahtumille syyn. Se siis selittää myös miksi pahoja asioita tapahtuu maailmassa. Tämän ohella se antaa moraalisen oikeutuksen pahaa vastaan taisteleville ja lupaa voiton taistelusta.⁹² Sotilasjoukko kootaan erilaisista yksilöistä, joka johtaa heterogeeniseen joukkoon. Sotilastoiminnan kannalta joukon tulisi kuitenkin olla mahdollisimman yhtenäinen. Yksi maailmankatsomuksen yhtenäistäjä myös sekulaarilla aikakaudella on uskonto. Väitetäänkin, että asevoimat sietävät uskontoa sen yhtenäistävän vaikutuksen vuoksi.

Kosmisen sodan maailmankatsomus ei ainoastaan erottele hyviä ja pahoja ihmisiä. Se paljastaa viholliset kosmisen pahan käytyreiksi ja siten heistä tulee enemmän kuin vihollisia. He edustavat pimeyden ja äärimmäisen pahuuden voimia ja tämän vuoksi kaikki heidän tekonsa ja toimintansa nähdään petollisena.⁹³ Tutkimukset ovat osoittaneet, että ihmisen on vaikea tappaa toista ihmistä. Erään sotaveteraanin mukaan vihollista ei voi tappaa, jos häntä pitää itsensä kaltaisena ihmisenä.⁹⁴ Juuri näiden tappamiseen liittyvien ongelmien takia, turvaudutaan sodassa vastustajan tietoiseen demonisoimiseen. Toisaalta vihollisen ymmärtäminen petollisena tai jopa saatanallisena selittää miksi rauhanneuvottelut usein ovat niin vaikeita.

Kosminen sota legitimoii väkivaltaa. Tämä on totta jokaisessa sodassa, sillä väkivalta on useimmissa tapauksissa sodankäynnin tulosta. Juergensmeyerin mukaan kosminen sota voi toimia kuitenkin myös päinvastoin. Kosmisen sodan kuva voidaan luoda, jos ihmiset haluavat olla väkivaltaisista. Tilanteessa, jossa vihollisia ei ole tai niitä ei pystytä identifioimaan, ne voidaan luoda.⁹⁵ Ihmiset voidaan kuvitella esimerkiksi eri etnisyydeksi tai etäisiksi poliittisiksi voimiksi, jotka ovat uhkaavampia kuin todella ovat. Kosmisella sodalla on mahdollista rakentaa tekosyitä väkivaltaan. Toisinaan taustalla ovat eri syyt, kuten maaperän rikkaudet, mutta sota perustellaan luodulla kosmisella sodalla.

Kosminen sota voimaannuttaa osallistujat. Se antaa luottamusta elämään ja ymmärrystä siihen, mitä ”todella” on tapahtumassa. Kun Yhdysvallat vastasi 9/11-iskuihin, Bush kuvasi sen taisteluksi vapaudesta. Tämä asetti terroristi-iskun sosiaaliseen kontekstiin ja sodan

⁹² Juergensmeyer 2017, 9.

⁹³ Juergensmeyer 2017, 10.

⁹⁴ Scranton 2018, 118–119.

⁹⁵ Juergensmeyer 2017, 10.

skenaarioon, joka vakuutti yleisön siitä, että johtajuudella on mahdollista tunnistaa vihollinen ja ryhtyä oikeamieliseen taisteluun sitä vastaan.⁹⁶ Tämä sama ilmiö ilmenee edelleen terrorisminvastasessa sodassa. Usein vaikuttaa siltä, että mikä tahansa sota voidaan määritellä legitiimiksi, kun se sijoitetaan terrorisminvastaisen sodan kontekstiin. Tämä ilmiö esiintyy erityisesti Syyriassa, jossa terrorisminvastaista sotaa käyvät Yhdysvallat, Venäjä, Turkki, Israel ja Iran. Kaikilla näillä on eri päämäärät sodalle, vaikka he sotivat saman otsikon alla eri ihmisryhmiä vastaan. Toisen terroristi on toisen vapaustaistelija.

Eräs valtakunnan johtajien auktoriteettia ja legitimitettä vahvistava kosmisen sodan hyöty ovat transsendentit alue- ja aikarajat. Kosminen sota on aina suurempaa kuin yhdellä alueella tapahtuva taistelu. Se on luonteeltaan globaalia. Myös aikakäsitys laajentuu, eikä sotaa välttämättä voiteta yhden eliniän aikana.⁹⁷ Kosminen sota ei kyseenalaista tilannetta, jossa valtio ylittää oman alueellisen auktoriteettinsa. Pahuutta vastaan on taisteltava kaikkialla, kaikkina aikoina, sillä jos sen toimintavaltaa ei rajoiteta, se tulee myöhemmässä vaiheessa vaikuttamaan itseensä. Toisaalta sen ei voi antaa voimistua. Jo pieneen pahan esiintymään on iskettävä, sillä jos sen annetaan vahvistua, siitä saattaa tulla voittamaton. Myöskään sodan ajallisen keston pitkittyminen ei kosmisen sodan kuvassa ole yllättävää.

2.3.4 Kosmisen sodan estäminen

Kun taistelu pyhittyy, pienetkin erimielisyydet voivat saada suunnattomia mittasuhteita. Pienet provokaatiot johtavat voimankäyttöön ja väkivalta saa legitimitetin helposti. Väkivalta tekee vastustajasta kosmisen vihollisen eikä tämä tilanne pääty, ennen kuin taustalla oleva mytologia joko uudelleen ohjataan tai toinen osapuoli tuhotaan totaalisesti.⁹⁸ Ajatus ei myöskään ole puhtaasti kristillinen. Jo kuuluisa sotateoreetikko Carl von Clausewitz erotteli tavallisesta sodasta absoluuttisen sodan. Absoluuttinen sota oli sodan äärimmäisin muoto, jossa vastustaja pyritään tuhoamaan keinolla millä hyvänsä. Von Clausewitz kuvaa tällaista sotaa väkivallan kierteenä, johon kumpikin osapuoli tempautuu, eikä pääse siitä ulos.⁹⁹ Taistelu voi siis ”pyhittyä” myös sekulaarissa kontekstissa. Jo modernien sotien voimankäyttö edustaa absoluuttista sotaa. Yhdysvaltalaisen sotilasdoktriinin mukaan voimankäytöllä on lamautettava vastustajan halu taistella.¹⁰⁰

⁹⁶ Juergensmeyer 2017, 11—12. Ks. tämän tutkielman luku 3.1.1.

⁹⁷ Juergensmeyer 2017, 11—12.

⁹⁸ Juergensmeyer 2016, 15.

⁹⁹ Von Clausewitz 1832, VIII-3a. Von Clausewitzin kuvaus on hyvin lähellä kosmisen sodan sekulaarilla kielellä annettua kuvausta.

¹⁰⁰ Wade & Ullman 2004, xxv. Shock and Awe teos kuvaa yhdysvaltalaisista sodankäyntitapaa 2000-luvulla.

Kosmisen sodan tunnistamisessa keskeistä on Jumalan fyysisen läsnäolon havaitseminen taistelukentällä.¹⁰¹ Hengellisyys tai uskonnollisuus sinällään ei ole sodassa vaarallista ja sen on havaittu tuottavan sotilaan hyvinvoinnille merkittäviä hyötyjä. Kosmiseksi sota muuttuu silloin, kun symbolit tai käytännöt alkavat muuttaa aseita, sotilaita tai sotatoimia jumalallisiksi välineiksi. Eräs tällainen käytäntö on Venäjällä esiintyvä aseiden siunaaminen tai pyhittäminen.¹⁰² Toinen ilmiö on esimerkiksi uskonnollinen retoriikka, joka viittaa Jumalan toimintaan ihmisten rinnalla. Ilmiö on tärkeä tunnistaa sekä omissa että vastustajan joukoissa. Väitän, ettei mikään sotilasjoukko ole ”turvassa” kosmiselta sodalta ja siitä pidättäytyminen edellyttää jatkuvaa oman toiminnan seuraamista. Toisaalta vastapuolen toiminnan motiivi on tärkeä tunnistaa, sillä kosmisen sodan päättäminen on vaikeaa puhtaasti sotilaallisilla keinoilla, ellei tällaiseksi käsitetä toisen täydellistä tuhoamista.

Kristillisessä yhteydessä uskonnollisen sodan riskiä on väheksytty. Kristillisten kirkkojen toiminta yhteiskunnallisessa sotaan liittyvässä diskurssissa on kuitenkin ollut ajoittain merkittävää. Amerikkalaisessa kristillisyydessä kosminen taistelu tekee Yhdysvaltojen statuksen pyhäksi, joka muuttaa Yhdysvaltojen viholliset Jumalan vihollisiksi. Tutkimusten mukaan Amerikan evankelikaalit uskovat, että Jumala on Yhdysvaltojen puolella kansainvälisissä konflikteissa. Terrorisminvastaisesta sodasta on puhuttu jopa Harmageddonin kenraaliharjoituksena.¹⁰³ Myös Suomen sodissa kirkko valjastettiin sotamyönteisen propagandan tuottajaksi. Tämän valossa muun muassa suursuomi-projekti nähtiin oikeudenmukaisena toimenpiteenä.

Iranilaisen uskonnotutkija Reza Aslanin mukaan kosminen sota heijastaa sekä todellista fyysistä taistelua ja kuviteltua moraalista taistelua tuonpuoleisessa. Se on eräänlainen rituaalinen draama, jossa tämän puolen toimijat uskovat toimivansa samanaikaisessa taivaallisessa taistelussa. Tästä huolimatta kosmisen toimijan taustalta löytyy usein todellisia ja maallisia murheita.¹⁰⁴ Näiden sosiaalisten ja poliittisten ongelmien tunnistaminen on kosmisen sodan estämiseksi välttämätöntä. Kun lukuisiin pieniin kasautuneisiin murheisiin ja epäoikeudenmukaisuuksiin yhdistetään uskonnollinen puhe, voi sota muuttua kosmiseksi täysin huomaamatta. Toisaalta on tärkeä muistaa, että kosmista sotaa rakennetaan myös tietoisesti. Eräs esimerkki luodusta ja rakennetusta kosmisesta sodasta on ISIS -järjestön taistelu oman kalifaattinsa puolesta.

¹⁰¹ Aslan 2013, 263.

¹⁰² Juusela 2019. Siunatako vain sotilaat vain myös ydinaseet? – Venäjän ortodoksiessa kirkossa mietitään, mitä kaikkea papit voivat siunata. Viitattu 29.1.2020.

¹⁰³ Aslan 2013, 265. Samoin myös Froese et al. 2009, 104.

¹⁰⁴ Aslan 2013, 261.

Juergensmeyerin mukaan kosmisen sodan kuva voi kuitenkin hävitä tai sen häivyttämiseksi voidaan aktiivisesti toimia. Ratkaisu löytyy hänen mukaansa jostakin tosielämän poliittisesta tai sosiaalisesta asiasta, joka johti konfliktiin. Tällaiseen tekijään puuttuminen tai tekijän korjaaminen voi poistaa kosmisen näkökulman legitimitetin.¹⁰⁵ Jos vihollisena pidetty tekee myönnytyksen toiselle osapuolelle, kohtelee toista osapuolta vertaisenaan tai tekee toiselle osapuolelle hyviä tekoja, on tällaista vihollista vaikea kutsua enää demoniseksi. Toisaalta jos sodan synnyttäneet epäkohdat kyetään korjaamaan, sodan uhka myös poistuu.

Juergensmeyer kiinnittää huomion myös vastapuolen käyttäytymiseen. Jos sota on saanut kosmisia piirteitä, vastapuoli todennäköisesti pitää itseään oikeamielisenä osapuolena. Kun vastapuolen väestön huomio kiinnitetään vastustajan asevoimien ja etenkin uskonnollisten johtajien uskonnollisen etiikan vastaiseen toimintaan, järkkyy väestön kuva uskonnollisesta oikeamielisyydestä.¹⁰⁶ Kansankunnan näkökulmasta kosmisen sodan kuva voi heiketä, jos kansakunnan toimet eivät edusta niitä uskonnollisia hyveitä, joita pidetään tärkeinä.

Kosmisen sodan purkaminen voi olla yhtä tarpeellista omissa kuin vastapuolenkin joukoissa. Kosmisen sodan tunnistaminen edellyttää retoriikan arviointia yhteiskunnassa ja etenkin sotilasjoukkojen keskellä. Kosminen sota näyttäytyy ensimmäisenä tavassa puhua vihollisesta, sodasta yleensä ja taisteluista. Viitteitä voi saada myös siitä, kuinka sotilaat sanoittavat omia sotakokemuksiaan. Kosmisen sodan syyt piiloutuvat sosiaalsiin, uskonnollisiin tai poliittisiin ongelmiin, jotka saattavat olla myös vähäisiä. Kaikenlaiset myönnytykset ja pyrkimykset ratkaista näitä käytännön ongelmia vähentävät kosmisen sodan vetoavuutta. Kiinnittämällä huomion kosmista sotaa kannattavien omaan uskonnolliseen käyttäytymiseen, on mahdollista vedota uskonnon arvomaailmaan osoittaen, ettei kosmista sotaa käyvä joukko itseasiassa ole oman uskontonsa puolella. Mikään uskonto ei sinällään ole paha tai kannusta väkivaltaan.¹⁰⁷ Onkin paradoksaalista, että sama uskonto, joka yhdistetään tuhoon, sisältää myös välineet ihmisen sisäiseen paranemiseen, uudistumiseen ja toivoon.¹⁰⁸ Uskonnon hävittäminen taistelukentiltä kokonaan ei ole ratkaisu, vaan todennäköinen uusi syy kosmiseen sotaan. Uskonnon esiintymistä ja retoriikkaa taistelukentillä on kuitenkin syytä

¹⁰⁵ Juergensmeyer 2016, 15.

¹⁰⁶ Juergensmeyer 2016, 15. Aslan 2013, 267 käsittää kosmisen sodan katkaisemisen samoin kuin Juergensmeyer. Hän pitää keskeisenä ongelmana nykykäsitystä, jossa väkivalta tulee voittoa väkivallalla. Kosmista sotaa ei hänen mukaansa voiteta väkivallalla vaan maallisia murheita lievittämällä.

¹⁰⁷ Juergensmeyer 2017, 201.

¹⁰⁸ Juergensmeyer 2017, xvii.

valvoa, sillä kosminen sota on usein helppoa tunnistaa niin aikaisessa vaiheessa, että siihen on mahdollista vielä puuttua.

2.4 Oikeutettu ja kosminen sota sekä niiden vuorovaikutus

Oikeutetun sodan teoriassa yksi teema ulottuu yli aikakausien ja eri ajattelijoiden lähes muuttumattomana. Tämä on sodan käsittäminen oikeustoimena. Sekä Augustinus, että Akvinolainen näkivät tämän ensisijaiseksi teemaksi sodassa. Myös Oliver O'Donovan näkee tämän oikeaksi oikeutetun sodan lukutavaksi ja David Rodin esittää rangaistuksellisen näkökulman hyödyllisempänä kuin vetoamisen itsepuolustus-oikeuteen. Sodan käsittäminen oikeustoimena tulee selvästi näkyviin myös Raamatun aineksessa. Esimerkiksi Vanhan testamentin mukaan Israelin kansan sota perustui vastustajan pahuuteen ja oikeudenmukaisen tuomion oli langettanut Jumala. Deuteronomiumin mukaan Jahve lausuu: ”Kun Herra, teidän Jumalanne, karkottaa heidät tieltänne, älkää ajatelko, että Herra on teidän omien ansioittenne tähden tuonut teidät tänne ja antanut teille tämän maan. Ei, vaan Herra hävittää nämä kansat teidän tieltänne niiden pahuuden tähden” (Deut. 9:4). Tämä ote kuvastaa selkeästi Jumalan roolia taisteluiden oikeuttajana sekä vahvistaa sodan rankaisevaa luonnetta.

Oikeutetun sodan tarkasteluissa unohdetaankin usein teorian taustalla olevat uskonnolliset tekstit sekä niiden hengellisyys ja kulttuurihistoriallinen tausta. Tekstit pohjautuvat dualistiseen käsitykseen maailmasta, mikä tukee kosmisen sodan mahdollisuutta. Myös teorian ideologinen perusta, klassinen teismi, on heikosti sovitettavissa nykyiseen tieteelliseen maailmankuvaan. Lisäksi unohdetaan, että vaikka moderni kristillinen keskustelu sodasta ja rauhasta olettaa kansallisvaltiojärjestelmän, kansojen itsetietoisuuden ja väitteen absoluuttisesta suvereniteetista eivät nämä olleet itsestään selviä tai edes tunnettuja käsitteitä Augustinuksen ja Tuomaan ajanjaksolla.¹⁰⁹ Toinen tärkeä kysymys on, kuinka poliittinen itsenäisyys tunnustaa Jumalan suvereenin hallinnan. Muutos tämän tekijän kohdalla lienee vielä edellistä radikaalimpi.

Mikä on sitten oikeutetun sodan teorian rooli sodan uskonnollistamisessa ja uskonnollistumisessa. Aiheen uskonnollinen tausta ja uskonnollisten auktoriteettien puhe oikeutetusta sodasta tuottavat kuvaa uskonnollisesti legitiimistä sodasta. Erityisen näkyväksi uskonnollistaminen tulee tilanteissa, joissa valtio käyttää kirkon tukea luodakseen hyväksyttävää kuvaa sodasta. Kirkko viittaa tällaisissa tilanteissa oikeutetun sodan teoriaan, jolla on tarkoitus vakuuttaa kansakunnan kristityt sodan tarpeellisuudesta. Puhuminen sodasta oikeutettuna vähentää myös sotilaiden ja maan kansalaisten moraaliharkintaa. Sodan

¹⁰⁹ O'Donovan 2003, 12.

oikeudenmukaisuuden harkintaa ei pidetä tarpeellisena, koska sota on jo kansakunnan keskeisten instituutioiden hyväksymä. Näkemys vahvistuu, kun teorian uskonnollinen tausta tuo kuvan Jumalan hyväksymästä sodasta. Juuri tällainen kehityskulku johtaa mainintoihin ”pyhästä sodasta”. Jos sota on Jumalan hyväksymä, on sen käyntitavat myös yleensä hyväksytty saman auktoriteetin toimesta. Tämän voi arvella hämärtävän yksittäisten tekojen moraaliharkintaa taistelukentillä. Jos aseet ovat Jumalan siunaamia, ovat ne myös Jumalan hyväksymiä tuhon välineitä oikeudenmukaisessa rangaistuksessa. Oikeutettu sota viittaa omaan osapuoleen oikeamielisenä ja vastapuoleen pahana osapuolena. Taistelukentälle tuleva ”hyvä” ja ”paha” demonisoi vihollisen ja legitimoi oman osapuolen toiminnan pahaa vastaan. Oikeutettu sota siis luo kosmista sotaa tuomalla keskusteluun uskonnollisen näkemyksen rikkeestä, tuomiosta ja oikeudenmukaisesta tuomarista.

Kosmisen sodan ytimessä on kamppailun siirtyminen yli maallisten rajojen. Kristinuskon sisältää narratiivin hengellisestä kamppailusta, joka sisältää sotaista kieltä. Kautta historian tämä metafyyssinen taistelu on kuitenkin saanut myös fyysisiä heijastuksia. Kosminen sota yhdistää fyysisen maallisen taistelun kuviteltuun moraaliseen taisteluun ”hyvän” ja ”pahan” välillä. Kosminen sota saa alkunsa joko maallisten ongelmien kasaantumisesta, jotka saavat hengellisen selityksen tai kosmisen sodan kuvaa voidaan myös luoda tarkoituksellisesti. Kosminen sota liittyy todelliseen sotaan tilanteissa, joissa uskonnollista kuvastoa sisällytetään maallisiin tilanteisiin. Uskonnollisen ilmaisun ei kuitenkaan tarvitse olla edes eksplisiittistä, vaan jo ihmisten uskonnollisiksi ymmärtämät piilomerkitykset riittävät.

Kosmista sotaa luodaan tarkoituksellisesti sen tuottavien hyötyjen vuoksi. Se tarjoaa selityksiä epätoivoisille tilanteille ja koetulle pahalle. Se osoittaa selkeästi kuka on vihollinen ja antaa oikeuden käyttää väkivaltaa tätä vihollista kohtaan. Se laajentaa taistelun alueellisesta ja ajallisesta globaaliksi ja ajattomaksi. Se tuottaa samalla myös äärimmäisiä haittoja vääristäessään kuvan inhimillisestä vihollisesta kosmiseksi, joka johtaa pysäyttämättömään väkivallan kierteeseen, kunnes toinen on täydellisesti tuhottu. Kosmiseen sotaan on kuitenkin mahdollista vaikuttaa. Kosminen sota tulee näkyviin retoriikassa. On tarkasteltava, kuinka puhutaan vastustajasta, sodasta, sotakokemuksista sekä tilanteesta ylipäätään. Keskeisiä toimijoita kosmisen sodan purkamisessa ovat uskonnolliset yhteisöt ja sotilaspapit. Vastustajan kosmisen sodan purkamiseksi on mahdollista pyrkiä vaikuttamaan niihin sosiaalisiin ja poliittisiin huoliin, jotka ovat tuoneet taisteluun kosmisen sävyn. Toisaalta jo oman sotajoukon toiminta sodan oikeussääntöjen mukaan purkaa sodan kosmista luonnetta, kun taas rajaton voimankäyttö on omiaan lisäämään sitä. Sodan uskonnollistuesssa osapuolten uskonnollisten yhteisöjen välisellä dialogilla on mahdollista karsia sodan uskonnollisia piirteitä. Oman joukon

osalta keskeisenä tekijänä on sodan retoriikan tarkastelu ja uskonnollisen sisällön karsiminen siitä erityisesti kansakunnan ja kirkon hallinnon tasalla.

Kosmisen sodan suhde oikeutettuun sotaan liittyy sen sodan legitimoimaan voimaan. Mikäli sodalle ei löydy oikeutetun sodan kriteeristön täyttäviä syitä, niitä on mahdollista rakentaa kosmisen sodan narratiivilla. Vastapuolesta erilaisuuden korostaminen, sen edustaman uskonnon esittäminen väkivaltaisena ja ääriyhmittymien tekemän väkivallan yhdistäminen uskontoon ja/tai kansakuntaan määrittää toisen osapuolen väärintekijäksi. Väärät teot, tapahtuivatpa ne omassa maassa tai sen ulkopuolella ansaitsevat rangaistuksen. Kun vastapuoli esitetään kosmisesti pahana, sen vaikutusvalta laajennetaan globaaliksi ja sen pahuus voi ilmetä näin ollen missä tahansa. Pahuuden ollessa ominaispiirre, se voi puhjeta esiin missä tahansa ja milloin tahansa. Tällaisen perusteluketjun kautta sodalle löytyy oikeutettu syy, joka on pahan rankaiseminen ja sota syntii (pahuutta) vastaan. Legitimiteetti tulee Jumalalta, joka on ainoa oikeudenmukainen tuomari. Kristillisyyttään korostava kansakunnan johtaja ilmenee Jumalan palvelijana, joka toteuttaa Jumalan tahtoa.

Uskonto ei yksin pysty luomaan väkivaltaa, mutta otollisessa tilanteessa se on käytettävissä väkivallan kumppanina. Siksi uskonnollisten yhteisöjen tulisi sanoutua irti yhteistoiminnasta väkivallan kanssa. Tämä ei tarkoita uskonnon kieltämistä tai sen toiminnan rajoittamista sodassa. Sodassa uskonnon tulee hoitaa fyysisesti ja henkisesti vahingoittuneita sotilaita. Sen tulee olla yhtä huolissaan omista kansalaisistaan kuin vastapuolesta. Uskonto on parhaimmillaan, kun se hoitaa ihmisiä ja huonoimmillaan ottaessaan osaa ihmisten vahingoittamiseen.

3 Uskonnolliset vaikutteet 2000 -luvun sodissa

Siirryn seuraavaksi käsittelemään Yhdysvaltojen sotaa Irakissa ja Venäjän interventiota Syyriassa. Esittelen tässä pääluvussa, kuinka sodat oikeutettiin julkisuudessa sekä millaisien tekijöiden on arvioitu olleen valtioiden todellisia motiiveja sotaan. Lisäksi tuon esiin kuinka uskonto on ilmennyt sekä kyseessä olevia sotia koskevassa retoriikassa ja sodan käynnissä. Käyttäen hyväksi edellisen pääluvun käsitteenmäärittelyä osoitan kuinka oikeutetun sodan ja kosmisen sodan käsitteet liittyvät toisiinsa, kuinka ne ilmenevät sodan perusteluissa ja taistelukentällä ja millainen on sodan uskonnollistumisen prosessi näiden sotien valossa.

3.1 Yhdysvaltojen sota Irakissa vuodesta 2003

3.1.1 Sodan oikeuttaminen ja julkisesti esitetyt syyt

Irakin sodan taustalla vaikutti kaksi merkittävää historiallista tapahtumaa. Persianlahden sota Irakia vastaan (1990—1991) ja syyskuun 11. päivän terroristi-iskut vuonna 2001, joihin Irakin väitettiin sekaantuneen. Irakilla epäiltiin myös olevan joukkotuhoaseita, joiden väitettiin aiheuttavan välitöntä uhkaa Yhdysvalloille. Sodan motiivit personoituivat Irakin hallitsijaan Saddam Husseinin, ja kun tämä ei suostunut luopumaan vapaaehtoisesti vallasta, aloitti Yhdysvallat liittoutuneineen hyökkäyksen Irakiin maaliskuussa 2003. Vaikka sodan ilmoitettiin päättyneen vain muutamaa kuukautta myöhemmin, kiristyi tilanne alueella uudestaan vuonna 2004. Yhdysvallat vetäytyi Irakista joulukuussa 2011, mutta ISIS-järjestön nousu vuonna 2014 johti Yhdysvaltojen ja liittoutuneiden alueelle palaamiseen.¹¹⁰ Myös globaali poliittinen tilanne oli muutostilassa. Kylmän sodan päättyminen horjutti valtioiden välistä valtatasapainoa, ja terrorismi oli muuttunut tuhoisammaksi ja globaalimmaksi. Globalisaation toinen aalto heikensi kansallisvaltioiden merkitystä ja 2000-luvun alussa maailman taloudellinen vakaus oli alkanut heiketä.¹¹¹ Maailmanjärjestyksen ollessa uhattuna perinteisten poliittinen puolueiden suosio laski ja ihmiset siirtyivät kannattamaan ääripuolueita.

Tutkimusartikkeli ”A call to arms at the end of history” tutkii historiallisella diskurssianalyysillä neljää niin sanottua ”taistelukutsu”-puhetta (engl. call-to-arms). Puheet ovat paavi Urbanus II:n (paavina 1088—1099) kehoitus ristiretkille, kuningatar Elisabeth I:n (vallassa 1558—1603) motivointi Espanjan sotaan, Adolf Hitlerin (vallassa 1933—1945) perustelut Itävallan liittämiseksi Saksaan ja George W. Bushin terrorisminvastaisen sodan aloittanut puhe. Tutkimus osoittaa, että kaikki nämä puheet tapahtuivat historiallisessa käännekohdassa, jossa suuret historiaa mullistaneet tapahtumat yhdistettynä perimmäisiin muutoksiin maailmanjärjestyksessä johtivat hallitsijoiden legitimitettkriisiin. Tilanne edellyttää johtajalta toimenpiteitä, jotta luottamus hallintoon säilyisi myös muuttuvassa maailmassa. Bushin legitimitettkriisin taustalla oli edellä mainittujen tekijöiden ohella myös henkilökohtaisempia syitä, kuten vuoden 2000 presidentinvaalien kyseenalainen vaalitulos, heikkenevä talous, yhtiöskandaalit ja häpeälliset todisteet korruptiosta. Asemaa vaikeutti myös yleinen käsitys hänestä isänsä George H. W. Bushin vallan jatkajana.¹¹²

¹¹⁰ Encyclopaedia Britannica. Iraq War. 2003—2011. Viitattu 3.2.2020.

¹¹¹ Graham et al. 2004, 201.

¹¹² Graham et al. 2004, 200—208.

Yhdysvaltojen hyökkäys Irakiin oli sekä Yhdysvaltain hallinnon että sen liittolaisten näkökulmasta laillinen ja legitiimi puolustussota Irakin joukkotuhousohkaa vastaan.¹¹³ Sodan keskeinen peruste oli Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan artikla 51, joka oikeuttaa itsepuolustuksellisen sodan välittömän hyökkäysuhan edessä.¹¹⁴ Sodan tärkeimmäksi syyksi julkisuudessa nostettiin Irakin joukkotuhoukset. Kun Irak häiritsi asetarkastajien työtä, tulkittiin se todisteeksi aseiden olemassaolosta. Bushin retoriikassa esiin tuli erityinen huoli ydinaseista. Tiedustelutiedot olivat kuitenkin hataria ja ajatus Irakista toimittamassa ydinasetta al-Qaidalle oli kaukaa haettu. Joukkotuhoukset-epäilyn käsittelyyn liittyi vajavaisten tiedustelutiedon omaksuminen, väärin tiedustelutietojen hyväksyminen ja tietoinen uhkan rakentaminen. Lopulta sota aloitettiin, vaikka Irak oli jo ryhtynyt yhteistyöhön asetarkastusryhmän kanssa.¹¹⁵ Edellisten tekijöiden valossa vaikuttaa siltä, että sota haluttiin aloittaa ja/tai sen aloittaminen oli ennalta päätetty. On kuitenkin myös mahdollista, että Yhdysvaltojen hallinto aidosti uskoi joukkotuhousteiden olemassa oloon ja niiden tuottamaan uhkaan.

Toinen tärkeä peruste sodalle oli Bushin 9/11-tapahtumien jälkeen julistama terrorisminvastainen sota. Yhdysvallat oli jo vastannut syyskuun 11. päivän tapahtumiin Afganistanin sodalla lokakuussa 2001, jossa tavoitteena oli 9/11-iskut toteuttanutta al-Qaidaa suojelleen Taliban hallinnon kaataminen. Afganistanin ja al-Qaidan yhteydestä oli vahvaa näyttöä, mutta Irakin ja Saddam Husseinin osallisuutta on vaikeampi perustella.¹¹⁶ Irak esitettiin kuitenkin tietoisesti syyllisenä syyskuun terroristi-iskuun. Bush totesi Irakin sodan alla: ”ettei al-Qaidan ja Saddamien välillä ole terrorisminvastaisen sodan yhteydessä mitään eroa. En ainakaan itse pysty niitä erottamaan, koska molemmat ovat yhtä pahoja ja yhtä tuhoisia”.¹¹⁷ Yhdysvaltain ilmasotakoulun strategian professorin Jeffrey Recordin mukaan syksyllä 2002 oli jo selvää, että Yhdysvallat oli päättänyt aloittaa ennaltaehkäisevän sodan Irakia vastaan siitä riippumatta, että perusteet sodalle olivat objektiivisesti tarkasteltuna äärimmäisen heikot.¹¹⁸

Sota esitettiin myös avunantona Irakin kansalle. Yhdysvaltain varapresidentti Dick Cheney mukaan ”Irakin kansa toivottaa meidät tervetulleeksi. Amerikan armeija kohtasi vastaavan tilanteen Pariisin kaduilla. Irakilaiset ovat valmiina muodostamaan uuden hallinnon. Ihmiset ovat niin onnellisia vapaudesta, että selviämme sodasta kuukaudessa tai kahdessa”.¹¹⁹

¹¹³ Danju et al. 2012, 682.

¹¹⁴ Webster 2011, 12.

¹¹⁵ Record 2008, 68—69.

¹¹⁶ Record 2008, 64.

¹¹⁷ Bush 2002, Whitehouse press release 25.9.2002. Viite ja lainaus: Record 2008, 65. Recordin lainauksesta kääntänyt tutkielman laatija.

¹¹⁸ Record 2008, 71.

¹¹⁹ Draper 2007, 178. Lainaus Draperin ilman viitettä. Käännös tutkielman laatijan.

Bush taas kuvasi amerikkalaiselle tutkijaryhmälle Irakin ystävällismielisyyttä seuraavasti: ”Irak on sivistynyt valtio ja tämä valtio voi osoittaa muslimimaailmalle, että on mahdollista elää rauhassa kilpailematta ääriliikkeiden kanssa”¹²⁰. Kyse oli demokratian istuttamisesta Irakiin, jonka uskottiin synnyttävän alueella massaliikkeen. Kun ympäröivät valtiot näkisivät Irakin edistymisen demokratian myötä, ne vaihtaisivat oma-aloitteisesti omat hallintomuotonsa vastaaviksi. Tämän ymmärrettiin pysäyttävän myös terrorismin kokonaisuudessaan.

Yhdysvaltalainen journalisti George Packer väittää, että Yhdysvaltojen kansa halusi Irakin sotaa. Ennen sotaa ei juuri kysytty pitäisikö sota aloittaa, vaan millä syillä sotaan voitaisiin ryhtyä ja millaisia Bushin ja hallinnon motiivien tulisi olla.¹²¹ Bushin hallinto esitti julkisesti neljä pääargumenttia sodan puolesta: 1) Husseinin pahuus ja halu tappaa amerikkalaisia riippumatta itseensä tai maahansa kohdistuvista uhkista; 2) Husseinin yhteistyö al-Qaidan kanssa ja apu 9/11-iskuissa; 3) Hussein oli saamassa käsiinsä ydinaseita ja 4) hänellä oli jo kemiallisia ja biologisia aseita, jotka olivat uhka Yhdysvalloille.¹²² Sodan maaliksi otettiin yksittäinen ihminen, jonka pahuudelle ei nähty rajoja. Hänen yhdistämisensä 9/11-terroristi-iskuun synnytti vihaa ja kostonhalua tehden kysymyksen sodasta tunteelliseksi. Edelliset syyt tuovan esiin sodan kosmista luonnetta luodessaan maalliset rajat ylittävää pahuutta.

Yhdysvallat vahvisti jo Persianlahden sodassa muodostunutta kuvaa Irakista roistovaltiona ja Saddam Husseinista sen rikollisena johtajana. Irak oli rikkonut kansainvälistä lakia osallistumalla 9/11-hyökkäykseen Yhdysvaltoja vastaan. Tämän lisäksi sillä väitettiin olevan kansainvälisen lain kieltämiä kemiallisia ja biologisia aseita sekä tämän lisäksi pitkälle edennyt ohjelma ydinaseen saamiseksi. Oikeutetun sodan näkökulmasta näistä rikoksista tuli antaa tuomio. Lisäksi väitettiin, että Husseinille oli annettu mahdollisuus väistyä vallasta rauhanomaisin keinoin, jolloin tilanteesta olisi välttytty ilman sotaa. Toiseksi Hussein esitettiin myös kansaansa sortavana hallitsijana, jonka pahuus edellytti ulkopuolista tilanteeseen puuttumista, jotta hirmuvalta saataisiin päätökseen. Kolmanneksi Irakin väitettiin aiheuttavan välitöntä uhkaa Yhdysvalloille, joka oikeutti itsepuolustuksellisen sotatoimen. Irakin sodan perusteluissa traditionaalisen oikeutetun sodan perusteet ovat vahvasti läsnä. Sota oikeutettiin myös hengellisesti, sillä Yhdysvaltojen hallinto käsitti julkisesti olevansa Jumalan asialla kosmista pahuutta vastaan.

Yhdysvaltojen hallinto loi vihollisen tietoisella ja järjestelmällisellä kosmisen sodan kuvauksella. Saddam Husseinista maalattiin pysäyttämätön paha lähes saatanallinen hahmo.

¹²⁰ Draper 2007, 189. Lainausta Draperin ilman viitettä. Käännös tutkielman laatijan.

¹²¹ Packer 2007, 46.

¹²² Kauffman 2004, 6.

Kosminen pahuus tiivistettiin Husseinin persoonaan. Irakin kansa vapautettiin syyllisyydestä metafyyssisen pahuuden vankina, joka tarvitsi Yhdysvaltojen vapautusta. Husseinin uhkaavuutta liioiteltiin ja uhka siirrettiin kotimaahan käyttämällä apuna sekä al-Qaidaa että kansallista muistia 9/11 iskuista. Kosmisen sodan retoriikka teki tilanteesta todellista uhkaavamman ja mullistuksessa oleva maailma sai selityksen pahuudesta, jonka poistaminen vaikutti korjaavan kaiken.¹²³

3.1.2 Sodan todelliset syyt

Julkisesti ilmaistujen syiden taustalla oli lukuisia muita intressejä. Osa seuraavaksi esittämistäni syistä esiintyi myös julkisuudessa, mutta ne peittyivät vahvan kosmisen sodan retoriikan alle. Sodan aloittamisessa sen onnistumismahdollisuudet ovat kaikkia muita syitä tärkeämpiä. Sotaa ei yleensä aloiteta, ellei menestystä pystytä takamaan. Jeffrey Recordin mukaan Irak oli heikoin Yhdysvaltojen päävastustajista. Irakin sodalla olisi mahdollista ilmaista Pohjois-Korealle ja Iranille Yhdysvaltojen kyky ja halu käyttää voimaa. Hallinnon vaihtamisen näkökulmasta se oli riskittömin vaihtoehto.¹²⁴ Sota oli myös globaalia valtapolitiikkaa, missä Yhdysvallat näytti oman asemansa kylmän sodan jälkeisessä maailmassa. Irak oli kustannustehokkain vaihtoehto osoittaa Yhdysvaltojen tehokkuus ja halukkuus rangaista sen toimia tai politiikkaa vastustavia.

Toisaalta Bushin hallintoa oli myös jäänyt vaivaamaan Persianlahden sota. Yhdysvalloissa oli laajasti uskottu, että Irakin Persianlahdensodassa kokema tyrmäystappio olisi aiheuttanut vallanvaihdoksen. Koska näin ei kuitenkaan käynyt ja Saddam Hussein vieläpä uhmasi Yhdysvaltoja ja kansainvälistä yhteisöä, hänestä tuli häpeän aihe Yhdysvaltain ulkopolitiikalle heikentäen myös kuvaa Yhdysvaltojen asevoimien voimapotentiaalista. Yksi sodan taustasy vaikuttaisi olevan Persianlahden sodan loppuun saattaminen ja Irakin hallinnon kaataminen.¹²⁵ Viitteet Saddam Husseinin sekaantumisesta George Bush vanhemman murhayritykseen vuonna 1993 vahvistivat käsitystä, että oli ollut virhe jättää Saddam Hussein henkiin. George W. Bush sanoikin, että: ”Isäni teki 1990-luvulla virheen, kun jätti menemättä Irakiin, vaikka hänellä oli siihen hyväksyntä. Jos minä päädyn samaan tilanteeseen, käytän sen hyväkseni. Minä käytän poliittista pääomaani”¹²⁶.

Hallinnon tavoitteena oli myös luoda uusi estävän sotatoimen periaate (preventive), jota ei tule sekoittaa ennaltaehkäisevään sotatoimeen (pre-emptive). Ennaltaehkäisevässä sotatoimessa toimitaan välitöntä havaittua uhkaa vastaan ja tällainen sotatoimi on perinteisesti

¹²³ Ks. tämän tutkielman luku 2.3.3. erityisesti 26.

¹²⁴ Record 2008, 71—72 ja 75—76.

¹²⁵ Record 2008, 73—74.

¹²⁶ Draper 2007, 173. Lainaus Draperin ilman viitettä. Käännös tutkielman laatijan.

katsottu oikeutetuksi. Estävän sotatoimen perusteet sen sijaan liittyivät kylmän sodan ydinasepelotteen riittämättömyyteen uudessa globaalissa tilanteessa. Irakin sodan alla Bush totesi toistuvasti, ettei ydinasein varustetulle Husseinille ole sopivaa pelotetta, minkä vuoksi hänet oli poistettava vallasta ennekuin hän saisi ydinaseen. Bush tarkoitti estävän sodan käsitettä, jossa sotatoimi ei edellytä havaintoa välittömästä uhkasta, vaan ainoastaan mahdollisuuden sellaisen uhkan syntymiseen, johon Yhdysvalloilla ei ole sopivaa vastetta.¹²⁷ Tässäkin kyse on valtapolitiikasta sekä Yhdysvaltain huolesta säilyttää oma johtoasemansa valtioiden keskellä. Käsite sopii myös laajemmin Yhdysvaltojen toimintaan ympäri maailmaa, missä osa tavoitteena usein on estää tiettyä toimijaa saavuttamasta sellaista suorituskykyä, joka uhkaisi Yhdysvaltain valta-asemaa.

Kuten kaikissa Lähi-idän kriiseissä, myös tässä kriisissä tärkeä syy oli öljy. Yhdysvaltain tärkein Lähi-idän kumppani oli Saudi-Arabia, mutta suhde Saudi-Arabiaan hankaloitui, kun se oli tunnustanut Taliban hallinnon legitiimiksi ja toimi al-Qaidan rahoittajana. Irakin sodan tavoite oli muuttaa Irak demokratiaksi, joka turvaisi Yhdysvaltojen intressit Persianlahdella. Irakilaisten uskottiin olevan niin hyvillään vapautuksesta, että he suostuisivat Yhdysvaltojen intressien turvaajaksi alueella. Tällaisen vasallivaltion voisi taivutella tunnustamaan Israelin, vetäytymään OPEC:sta ja hyväksymään Yhdysvaltojen sotilastukikohtien perustamisen Irakiin, joka samalla rajoittaisi Iranin vaikutusvallan kasvua. Toisaalta se poistaisi myös tärkeän liittolaisen, Israelin vihollisen. George W. Bushin Israel-myönteisyys oli tunnettua.¹²⁸

Lopuksi Irakin sota oli myös aseellinen tutkimus. Se tuki puolustusministeri Donald Rumsfeldin ”defence transformation” -ohjelmaa, joka kehitti sotilastiedustelua, täsmäiskukykyä, johtamisjärjestelmiä ja aseteknologiaa.¹²⁹ Sodankäyntitapa onkin muuttunut ja sodan ytimeksi on tullut tiedustelu- ja johtamisjärjestelmä, joka mahdollistaa täsmäiskun globaalisti käytännössä missä tahansa äärimmäisen nopeasti.

Irakin sodan jälkimainingeissa on herätetty kysymys, oliko sota välttämätön. Kritiikki on kasvanut etenkin, kun Yhdysvaltojen muutaman kuukauden sitoutuminen on venynyt yli kymmeneksi vuodeksi. Record toteaa, että sodassa oli vähemmän kyse Irakista ja enemmän Yhdysvalloista Neuvostoliiton jälkeisessä maailmassa. Sodalla osoitettiin Yhdysvaltojen globaalia sotilaallista ylivoimaa ja halua käyttää tätä voimaa amerikkalaisten arvojen puolustamiseksi kaikkialla maailmassa.¹³⁰ Sodan taustalla on hyvin inhimillisiä syitä, kuten

¹²⁷ Record 2008, 78—79.

¹²⁸ Record 2008, 82—83.

¹²⁹ Record 2008, 84—85.

¹³⁰ Record 2008, 86.

valtopolitiikka, talous, öljyvarantojen turvaaminen, Irakin hyväksikäyttö omien intressien ajamiseen, kosto ja hyvitys omasta näkökulmasta huonosti päättyneeseen Persianlahden sotaan ja omaan politiikkaan vihamielisesti suhtautuvan valtakunnan johtajan poistaminen. Oikeutetun sodan käsitteeseen sopiviksi syiksi näistä sopii ainoastaan sortovalta ja syyllistyminen kansainvälisen lain rikkomiseen. Husseinin valta näyttäytyi sortovaltana ainakin osalle irakilaisista, mutta argumentti herättää kysymyksen, onko irakilaisten tilanne tänään parempi kuin ennen sotaa. Sortohallinnon kaataminen on oikeutetun sodan näkökulmasta vasta ensimmäinen askel. Tätä tulisi seurata kokonaisvaltainen ihmisten olosuhteiden parantaminen. David Rodinin mukaan voitettulla on oikeus tulla hallituksi oikeudenmukaisesti. Väite kansainvälisen lain rikkomisesta taas koski kiellettyjä asejärjestelmiä, joita ei sodan puitteissa löytynyt.

Todelliset intressit sisälsivät kuitenkin kosmisen sodan käsitteeseen sopivia näkökulmia. Retoriikka antaa ymmärtää, että Saddam Husseinin uskottiin myös todellisuudessa olevan pahan ruumiillistuma, jonka poistaminen käsitettiin Yhdysvaltojen velvollisuutena. Yhdysvalloissa esiintyi vahva usko, että Irakin sota oli Jumalan Yhdysvalloille antama tehtävä, jota George W. Bush ryhtyi toteuttamaan Jumalan asiamiehenä. Vaikuttaakin siltä, että oikeutetun sodan syiden puuttuessa, kosmisen sodan käytännöillä on mahdollista luoda oikeutetun sodan teorian kestäviä syitä.

3.1.3 Sodan uskonnolliset ilmentymät

Yhdysvaltalainen yhteiskunta on uskonnollisesti poikkeava esimerkiksi Euroopasta. Uskontoon suhtaudutaan sallivammin eikä kritiikki usein läpäise yhteiskuntaa. Yhdysvalloissa ei ole valtionkirkkoa tai edes valtakirkkoa, joka puhuisi valtion äänellä. Republikaanipuolueen kannattajissa on tunnustuksellisia protestantteja, jonka vuoksi protestanttien ääni kuuluu myös poliittisessa keskustelussa.¹³¹ Myönteisyyden ohella protestanttien piiristä nousee kuitenkin myös merkittävää kritiikkiä Yhdysvaltojen uskonnollistunutta politiikkaa ja sotaa vastaan. George W. Bushia on pidetty eräänä Yhdysvaltain historian avoimimmin uskonnollisena presidenttinä.¹³² Bush ei siis välttämättä ole yhdysvaltalaisen evankelikaalipoliitikon standardi. Hän on kuitenkin tutkielmani kannalta hyödyllinen, koska hänen hallintokautensa osoittaa, kuinka hallinnosta alkava uskonnollinen narratiivi laajenee koko yhteiskuntaan.

Irakin sodan oikeutuksen rakentaminen alkoi välittömästi 9/11-tapahtumien jälkeen. Sotapolitiikka kehystettiin tietoisesti ja johdonmukaisesti uskonnollisella kielellä. Bush viittasi

¹³¹ Pew Research Center. Explore religious groups in the U.S. by tradition, family and denomination. Viitattu 13.2.2020.

¹³² Froese et al. 2009, 112.

usein Yhdysvaltain moraaliin yhdenmukaisena Jumalan suuremman suunnitelman kanssa todeten, että: ”taistelemme voittaaksemme pahan voimat ja universumin Jumala taistelee kanssamme.”¹³³ Saman tyyppistä retoriikkaa käytti jo paavi Urbanus II todetessaan, ettei tuleva ristiretki ollut hänen tahtonsa, vaan Jumalan.¹³⁴ Bush käsitti siis Yhdysvallat globaalina moraalinvartijana ja maailmassa toimivat pahuuden voimat pakottivat Yhdysvallat sotaan. Yhdysvaltojen moraali perustui Jumalan moraaliin, jonka vuoksi Jumala oli ottanut sen taistelutoverikseen. Sodan legitimoinnissa metafyysinen paha personoitiin. Bushin mukaan:

Olemme kohdanneet uudenlaisen vihollisen, joka on niin barbaarinen, että on valmis lentämään lentokoneella viattomia ihmisiä täynnä olevaan rakennukseen. ... Keskuudessamme lymyilee pahoja ihmisiä... Teosta epäillyt ovat levittäytyneet maailmaan keskittyen vain yhteen toimintaan – pelotteluun. Nämä ihmiset eivät kestä vapautta ja vihaavat kaikkea sitä, mitä Amerikka edustaa.¹³⁵

Paha määritellään tarkoituksellisen ylimalkaisesti, jolloin se voi olla kuka tahansa. Pahuus liitetään yhteiskuntaan piiloutuneisiin ihmisiin ja piiloutumisen syyksi mainitaan tappamisen halu. Tappamisen motiivina on vapauden ja Amerikan edustamien arvojen viha.¹³⁶ Tämä sitaatti rakensi terrorisminvastaisen sodan tarvitseman vihollisen. Koska viittaukset pahaan liitettiin toistuvasti uskontoon, syntyi lopputuloksena pahuus, joka oli Jumalan vihollinen. Kristilliselle kuulijalle tämä yhdistyy saatanaan. Irakin sodan alla pahuus personoitiin Husseinin. Terrorismin vastaisen sodan ylimalkaisesti määritelty vihollinen oli siis mahdollista kohdentaa mihin tahansa maahan tai henkilöön, joka vuorostaan oikeutti sodankäynnin sitä maata tai hallintoa vastaan.

Puhuttaessa sodan uskonnollistumisesta amerikkalaisessa kontekstissa, eräs keskeinen piirre on uskonnollinen nationalismi, eräänlainen ”amerikkauskonto”. Kun Bush puhui Jumalasta, Amerikasta ja pahasta, hän ei viittaa ainoastaan kristillisyyteen vaan amerikkalaisuuteen. Kysymys on nationalismin muodosta, jossa amerikkalaisuus saa uskonnonkaltaisia ominaisuuksia. Kun Bush viittaa edellä, etteivät terroristit siedä vapautta eivätkä sitä, mitä Amerikka edustaa, on ilmeistä, ettei kyse ole vain antikristillisestä vihollisesta vaan antiamerikkalaisesta. Professori Gerald R. Websterin mukaan Yhdysvaltojen nationalismi tiivistyy kansallislippuun, joka käsitetään synonyymina kansakunnalle ja sen puolesta annettavalle veriuhriille. Yhdysvalloissa kansakuntaa ”liputetaan” päivittäin kansalaisten elämässä. Esimerkiksi Yhdysvaltojen kouluissa koulupäivät avataan lipulle annettavalla uskollisuusvalalla. Koska yhdysvaltalaisissa kirkoissa liehuvat päivittäin Yhdysvaltojen liput,

¹³³ Froese et al. 2009, 103.

¹³⁴ Graham et al. 2004, 204.

¹³⁵ Bush 2001. Remarks by the president upon arrival. Viitattu 21.2.2020.

¹³⁶ Graham et al. 2004, 213—214.

sekoittuu uskonnollinen symboliikka sekulaariin symbolismiin.¹³⁷ Lipusta tulee olemuksellinen uskonnollinen symboli, joka on samankaltainen kuin risti kristityille. Tällaisessa viitekehyksessä myös sota on altis uskonnollistumaan, koska sotilasideologiassa lippu nauttii suunnatonta kunnioitusta. Irakin sodan alla tuoreessa muistissa olleet 9/11-tapahtumat ja sitä seurannut nationalismi vaimensivat sodan vastustuksen. Sodan vastustaminen tulkittiin epäisänmaalliseksi. Uskonnollinen nationalismi herättää kosmisen sodan ajattelumalleja, sillä nationalistisessa retoriikassa kosminen vihollinen asettuu vaaraksi kansallisesti keskeisille arvoille ja elämäntavalle. Tähän liittyivät myös Bushin viittaukset vihollisen ”Amerikka vihasta”.

Bushin sotaretoriikka sai suosiota erityisesti evankelikaaliprotestanttien piirissä. Amerikkalaisen tele-evankelistan ja pastorin John Hageen mukaan Bushin doktriini oli ”Jumalan ulkopoliitiikka”. Bushin puheen kirjoittaja Michael Gerson taas kertoi sisällyttäneensä uskonnollista kieltä ja Raamatun jakeita Bushin puheisiin, koska näiden tiedettiin vetoavan evankelikaaliprotestantteihin.¹³⁸ Artikkelissa ”U.S. holy war?” todetaan, että vaikka uskonnollinen ideologia on usein esillä Yhdysvaltain politiikassa, se toimii toisarvoisessa roolissa. Sotaa ei siis pidetty uskonnollisena, mutta uskonto tarjosi Bushin hallinnolle julkisen tuen toteuttaa sotapolitiikkaa. Yhdysvalloissa kasvava määrä kristittyjä vastustaa uskonnon yksityistämistä ja Bush onnistui vetoamaan näihin ryhmiin lupaamalla, että uskonnolliset ihanteet saisivat näyttämönsä Yhdysvaltojen Lähi-idän politiikassa.¹³⁹ Edellä esitetyn valossa on kiinnostavaa, että sodan alla Yhdysvaltojen kirkot olivat valtaosin sotakriittisiä.¹⁴⁰ Sodan sytyttyä evankelikaalien kanta muuttui. Kansallisen evankelikaaliliiton (NAE, National association of evangelicals) johtaja totesi: ”ettei sotaa olisi pitänyt aloittaa, mutta sen alettua sotaa on jatkettava niin pitkään, että estämme kaaoksen ja vakautamme maan”¹⁴¹.

Olisi kuitenkin väärin syyttää jotain kirkkokuntaa tai kristittyjen ryhmää sotaishaksi. Toiseksi uskonnollinen retoriikka ei ollut ainoa asenteisiin myönteisesti vaikuttava tekijä. Irakiin liittyvä poliittinen keskustelu oli hyvin poikkeavaa, koska asenteet Irakin sotaa kohtaan muodostuivat äärimmäisen nopeasti ja valtaväestöllä oli käytettävissä vain vähän tietolähteitä Irakin Yhdysvalloille aiheuttamaa uhkaa koskien. Toiseksi Bushin vetoamus tiettyyn osaan uskonnollista väestöä oli vahva, missä uskonnollinen retoriikka yhdistettynä presidenttiyden

¹³⁷ Webster 2011, 1—11.

¹³⁸ Froese et al. 2009, 104—106.

¹³⁹ Froese et al. 2009, 110—114.

¹⁴⁰ Pew Research Center. Religious groups issue statements on war with Iraq. Viitattu 13.2.2020.

¹⁴¹ Cole 2008. Most evangelical leaders still support Iraq war. Viitattu 13.2.2020.

arvoon olivat keskeisessä roolissa sodan legitimoinnissa ja ulkopoliitiikan esittämisessä. Näiden tekijöiden takia Irakin sota ja Lähi-idän politiikka saivat poikkeuksellisen näkyvän uskonnollisen ulottuvuuden.¹⁴² Kyseessä olivat siis yksittäisten kansalaisten mielipiteet ja ymmärrys tilanteesta, ei niinkään jonkin tietyn uskonnollisen yhdyskunnan retoriikka ja puheet. Bushin tapa puhua tulevasta sodasta kuitenkin vetosi sotamyönteisiin uskonnollisiin johtajiin, jotka tulivat myös näkyviin yksittäisten kirkkojen tai niiden johtajien lausunnoissa.

Hallinnon uskonnollinen puhe levisi asevoimiin ja sotilaisiin. 9/11-hyökkäykset olivat asevoimien näkökulmasta tappio terrorisminvastaisessa sodassa, joka vaikutti heidän käsitykseensä Irakin sodasta. Yhdysvaltojen Ilmavoimien tiedustelupäällikkö kenraalimajuri Glen Shaffer oli vastuussa päivittäisestä asevoimien globaalista tiedusteluraportista. Tiedusteluraporttien kansikuvissa oli tavallisesti kuvattu edellisen päivän sotatoimia. Irakin sodan aikana kuvien luonne muuttui. Sodan alussa kuvana oli esimerkiksi yhdysvaltalainen panssarivaunu Irakin autiomaassa ja kuvateksti: ”Ottakaa siis yllyenne Jumalan taisteluväline, niin että kykenette pahan päivän tullen tekemään vastarintaa ja selviytymään taistelusta pystyessä pysyen” (Ef. 6:13). Eräs toinen kenraali kiersi sodan alla saarnaamassa sotilasunivormussaan liittäen Irakin sodan näkymättömään viholliseen ja pimeyden voimia vastaan käytävään sotaan. Esiitettyyn kritiikkiin nämä henkilöt vastasivat, että heidän toimintansa oli valtion poliittisen johdon hyväksymää.¹⁴³ Eriyisen vaaralliseksi sodan kannalta tilanne muuttuu, jos uskonnollinen retoriikka siirtyy politiikasta sotatoimeen. Valitettavan usein näin kuitenkin vaikuttaa käyvän, koska hallinnon uskonnolliset perusteet toiminnalle näyttävät siirtyvän johtotasoja pitkin taistelukentälle saakka. Taistelukentällä uskonnollisuus saa jo uudenlaisia muotoja.

Irakin sodan tapauksessa taistelukentälle siirtynyt uskonnollisuus on rakentanut uskonnollisen sodan kuvaa sotatoimialueen väestössä, sotilaissa ja kotimaassa. Yhdysvalloissa Afganistanin ja Irakin sota on esimerkiksi kuvattu kristillisten mediatuottajien asevoimien hyväksynnällä tekemällä ohjelmistolla. Tällaisia sarjoja ovat muun muassa *God’s Soldier*¹⁴⁴ (suom. Jumalan sotilas) tai *Travel the road*¹⁴⁵ (suom. Taivalla tietä).¹⁴⁶ Tällainen ohjelmisto on omiaan lisäämään käsitystä sodan uskonnollisesta luonteesta. Se tuottaa kuvaa sotilaan tehtävästä uskonnollisena palveluksena. Paikallisväestössä sodan uskonnollista luonnetta vahvistaa proselytismi. Vaikka se onkin Yhdysvaltojen asevoimissa virallisesti kiellettyä, on

¹⁴² Froese et al. 2009, 112.

¹⁴³ Parco 2013, 2–4.

¹⁴⁴ Ks. esim. <https://www.youtube.com/watch?v=cyJ9wZNDgkM>.

¹⁴⁵ Ks. esim. <https://www.youtube.com/watch?v=PyRaFtyxJTU>

¹⁴⁶ Parco 2013, 13–14.

armeija esimerkiksi vienyt pashton ja darin kielisiä Raamattuja Afganistaniin. Syntyneen julkisuuden myötä asevoimat poltti kyseiset Raamatut, mitä sotilaspastori Gordon James kritisoi väittäen, ettei proselytismin kiello koskenut evankeliumia, koska sitä ei viedä väkivallalla. Käytäntöä kuvasi eräs sotilasmestari: ”kadulla partioivat sotilaat ottavat mukaansa Raamatun ja käyttävät sitä saarnatakseen paikallisille asukkaille. Heidät sijoitetaan tarkoituksella keskeisiin paikkoihin, joissa he levittävät evankeliuminsanomaa”¹⁴⁷. Kristillistä käännytystyötä on tehty asevoimien piirissä aktiivisesti sekä Afganistanissa että Irakissa. Uskonnollinen käännyttäminen viestii sekä sotilasjoukolle itselleen, viholliselle että paikallisväestölle käännyttämisen olevan sodan tavoitteena. Lisäksi asevoimat ovat liittäneet myös sotatoimiinsa uskonnollisia viestejä. Esimerkiksi vuonna 2004 Irakissa panssarijalkaväkiosaston hyökätessä Samarran kaupunkiin toisteli tulkki samalla kovaäänisiin: ”Jesus kill Mohdammed” (Jeesus tappoi Muhammedin).¹⁴⁸ On selvää, että tällaisessa tilanteessa sotilaat eivät elä kuvitellussa kosmisessa sodassa, vaan sota näyttäytyy Jumalan oikeuttamana toimena vääräuskoisia vastaan.

Mainittujen esimerkkien voi väittää olevan yksittäistapauksia. Tapahtumat viittaavat kuitenkin niin avoimeen uskonnolliseen toimintaan, että käytäntö on edellyttänyt avainpäättäjiltä vähintään hiljaisen hyväksynnän. Myös yhdysvaltalaisen kritiikin vähyys kielii joko siitä, ettei tapahtumista välitetä tai niitä pyritään peittelemään. Vaikka vaikutus ei olisikaan asevoimien laajuista, on huolestuttavaa, jos toiminta on sotilaskomentajien hyväksymää. Se mahdollistaa toiminnan jatkamisen ja lisäksi pakottaa nekin, jotka eivät toimintaa hyväksy ainakin suvaitsemaan toimintaa ja olemaan siinä tahtomatta osallisena. Ryhmäkurilla on suuri voima asevoimissa ja se estää usein kritiikin, koska omalla äänellä ei uskota olevan vaikutusta ja/tai oman aseman menettämistä joukossa pelätään. James E. Parcon tutkimus ”For God and country” sai alkunsa, kun asevoimissa kasvoi huoli uskonnollisen ilmaisuuden lisääntymisestä. Tutkimusraportti osoittaa, että Yhdysvalloissa vahva uskonnollinen retoriikka on lisääntynyt esimerkiksi kadettien koulutusohjelmissa ja uskoperustaisissa johtajakoulutusohjelmissa. Asevoimien viralliset hengellisen hyvinvoinnin ohjesäännöt siteeraavat laajasti Raamattua. Parco on huolissaan etenkin sotilaskomentajista. Hänen mukaansa he sekoittavat enenevässä määrin oman uskonnollisen uskonsa ja komentajan moraaliset velvoitteet keskenään.¹⁴⁹ Moraalisten velvoitteiden sekoittuminen Jumalan antamiin velvoitteisiin johtaa kohtalokkaisiin

¹⁴⁷ Parco 2013, 14.

¹⁴⁸ Hussain 2013. Religious fundamentalism in the “war on terror”. Viitattu 13.2.2020.

¹⁴⁹ Parco 2013, 2—18. Parco käsittelee komentajien uskonnollisuutta sivulla 17.

seurauksiin, jos toimijalla on käytettävissään kymmenentuhannen sotilaan tulivoima ja hän ymmärtää jonkin joukon tai alueen tuhoamisen Jumalan antamana velvoitteena.

3.2 Venäjän sota Syyriassa vuodesta 2015

3.2.1 Sodan oikeuttaminen ja julkisesti esitetyt syyt

Syyrian konfliktin juuret ovat vuonna 2010 alkaneessa niin kutsutussa arabikeväässä. Syyrian kriisi alkoi keväällä 2011 poliittisia uudistuksia, demokratian edistämistä ja korruption kitkemistä vaatineista mielenosoituksista. Kun Syyrian turvallisuusjoukkojen ja mielenosoittajien välisissä yhteenotoissa kuoli mielenosoittajia, muuttuivat protestit väkivaltaisiksi ja koko Syyriaa koskeviksi. Venäjä antoi avoimesti tukensa al-Assadin hallinnolle heti kriisin alettua 2011.¹⁵⁰ Yhdysvallat tukivat hallintoa vastaan sotivia ryhmittymiä. ISIS:n liittyminen konfliktiin keväällä 2013 tarjosi Yhdysvalloille syyn interventioon ”terrorisminvastaisensodan” -otsikon alla ja Syyrian kapinallisten koulutus, aseistamisen ja ilmapommitukset alkoivat syksyllä 2014. Venäjän asevoimat liittyivät konfliktiin Syyrian asevoimien tueksi syyskuussa 2015. Yhdysvaltojen tavoite oli al-Assadin hallinnon kaataminen ja ISIS:n pysäyttäminen. Venäjä taas väitti vastanneensa Syyrian viralliseen tukipyyntöön ja osallistuvansa terrorisminvastaiseen sotaan.¹⁵¹ Tällä hetkellä Venäjän tukeman Syyrian hallinnon käsissä on valtaosa Syyriasta. Syyrian kriisi ei kuitenkaan ole ohi ja kriisin alkuperäiset syyt eivät ole väistyneet.

Vain päivää ennen Venäjän intervention aloittamista Vladimir Putin viittasi YK:n 70. yleiskokouksessa pitämässään puheessa Lähi-Idän valtatyhjiöön ja kutsui YK:n jäsenmaita luomaan aitoa ja laajaa kansainvälistä liittoumaa terrorismia vastaan.¹⁵² Vaikka Putinin puhe Lähi-idän valtatyhjiöstä viittaakin terrorismin uhkaan, on selvää, että hän tarkoitti myös Läntisen liittouman yksipuolista läsnäoloa Lähi-idässä. Toisaalta Putinin tavoitteena oli rakentaa uudenlainen terrorisminvastaisen sodan liittouma, jossa Venäjällä olisi keskeinen asema. Venäjän intervention aloittamisessa keskeistä olivat myös poliittisten syiden ja sotilaallisten toimintamahdollisuuksien yhdistyminen.¹⁵³ Venäjä oli saanut avunpyynnön Syyrian hallinnolta, johon sisältyi oikeus käyttää Syyrian lentokenttiä, satamia ja ilmatilaa, mikä mahdollisti sotatoimen käynnistämisen. Toisaalta ilman interventiota Syyrian oletettiin kaatuvan hyvin pian. Osatekijänä oli myös Yhdysvaltojen vahva läsnäolo alueella.

¹⁵⁰ Strovski&Schleiffer, 4.

¹⁵¹ Bahmani&Jäntti 2018, 31—37.

¹⁵² Putin 2015, puhe 70. YK:n yleiskokouksessa. Viitattu 15.2.2020.

¹⁵³ Charap et al. 2019, 1.

Venäjän intervention legitimaation taustalla keskeinen tekijä oli valtakunnan hallitsijan asema, joka periytyy keisarikunnan Venäjän ajalta. Perinnöllisessä tsaarillisessa hallintovallassa valta personoitiin ja hallitsija käsitettiin ”Jumalan ikuisesti voitelemana”. Perinteisesti hallitsijalla oli myös ortodoksisen kirkon tuki.¹⁵⁴ Nykyisessä kommunismin jälkeisessä hallinnossa toistuu vastaava malli. Valta on sekä keskitetty että personoitu yhteen johtajaan, jolla on läheinen suhde ortodoksisen kirkkoon. Putinin asema selittyy tästä tsaarillisesta perinteestä, johon liittyy myös vahva Venäjän ortodoksisen kirkon tuki. Putin on eksplisiittisesti luvannut toimia kristillisen maailman suojelijana ja vannonut tekevänsä tästä suojelutehtävästä tärkeän osan Venäjän ulkopoliittikka. Syyrian kriisissä al-Assadin hallinnon tuki onkin kehystetty ja sotilasoperaatio on myös oikeutettu sunni-militanttien vainoamien kristittyjen puolustamisella.¹⁵⁵ Tämä käsitys Venäjän asemasta kristillisen maailman suojelijana on löydettävissä jo itäisen oikeutetun sodan teologiassa.¹⁵⁶

Sodan oikeuttamiseen osallistui myös media. Venäjän media on toiminut maan poliittisen johdon äänenä jo pitkään ja sen luotettavuutta on kyseenalaistettu globaalisti. Syyrian sodan alla media loi hallinnon poliittisten intressien ohjaamana emotionaalisen tarinan, jonka tarkoitus oli tuottaa omille kansalaisille positiivista kuvaa Venäjän roolista Syyrian sisällissodassa. Strovski & Schleifer väittävät, että Venäjän media oikeutti sotatoimet manipuloimalla venäläistä yleisöä propagandakampanjalla.¹⁵⁷ Mediassa sota oikeutettiin viattoman Syyrian valtion itsenäisyyden pelastamistehtävällä. Konfliktia edeltänyt Syyria kuvattiin yhdeksi Lähi-idän vauraimmista valtioista ja sen hallinnon kerrottiin kunnioittavan ihmisten vapauksia ja suojelevan vähemmistöjen oikeuksia. Syyrian kansan väitettiin tukevan hallintoa yksimielisesti, koska hallinto takasi järjestyksen ja kohtuullisen varallisuuden. Al-Assad esitettiin Syyrian vakauden takaajana. *Komsomolskaja pravda* mukaan Saudi-Arabia ja Qatar halusivat käännättää Syyrian sunniväestön wahabeiksi. Turkin väitettiin käyttävän Syyrian maata omanaan historiallisen omistusoikeuden vuoksi ja Israelin sanottiin riistäneen Syyrialta Golanin kukkulat.¹⁵⁸ Narratiivissa kukoistava Syyria ja sen edistysellinen al-Assadin hallinto oli joutunut epäoikeudenmukaisen aggression uhriksi. Media korosti Venäjän legitiimiä velvollisuutta varmistaa Syyrian yhtenäisyys itsenäisenä valtiona. Al-Assadin hallinnon kaatumisen esitettiin johtavan koko Lähi-itää koskevaan sotaan.

¹⁵⁴ Strovski&Schleifer 2019, 2—7.

¹⁵⁵ Comerford 2015. *Defender of the Faith? Russia's "holy war" in Syria*. Tony Blair institute for global change Viitattu 22.1.2020.

¹⁵⁶ Ks. tämän tutkielman luku 2.3.3, sivu 19.

¹⁵⁷ Strovski&Schleifer 2019, 1.

¹⁵⁸ Strovski&Schleifer 2019, 12—19.

Narratiivi jättää mainitsematta, että kansannousun taustalla oli vuosikymmenien mittaiset uskonnolliset diskriminaatiot ja Syyrian Israeliin kohdistamat provokaatiot. Sen sijaan sisällissodan suurimmaksi syyksi mainittiin Yhdysvallat. Median legitimaatio sai perustansa oikeutetun sodan teoriasta, jossa epäoikeudenmukaisen hyökkäyksen kohteeksi joutunutta valtiota tuli avustaa sotilaallisesti. Oikeutus oli mahdollista perustella myös YK:n peruskirjan 51. artiklalla väittämällä interventiota viattoman maan itsepuolustukseksi. Toisaalta implisiittisesti viitattiin, että ilman Venäjän läsnäoloa Syyria jäisi kokonaan Yhdysvaltojen käsiin. Venäjän ylivoimaisuutta Yhdysvaltojen rinnalla korostettiin konfliktin alkaessa, kun Venäjän kerrottiin ottavan vetoaseman Yhdysvaltain aloittamassa ”terrorisminvastaisessa sodassa”.¹⁵⁹ Ajatusjuoksuun sisältyy sodan oikeutus George W. Bushin terrorisminvastaisen sodan käsitteen oikeutuksella, vaikkei sitä eksplisiittisesti mainita.

Käsittelen tässä myös sodan uskonnollistamiseen liittyviä syitä, koska Venäjän ortodoksisen kirkon rooli sodan oikeutukseen ja sen syihin liittyvässä keskustelussa oli keskeinen. Venäjän ortodoksinen kirkko perusti Syyrian sodan legitimitetin kolmeen syyhyn: 1) Venäjällä on perinteinen rooli vainottujen kristittyjen suojelijana, 2) Syyria ja sen yhteisö edustavat ortodoksiuskovien kristillisyyden kehtoa sekä 3) Venäjän valta-asema Amerikan unilateralismin vastavoimana. Alueen kristittyjen kohtalosta tehtiin sekä ulko- että sisäpoliittinen kysymys. Venäjän ortodoksinen kirkko kehysti intervention messiaanishengellisellä terminologialla ja esitti Venäjän sivilisaation kolmannen Rooman¹⁶⁰ roolissa suojelemassa vainottuja kristittyjä.¹⁶¹ Kirkon puhetavassa tulee selvästi esiin 1400-luvulla syntynyt venäläisen ortodoksiteologian ajattelutapa oikeutetusta sodasta.¹⁶²

Venäjän intervention legitimitettiin rakennettiin siis Venäjän poliittisen johdon, Venäjän ortodoksisen kirkon sekä median taholta. Nämä toivat sotaan oikeutetun sodan käsitteistön ja kosmisen sodan kuvaston. Poliittinen johto korosti Syyrian suvereeniutta ja sen joutumista oikeuttamattoman aggression kouriin. Tämän taustalle oli välttämätöntä saada avunpyyntö Syyrialta. YK:n jäsenvaltion avunpyyntö teki sekä Syyrian kansannousun että Yhdysvaltojen intervention laittomaksi ja oikeutti samalla Venäjän operaation YK:n jäsenvaltion puolustamisena. Toisaalta Putin käytti myös hyväkseen Bushin luomaa terrorisminvastaisen sodan kontekstia legitimoinnissa. Poliittinen johto korosti kristittyjen suojelemisen tarvetta, mikä sisältyi venäläisortodoksiseen oikeutetun sodan käsitykseen. Kirkko tiivistä kristittyjen

¹⁵⁹ Strovski&Schleifer 2019, 12—19.

¹⁶⁰ Ensimmäinen Rooma ymmärretään katolisen kirkon hallintona ennen vuoden 1054 skismaa, toinen Rooma oli Konstantinopolin itäisen kirkon hallinto vuoden 1054 skisman jälkeen.

¹⁶¹ Adamski 2019, 7.

¹⁶² Ks. Tämän tutkielman luku 2.2.3. erityisesti 16.

suojelemisen velvoitetta messiaanisin termein viitaten kristillisyyden syntykehdon puolustamiseen. Kirkon retoriikka herätti myös kansallistunteeseen liittyviä näkökulmia. Tästä kristillissekulaarista yhteisyrityksestä maalattiin pyhä missio, joka ei ollut vain ortodoksikristityn velvollisuus, vaan kristillinen hyve. Retoriikka rakentaa sotapalveluksesta Jumalan puolesta käytävän taistelun. Media käytännössä toisti sen mitä poliittinen johto ja kirkko puhuivat. Ortodoksikirkon ylin johto oli näkyvästi yhdessä ylimmän poliittisen johdon kanssa, joka antoi kuvaa valtion ja kirkon yhteisestä sotaponnistuksesta.

3.2.2 Sodan todelliset syyt

Venäjän intervention ymmärtämisessä sen ajoitus on tärkeä. Venäjä antoi tukensa al-Assadin hallinnolle jo sisällissodan alusta alkaen, mutta ISIS:n vallatessa keväällä 2015 Palmyran kaupungin ja Jabat al-Nusran käynnistäessä hyökkäykset Luoteis-Syyriassa, kasvoi Venäjällä huoli Syyrian nopeasta kaatumisesta.¹⁶³ Venäjän yleisesikunnan päällikkö Valeri Gerasimov väitti, että Syyria olisi päätynt kokonaan ISIS:n hallintaan ilman venäläisinterventiota.¹⁶⁴ Al-Assadin tappion uskottiin aiheuttavan huomattavia alueellisia ja globaaleja Venäjään kohdistuvia vaikutuksia. Syyria olisi päätynt sunniekstremistien valtaan, minkä uskottiin aiheuttavan konfliktin leviämisen myös Venäjälle. Venäjällä on merkittävä kotoperäinen muslimiväestö ja useat sen rajanaapureista ovat muslimivaltioita. Venäjä oli myös taistellut islamistisia kapinallisia vastaan esimerkiksi Tšetšeniassa, ja Venäjällä oli tapahtunut myös vakavia terroristi-iskuja.¹⁶⁵ ISIS:n sanoman uskottiin saavan vastakaikua Venäjällä ja sen rajanaapureissa. Vladimir Putinin mukaan terrorisminvastainen sota edellytti välitöntä aloitteen ottamista ja terroristit tuli tuhota heidän hallitsemillaan alueilla eikä odottaa terrorismin leviämistä omalle maaperälle.¹⁶⁶ Al-Assadin hallinnon kaatuminen oli Venäjälle tätäkin suurempi riski. Koska Yhdysvallat tuki hallinnonvastaisia kapinallisia, uskottiin al-Assadin kaatumisen johtavan hallinnon vaihtoon, jolloin Syyria päätyisi Yhdysvaltojen käsiin kuten aiemmin oli tapahtunut Afganistanissa, Irakissa ja Libyassa. Venäjällä tämä läntisen intervention ”kaava” nähtiin merkittävänä kansallisen turvallisuuden uhkana. Putinin mukaan nämä vallanvaihdot olivat tärkeimpiä rauhattomuuden syitä kansainvälisessä yhteisössä.¹⁶⁷ Yhdysvaltojen toimintatapa ymmärrettiin tietoisena pyrkimyksenä heikentää Venäjää ja sen

¹⁶³ Charap et al. 2019, 3—4.

¹⁶⁴ Komsomolskaja pravda, 26.12.2017. Viittaus Charap et al. 2019, 4.

¹⁶⁵ Charap et al. 2019, 4—5.

¹⁶⁶ Putin 2015, meeting with government members, 30.9.2015. Viitattu 26.2.2020

¹⁶⁷ Putin 2014, meeting of the Valdai international discussion club. 24.10.2014. Viitattu 26.2.2020.

liittolaisia. Syyriassa pahin uhka oli ”lännen” tukeman kapinallisjohtajan päätyminen Syyrian hallitsijaksi.

Sotaan liittyi Venäjän näkökulmasta myös lukuisia toissijaisia syitä. Geopoliittisten syiden taustalla oli Krimin liittäminen Venäjään, jota seuranneet diplomaattiset- ja talouspakotteet olivat heikentäneet Venäjän kansainvälistä vaikutusvaltaa. Syyrian interventiossa nähtiin mahdollisuus palauttaa Venäjä takaisin omalle paikalleen kansainvälisessä politiikassa. Tämän lisäksi al-Assad oli ainoa Venäjän läheinen Lähi-idän liittolainen. Jos al-Assadin valta kaatuisi, Venäjä menettäisi jalansijansa kokonaan alueella. Koska Venäjä toistuvasti moitti länsivaltoja YK:n hyväksymättömistä interventioista, tuli sen saada kutsu YK:n jäsenvaltiolta Syyriaan. Al-Assadin kutsu mahdollisti myös satamien, lentokenttien ja ilmatilan käyttöoikeuden, jotka olivat välttämättömiä operaation onnistumiselle.¹⁶⁸ Viimeisenä, muttei vähäisempänä syynä oli aseteknologinen kokeilu ja siihen liitetty propaganda. Venäjän asereformiin on käytetty merkittävästi varoja ja Syyrian sota osoittautui keinoksi näyttää hankittua voimapotentialia.¹⁶⁹ Aseiden käyttöön liittyi myös julkinen aseiden tehon esittely¹⁷⁰, jolla pyrittiin osoittamaan, ettei Venäjä ole asekehittelyssä länsimaita jäljessä.

Kun edellä esitetyt poliittiset syyt ajoivat interventiopäätöstä, sotilaalliset syyt mahdollistivat sen. Eräs keskeinen tekijä olivat alueella toimivat vahvat venäjämieliset maavoimien joukot, koska Venäjä ei halunnut sijoittaa Syyriaan merkittävästi maajoukkoja. Venäjä tuki on pääasiassa toteutettu etävaikutuksella, ja venäläiset maavoimien joukot ovat lähinnä toimineet Syyrian joukkojen neuvonantajina ja kouluttajina. Yhteenvetona Venäjän intervention tarve syntyi poliittisten ja sotilaallisten erityistilanteiden yhdistelmässä. Pääasialliset syyt liittyivät al-Assadin hallinnon kaatumisuhkaan ja pelkoon sen seurauksista. Al-Assadin hallinnon uskottiin kaatuvan ilman interventiota, joka olisi johtanut huomattavasti laajamittaisempaan ja hankalampaan sotilasoperaatioon. Hallinnon kaatumisen uskottiin vaikuttavan negatiivisesti Venäjän kansalliseen turvallisuuteen ja johtavan terrorismin kasvuun. Länsimielinen hallinnonvaihdos olisi taas johtanut Venäjän vaikutusvallan menettämiseen Lähi-idässä. Sotilaalliset syyt olivat intervention mahdollistajia, joista tärkein oli Syyrian avunpyyntö, josta seurasi sekä legitiimi syy sodalle että oikeus käyttää sotatoimessa Syyrian resursseja.

¹⁶⁸ Charap et al. 2019, 7—8.

¹⁶⁹ Tass. 25.8.2017. Viitattu 26.2.2020.

¹⁷⁰ Ks. esim. <https://www.youtube.com/watch?v=N2hUX2bwz4M>.

3.2.3 Sodan uskonnolliset ilmentymät

Venäjän interventio Syyriassa ilmentää valtion poliittissotilaallisessa toiminnassa esiintyvää läheistä valtion ja kirkon yhteistoimintaa. Venäjän ortodoksinen kirkko on osallistunut aktiivisesti Venäjän ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan koko nykyvenäjän historian ajan, mutta Syyriassa valtion ja kirkon suhde on saavuttanut huippunsa. Venäjän asevoimien rakenteeseen on neuvostoperinteenä jäänyt poliittinen direktoraatti, joka on vastuussa asevoimien ideologisesta kasvattamisesta, mutta Syyrian kriisin myötä valta tuossa direktoraatissa on siirtymässä kokonaan sotilaspapistolle.¹⁷¹ Nykyvenäjän synnystä lähtien ortodoksinen kirkko on nähnyt yhteistyössä mahdollisuuden oman asemansa kohentamiselle neuvostosekularismin jälkeen. Koska Venäjä korostaa omaa keisarillista historiaansa, tämä kehityskulku sopii hyvin sekä kirkon että valtion tavoitteisiin. Uskonnollisuus on tuottanut hallinnolle välineitä oman toimintansa legitimoimiseen kirkon tuella ja toisaalta kirkko saa vaikutusvaltaa sekä kansallisesti että globaalisti. Tämä kuvastaa kirkon ja valtion välille muodostunutta symbioottista suhdetta, jossa molemmat hyötyvät, vaikka intressit olisivatkin toisistaan poikkeavia. Kirkolle eräs keskeinen tekijä on Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin ja Moskovan patriarkaatin välinen valtakiista. Venäjän ortodoksisen kirkon mukaan sen tulisi olla maailman suurimman ortodoksisen patriarkaatin johtajana myös koko ortodoksisen kirkon johdossa. Kiista sai huippunsa Konstantinopolin patriarkaatin myöntäessä autonomian Ukrainan ortodoksiselle kirkolle vastoin Venäjän kirkon tahtoa. Tämä kiista on katkaissut välit lähes kokonaan näiden patriarkaattien välillä toistaiseksi.¹⁷²

Sodan uskonnollistaminen ilmenee Venäjällä hyvin eri tavoin kuin Yhdysvalloissa. Venäjällä on selkeä valtionkirkko, jolla on kiinteä yhteys valtioon. Näin Venäjän kirkko on se, joka tuo uskonnon politiikkaan. Venäjän ortodoksisen kirkon ja valtion lähentyminen alkoi pian Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Jo vuonna 1995 patriarkka Kirill, joka tuolloin oli vielä metropoliitta, hyväksyi asiakirjan ”Sotilaspalveluksen pyhyydestä”. Asiakirja oikeutti ortodoksiuskoville asepalveluksen ja lisäksi pyhitti sen uskonnollisesti. Asepalveluksen käsittäminen hurskaana on Venäjän ortodoksiselle kirkolle ainulaatuista muihin ortodokseihin verrattuna.¹⁷³ Venäjän ortodoksisen kirkon oikeutetun sodan kriteerit esitetään ”Yhteiskuntakonseptin perusta Venäjän ortodoksisessa kirkossa” -asiakirjassa. Asiakirja yhdistää sotilaallisen moraalin, rohkeuden ja tosiuskovaisuuden asevoimien pyhiksi arvoiksi. Asiakirja toistaa Bysantin imperiumin argumentaation kirkosta aseellisten toimien

¹⁷¹ Adamski 2019, 1—3.

¹⁷² Russian Orthodox Church. Statement of the synod of the Ukrainian Orthodox Church of December 6, 2019. Viitattu 23.2.2020.

¹⁷³ Ks. tämän tutkielman luku 2.2.3.

hyväksyjänä. Peruste on Jeesuksen sanoissa: ”Suurempaa rakkautta ei kukaan voi osoittaa, kuin että antaa henkensä ystäviensä puolesta” (Joh. 15:13).¹⁷⁴ Asiakirja ei vain oikeuta sotatoimia, vaan kohottaa ne korkeimmaksi kristilliseksi hyveeksi.¹⁷⁵

Venäjällä asepalveluksella on perinteisesti ollut huono maine ja sitä on kritisoitu myös julkisesti. Venäjän kirkko on asettunut asepalveluksen puolustajaksi ja se suojaa asevoimia median hyökkäyksiltä. Yhteiskuntakonseptin laatija Aleksei Osipov yhdistää isänmaallisuuden käsitteeseen ajatuksen rakkaudesta äiti-Venäjään ja kirkkoon sekä oikeutetun, pyhän sodan ajatukseen. Hän määrittelee ”kansakunnan puolesta annettavan uhrin” perustavaksi kristilliseksi arvoksi. Kirkko on siis avoimesti asettunut asepalveluksen puolustajaksi ja se käsittää sodan enemmän kuin mahdollisena. Se ilmenee jopa kristityn velvollisuutena.¹⁷⁶ Kun oikeutettu sota määritellään pyhäksi ja käsite yhdistetään isänmaan rakkauteen lähes mikä tahansa sota voidaan esittää oikeutettuna, jos sen kuvataan rikkovan isänmaan etuja. Uskonnollinen oikeutus tekee sodasta myös kosmisen, kun sotajoukot toimivat Jumalan hyvyyden edustajina taistelussa kristinuskon vihollista vastaan.

Syyrian sotaan liittynyt kirkon uskonnollinen puhetapa, analogiat ja vertaukset toistuivat läpi asevoimien komentoketjun osoittaen, että venäläiset komentajat tulkitsivat kirkon narratiivin kristillisestä moraalivelvoitteesta ja strategisesta välttämättömyydestä sodan tarkoituksiksi.¹⁷⁷ Syyrian sotaoperaation ensimmäinen komentaja kuvasi interventiota seuraavasti: ”Jokainen sotilas Malakoffin¹⁷⁸ taistelussa tiesi taistelevansa Betlehemin puolesta. Sitä, mitä tänään tapahtuu Syyriassa, voidaan kutsua jatkoeräksi taistelussa Jumalan sylistä”.¹⁷⁹ Sodan uskonnollisilla piirteillä on yhteytensä historiallisen Venäjän alueisiin ja ristiretkiin. Syyria kuvataan ortodoksikristillisyyden syntyalueena, jolloin sota saa tavoitteekseen kristillisten alueiden puolustamisen. Ristirekillä kristityt sotivat kristillisyyden syntysijoista nykyisen Israelin alueella muslimeja vastaan. Malakoffin taistelu taas viittaa Venäjän uskonnollisesti pyhiin alueisiin.

Sotilaspapisto on toiminut aktiivisesti Syyriassa intervention alusta alkaen. Sotilaspapisto toimii Syyriassa komentajan avustajan statuksella, joka liittää papiston osaksi sotavoimien komentoketjua sen ylimmälle tasolle. Papiston toiminta keskittyy päivittäisiin liturgioihin, ristinkulkueisiin, pastoraalikeskusteluihin, kasteisiin ja rippeihin. Pappien läsnäolon kerrotaan

¹⁷⁴ Venäjän ortodoksisen kirkon oikeutetun sodan käsitys pohjautuu pyhän Kyrilloksen kirjoituksiin. Ks. tämän tutkielman luku 2.2.3.

¹⁷⁵ Knorre & Zygmunt 2020, 2—4.

¹⁷⁶ Knorre & Zygmunt 2020, 2—4.

¹⁷⁷ Adamski 2019, 5.

¹⁷⁸ Malakoffin taistelu käytiin Krimillä 1855, jossa Venäjä menetti Sevastapolin.

¹⁷⁹ Adamski 2019, 5.

vahvistaneen sotilaiden uskonnollisuutta. Upseerit pitävät avoimesti työskentelytiloissaan ortodoksi-ikoneja ja sotilaslentäjät sijoittavat pieniä paperi-ikoneita karttoihin ja kohdelistoihin, jotka ovat mukana lentokoneen ohjaamossa tehtävän aikana. Sotilaspapisto siunaa jokaisen lentäjän ja mukaan lähtevät ikonit sekä asejärjestelmät ennen pommitustehtävän alkua.¹⁸⁰ Tämän kaltainen näkyvä uskonnollisuus on lisääntynyt joukoissa kaikilla tasoilla. Aineiston valossa on selvää, että kirkon aktiivinen toiminta valtiollisessa diskurssissa sekä valtion johdon ja asevoimien johdon uskonnollinen kieli on levinnyt myös joukkojen keskuuteen. Se rohkaisee uskonnollisia sotilaita pitämään uskonnollisuuttaan esillä.

Käytännöistä käy ilmi, että Venäjällä on tietoisesti rakennettu eräänlaista sotilasuskonnollisuuden perinnettä. Karen Armstrong on käyttänyt vastaavasta ilmiöstä käsitettä ”sotilashurskaus” (engl. military piety). Hän kuvaa käsitteellä fundamentalististen liikkeiden aggressiivista uskonnollisuutta 1900 -luvun jälkipuolella. Armstrong pitää sotilashurskautta modernina poikkeamana liittäen sen ainoastaan fundamentalismiin.¹⁸¹ Knorre & Zygmunt kuitenkin väittävät, että myönteinen asenne sotaan ja sotilaan rooliin esiintyy myös institutionaalisissa ja opillisesti kehittyneissä uskontoperinteissä.¹⁸² Käsitteeseen sisältyy militaristinen ajatusmaailma, jossa sotaan asennoidutaan positiivisesti ja sotaa tuetaan teologisin argumentein. Tällainen ajatusmaailma näyttääkin tämän tutkielman valossa elävän sekä Yhdysvalloissa että Venäjällä. Sotilashurskaus kasvaa kirkon vahvasta läsnäolosta politiikassa, poliittisissa perusteluissa ja sodan käynnissä. Eräänä keskeisenä tekijänä voi pitää uskonnollisen kielen leviämistä poliittiseen kontekstiin, joka luo jo läsnäolollaan hyvän ja pahan välistä dualismia. Myös sotilas on mahdollista kasvattaa uskonnolliseksi, sillä upotetaanhan sotilaaseen lukuisia muitakin hänelle ennalta vieraita ihanteita kuten ajatus epäitsekkydestä, oman henkensä uhraamisesta kansakunnan puolesta tai tappamisen sankarillisuudesta. Erityisesti venäläinen tapa liittää uskonnollisuus osaksi sotilaallista sankarin eetosta liittää uskonnon kiinteäksi osaksi sotilaan identiteettiä.

Valtion johto on toistuvasti ylistänyt kirkon toimia osana Syyrian sotaa. Tämä yhdistää kirkon vahvasti osaksi sotaa, mistä voi seurata käsitys koko sodasta uskonnollisesti oikeutettuna. Jos taas sota on Jumalan oikeuttama ei sen oikeutusta ole tarpeellista enää arvioida sekulaarista näkökulmasta. Patriarkka Kirillin ja sotilaspappien saarnat vahvistavat tätä taistelun hengellistä ulottuvuutta. Eräs sotilaspappi totesi Venäjän asevoimien upseerien pääosin tunnistavan kirkon viestin siten, että he osallistuvat sorrettujen ja nöyryytettyjen

¹⁸⁰ Adamski 2019, 2—4.

¹⁸¹ Armstrong 2001, 7.

¹⁸² Knorre & Zygmunt 2019, 1—2.

pelastamiseen Lähi-idässä. Tuossa lauseessa koko asevoimien tehtävä on kuvattu uskonnollisella kielellä. Asevoimien johto näkee pappien päätehtäväksi ryhmähengen kohottamisen ja taistelukyvyyn kehittämisen. Papisto käsittää asian samoin. Papiston mukaan sotilaiden uskonnollisuus on kasvanut merkittävästi ja sotilaiden vastaanottavuus saarnoihin ja pastoraaliseen sielunhoitoon on heidän mukaansa huomattavasti korkeampaa kuin Venäjän maaperällä tapahtuvassa kirkon toiminnassa. Väitettä tukevat myös jo ensimmäisestä maailmansodasta asti tehdyt havainnot, joissa sotilaiden uskonnollisuus kasvaa sotaolosuhteissa merkittävästi. Toisaalta Venäjän asevoimissa esiintyy myös edelleen laajasti pakkomenetelmät, jotka mahdollisesti laajenevat koskemaan osallistumista uskonnollisiin toimituksiin. Adamski kuitenkin muistuttaa, etteivät komentajien uskonnollinen retoriikka tai papiston puheet välttämättä heijasta sitä, kuinka laajasti näkökulmat ovat hyväksytyjä sotilaiden piirissä.¹⁸³ Taistelukentän uskonnollisista vaikutteista Syyriassa on vain vähän tietoa, sillä venäläisiä maajoukkoja on Syyriassa vähän ja nämäkin ovat pääosin erikoisjoukkoja, joiden operaatiot ovat salaisia. Toisaalta Syyrian asevoimia suoraan tukevat venäläiset sotilaat toimivat osana islamilaisvaltaista joukkoa, jolloin avoimet kristilliset ilmaukset eivät tule kyseeseen.

Vaikkei venäläisten joukkojen uskonnollisista ilmauksista Syyriassa ole paljon tietoa, voi aihetta tarkastella muiden vastaavien kriisien valossa. Tšetšenian sodat (1994—1997) ja (1999—2009) olivat samankaltaisia Syyrian sodan kanssa. Tšetšenian sota oikeutettiin julkisesti kristittyjen puolustamisena. Tsetseenivihollisen käyttäessä sodassa islamistisia symboleita, ryhtyivät myös venäläiset joukot käyttämään kristillistä symboliikkaa. Tšetšeniassa esiintyivät laajasti sotilaiden ja aseiden siunaamisrituaalit. Taistelukentällä venäläisissä panssarivaunuissa käytettiin kristillisiä symboleita. Venäläiset sotilaat vastasivat muslimien taisteluhuutoon Allah-u-Akbar huutamalla ”Kristus on ylösnoussut”. Tšetšeniassa pappien tärkein tehtävä oli taistelutahdon kohottaminen, johon liittyi sodan tarkoituksen selittäminen sotilaille. Tšetšenian sota lähensi armeijan ja kirkon suhteita. Sen aikana asevoimissa myös ryhdyttiin opettamaan upseereille ortodoksiuskonnollisuutta, joka esiintyi sotilasakatemioiden sijoitettujen sotilaspappien lisääntymisenä.¹⁸⁴

Ukrainan sodan osapuolet ovat molemmat ortodoksikristittyjä. Myös Ukrainan sota sai uskonnollisia piirteitä jo alusta alkaen. Putin puolusti Krimin liittämistä seuraavasti: ”Jaamme Krimin kanssa saman historian ja ylpeyden... täällä prinssi Vladimir kastettiin. Hänen hengellinen ortodoksisuutensa määritteli Venäjän kansan, Ukrainan ja Valkovenäjän kulttuurin,

¹⁸³ Adamski 2019, 6—7. Ks. myös asepalveluksen pyhydestä Knorre&Zygmunt 2020, 4.

¹⁸⁴ Hunter 2016, 148—158.

sivilisaation ja ihmisarvojen perustan”.¹⁸⁵ Tapaus liittyy legendaan, jossa prinssi Vladimir otti kristillisen kasteen vuonna 988, joka sittemmin johti koko maan kristillistämiseen. Ukraina ja erityisesti Krim on siis venäläisen kristillisyyden kehto, joka tuottaa jälleen ristiretkimäisiä ulottuvuuksia, kun sodan keinoin pyritään ottamaan haltuun uskonnollisesti merkittäviä alueita.¹⁸⁶ Krimillä kyse tietysti oli paljon muustakin, kuten tärkeästä Sevastopolin laivastoasemasta ja paremmista yhteyksistä Mustalle merelle. Poliittisista näkökulmista huolimatta Ukrainan sotaa leimaa koko ajan syvenevä uskonnollinen näkökulma.

Venäjän sotien uskonnollistumisesta on luonnosteltavissa samankaltainen kehityskulku kuin Yhdysvalloissa. Poikkeuksen muodostaa ainoastaan valtion ja kirkon väliset läheiset suhteet. Yhdysvalloissa kirkkojen ääni ei ole hallitseva poliittisessa keskustelussa, kun taas Venäjällä kirkko osallistuu poliittiseen keskusteluun aktiivisesti ja tarjoaa uskonnollisesti legitimoituja syitä valtion toiminnalle. Valtio toistaa kirkon uskonnollista retoriikkaa julkisessa keskustelussa, joka tuottaa kuvaa uskonnollisesti legitimoimista sodasta. Sotilasjoukkojen komentajat käyttävät vastaavaa retoriikkaa omissa puheissaan sekä julkisesti että sotajoukolle, joka levittää uskonnollisen kielen laajasti koko sotajoukkoon. Venäjällä papisto on mobilisoitu kirkon agendan ajamiseen asevoimien keskellä ja asevoimiin on muodostunut sotilashurskauden kulttuuri, jossa kristilliset hyveet sekoittuvat sotilaallisiin hyveisiin. Yhdistelmänä syntyy eräänlainen ristiretkeläisritarin ihanne, joka on urhea sotilas ja jonka menestys taistelussa perustuu Jumalan tahtoon. Nämä kristilliset ilmaisut toistuvat taistelukentillä kristillisinä symboleina, taisteluhuutoina tai vähimmillään sotilaiden ja aseiden siunaamisena ennen taisteluja.

Legitimaation perustaminen kristittyjen puolustamiseen on mielenkiintoista Syyriassa, koska Syyrian väestöstä muslimeja on yli 90% ja kristittyjä on vain noin 5%.¹⁸⁷ Myös al-Assadin hallinto on islamistinen. On siis vaikea perustella, että Putin olisi liikkeellä vain kristillisyyden asialla. Venäjän kristilliseen agendaan reagoivat myös sen viholliset. Syyrialainen jihadistilainen Abdul Ilah kysyy: ”Miksi meidän jihad on terrorismia, jos heidän taistelunsa uskonnon nimessä on välttämätöntä?” Syyrian kansan voiton rintaman (Jabat al-Nusra) johtaja Abu Mohammad al-Jolani sanoi ”Venäjän intervention toistavan ristiretkiä sisältäen pahimpien sunnien vihollisen (shiiat) avun”¹⁸⁸. Lausunnoissa korostuu sodan uskonnollistamisen ongelmat. Jos Venäjä legitimoii oman sotansa kristittyjen suojelemisella on

¹⁸⁵ Putin 2014, Address by President of the Russian Federation. 18.3.2014. Viitattu 26.2.2020.

¹⁸⁶ Kozelsky 2014, 220—222.

¹⁸⁷ Pew research center. Syria. Viitattu 1.3.2020.

¹⁸⁸ Comerford 2015. Defender of the Faith? Russia’s “holy war” in Syria. Viitattu 22.1.2020. Myös Juergensmeyer 2017, 211—212. Länsimaiden terroristeiksi nimeämät eivät pidä itseään terroristeina.

vastapuolelle oikeutettava kysymys, miksi heiltä evätään sama oikeus. Sota kääntyy uskonnolliseksi, kun molemmat osapuolet puhuvat sodasta uskonnollisella kielellä. Uskonnollinen retoriikka piilottaa sodan todelliset motiivit kosmisen sodan pyörteisiin.

3.3 Sodan uskonnollistuminen ja sen vaikutukset sodalle

Käsittelin edellä kahta merkittävää suurvaltojen käymää sotaa. Esitykseni saattaa vaikuttaa provosoivalta, sillä olen käsitellyt yksipuolisesti uskonnon negatiivisia esiintymismuotoja osana sotaa. Käsittelytapani on tietoinen, sillä tarkoitukseni oli tuoda esiin tapoja, joilla uskonto ilmenee sodassa sekä pyrkiä kuvaamaan prosessi, jossa uskonto kulkeutuu omalta alueeltaan sosiopoliittiselle alueelle. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö näissä kriiseissä uskonto olisi esiintynyt myös positiivisena vaikuttimena tai etteivätkö sotilaat olisi myös kysyneet erottamaan kosmisen sodan todellisesta sodasta. Toisaalta haluan myös osoittaa, ettei mikään maa ole turvassa sodan uskonnollistumiselta tai sen muuttumiselta kosmiseksi. Edellä esitettyjen havaintojen perusteella väitän, että Juergensmeyerin teoria on sovellettavissa yhtä pätevästi valtiolliseen väkivaltaan kuin terrorismiin. Valtiollisen väkivallan osalta Juergensmeyerin mainitsemiin kosmisen sodan syihin on mielestäni lisättävä yksi muita tärkeämpi tekijä. Väitän, että tärkein kosmisen sodan syntymissyy valtiollisissa konflikteissa on siitä saatavat sotilaalliset ja poliittiset hyödyt.

Havaintojeni perusteella vaikuttaa lisäksi siltä, että uskonnot liitetään sotiin uskonnollisten yhteisöjen ja uskovien yksilöiden suostumuksella. Taustalla on eräs melko moderni kristillinen ajatus, jonka mukaan maallistumiskehityksen vuoksi uskonnon on oltava esillä yhteiskunnassa niin paljon kuin mahdollista vaikutuksista riippumatta.¹⁸⁹ Väitettä perustellaan usein Raamatusta löytyvillä Paavalin sanoilla. ”Mutta ei sillä väliä! Minä iloitsen siitäkin, kunhan Kristusta vain kaikin tavoin julistetaan, oli tarkoitus vilpiton tai ei.” (Fil.1:18). Tällainen ajattelutapa kuitenkin johtaa kohtalokkaisiin seurauksiin kuten edellä esitetyt esimerkit osoittavat. Se vääristää sodan Jumalan hyväksymäksi, jolloin sen ratkaiseminen on inhimillisesti mahdotonta. Se vääristää uskonnon väkivallaksi ja väkivalloin käännettämiseksi, joka on perinteistä kristillistä käsitystä vastaan.

Esittelemissäni tapauksissa sodan uskonnollistaminen alkoi sodan perusteluista, josta vastuussa ovat sotaan aikovien valtioiden hallinnot. Yhdysvalloissa sodan perusteluiden kääntymisen uskonnolliseksi sai alkunsa yksittäisten päättäjien henkilökohtaisesta uskonnollisesta vakaumuksesta sekä poliittisen puolueen ja kirkkokuntien läheisistä suhteista. Koska kirkot ovat valtiosta jyrkästi erotettuja, kuuluu kirkkojen ääni lähinnä poliitikkojen

¹⁸⁹ Giroux 2012, 717.

puheesta. Venäjällä kirkko taas on lähellä valtiota ja sen rooli on keskeinen uskonnollisen retoriikan tuottamisessa sodan perusteluihin. Valtion johdon rooliksi jää uskonnollisen puheen vahvistaminen ja eksplisiittinen kirkolle osoitettu tuki.

Eräs keskeinen tekijä kummassakin tapauksessa oli uskonnollinen nationalismi, joka on sekularisaatioparadigman ohessa saanut huomattavaa jalansijaa. Yhdysvalloissa uskonnolla on merkittävä kulttuurinen asema ja uskonnollinen retoriikka on arkipäiväistä myös valtion instituutioissa. Amerikkalaisuuden läheinen suhde kristinuskoon tulee esiin esimerkiksi sloganissa ”God bless America” tai jo dollarin seteliin painetusta kolminaisen Jumalan symbolista ja ”In God we trust” -tekstistä. Venäjä taas on rakentanut tietoisesti omasta kansallisidentiteetistään uskonnollisen. Neuvostojen jälkeen Venäjän ortodoksinen kirkko on saanut keskeisen roolin kansallistunteessa ja venäläisyys on kytketty vahvasti ortodoksikirkon historiaan sekä Venäjän keisarilliseen historiaan. Yhdysvaltain tapaan myös venäläisyydessä ortodoksiskunnan tulkitaan olevan kansalaisuuteen liittyvä itsestäänselvyys. Venäjän ortodoksiskirkon johtaja patriarkka Kirill ja Venäjän presidentti Vladimir Putin hyötyvät toisistaan. Kirill on osoittanut kykenevänsä vastamaan kansan kysymyksiin poliittisista ongelmista, ja Putin taas on kasvattanut Kirillin globaalia vaikutusvaltaa sekä ortodoksien, että kristittyjen parissa. Uskonnollinen nationalismi ja uskonnon näkyvyys valtion politiikassa totuttaa kansalaiset kuulemaan uskonnollista kieltä, eikä uskonnon ja politiikan suhdetta välttämättä osata kritisoida.

Kummassakin tapauksessa tärkeä rooli oli vahvalla johtajalla, jolla on keskitetty valta-asema yhdistettynä arvostettuun presidentti-instituutioon. Tällaisen johtajan puheeseen kohdistettu yhteiskunnallinen kritiikki vaimenee tai hallinto vaimentaa sitä tietoisesti. Ylimmän sotajohdon puhe toistaa hallinnon kieltä ja perusteluita sekä sitoutuu valtion luomaan linjaan. Perustuhan koko asevoimien olemassaolo valtion politiikan toteuttamistehtävään, ei sen arvosteluun. Sotilasorganisaatiossa retoriikan periytyminen ylemmästä johdosta alaspäin on hierarkkisen organisaation kylmä fakta. Sotilaspapistolla on suuri houkutus käyttää tilannetta hyväkseen helpottaakseen omaa asemaansa. Sotilaspapit ovat usein sotilasjoukon kummajaisia, jotka eivät sovi oikein sotilaan eivätkä upseerin asemaan. Sotilasjohdon käyttämä uskonnollinen kieli palauttaa sotilaspapin sotilasoperaation keskiöön. Yhdysvalloissa sotilaspapit ovat tosin osoittaneet myös olevansa hyvin kriittisiä uskonnon ja politiikan sekoittumiseen ja ovat tämän vuoksi joutuneet kahnauksiin sekä joukkonsa että komentajansa kanssa. Venäjällä, jossa pappi on sidottu sotatoimen onnistumiseen sekä aseiden että sotilaiden siunaajana ja taistelukyvyyn tehostajana nousee operaation keskiöön. Hänestä on muodostunut yksi ”asejärjestelmä” muiden joukossa.

Sota uskonnollistuu taistelukentillä monista syistä. Edellä mainittu tie sodan perustelukielestä sotilaskomentajien kautta kentälle on toki mahdollinen. Jos sotilaan hyveet sekoittuvat kristillisiin hyveisiin, on uskonnollisuus osa sotilaan identiteettiä. Tällöin koko sotilasjoukko saattaa alkaa ilmentää kristillistä käyttäytymistä osana sotatoimea. Uskonnollistamista ja uskonnollistumista voi taistelukentällä syntyä myös ilman sitä luovia ulkoisia tekijöitä. Sota voi uskonnollistua joukkotasolla yksittäisen sotilaan tai sotilasryhmän uskonnollisen vakaumuksen vuoksi. Lisäksi sotaan liittyy inhimillisenä tosiasiana vihantunteet. Taisteltaessa toista uskontoa edustavaa ryhmää vastaan voi vihantunne kohdistua myös uskontoon. Uskonto on myös helpoimpia tapoja toiseuttaa toinen ryhmä itsestä erilaisiksi etenkin, jos edustetaan muuten samaa etnisyyttä.

Sodan uskonnollistamiseen voidaan puuttua ja sen uskonnollistuminen on katkaistavissa. Uskonnollisilla yhteisöillä on päävastuu. Yhteisöjen tulisi sanoutua irti sodan uskonnollisista syistä ja esittää hallinnolle julkista kritiikkiä uskonnon käyttämisestä poliittisessa kielessä. Sen sijaan yhteisöjen tulisi olla oikeutetun sodan teorian asiantuntijoita, jotka ymmärtävät käsitteen teologiset perusteet ja kykenevät selittämään sen sekulaarille kielelle. Koska taistelunhaluisen uskonnollisuuden kannattajat ovat pääasiassa marginaaliryhmiä, on niiden äänenkuuluvuus yhteiskunnallisessa keskustelussa valtavirran uskonnon edustajien ja uskonnollisten yhteisöjen sallimaa. Toisaalta on huolestuttavaa, että eräät valtavirran uskonnolliset yhteisöt kokevat hyötyvänsä poliittisen hallinnon tukemisesta ja osallistuvat itse politiikan uskonnollistamiseen.

4 Johtopäätökset

Olen tutkielmassani tarkastellut oikeutetun sodan ja kosmisen sodan käsitteitä sekä selvittänyt, missä määrin nykyisten sotien uskonnollistaminen ja uskonnollistuminen ovat jäljitettävissä näihin käsitteisiin. Selvitin myös oikeutetun sodan ja kosmisen sodan käsitteiden keskinäistä suhdetta ja sitä, kuinka käsitteet ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tutkimuskysymyksiäni olivat: 1) Miten oikeutetun sodan ja kosmisen sodan käsitteet ja niiden keskinäiset yhteydet määritellään sodan kontekstissa ja 2) miten sodan uskonnollistuminen on ilmennyt 2000-luvulla, ja mitkä ovat näiden ilmentymien yhteydet oikeutetun sodan ja kosmisen sodan käsitteisiin?

Määrittelin sodan kahden tai useamman osapuolen poliittiseksi erimielisyydeksi, joista vähintään yksi osapuoli on valtio. Osapuolten välinen toiminta aiheuttaa yhdelle tai useammalle valtiolle haittaa, joka oleellisesti heikentää poliittista ja/tai taloudellista toimintakykyä. Vaikutus kohdistuu myös kansalaisiin vaikeuttaen päivittäisten tarpeiden tyydyttämistä ja kontekstissa tavallisen turvallisuuden kokemusta. Määritelmäni tavoitteena on sisällyttää sodan

käsitteeseen myös tilanteet, joihin ei liity suoranaista fyysistä väkivaltaa kuten kybersodankäynti tai erilaiset pakote- ja painostuskäytännöt. Pidän nykyisin taajaan käytettyjä käsitteitä aseellinen konflikti tai sotaa alemman asteiset operaatiot teennäisinä pyrkimyksinä välttää termin sota käyttöä, millä tavoitellaan helpotuksia sodan aloittamista ja käymistä koskevista velvoitteista. Sodan käsitteen käyttö tuo mukanaan tarpeen oikeutetun syyn tarkasteluun myös ei-fyysisen voiman- ja vallankäytön osalta.

Tutkimukseni keskeisimpiä käsitteitä olivat oikeutettu sota sekä kosminen sota. Oikeutettua sotaa ja sitä koskevia teorioita tarkastelin sekä historiallisten lähteiden että modernien tutkijoiden näkökulmasta niin läntisen kuin itäisenkin perinteen piirissä. Oikeutettua sotaa määriteltäessä on välttämätöntä huomioda sen historiallinen, kulttuurinen ja kristinuskoon kiinnittynyt tausta. Perinteinen oikeutetun sodan käsite sisältää dualistisen maailmankuvan ja sen ideologinen tausta on klassinen teismi. Lisäksi modernin keskustelun oletama kansallisvaltiojärjestelmä, kansojen itsetietoisuus ja absoluuttinen suvereniteetti eivät olleet ajankohtaisia aiheita, saati edes tunnettuja perinteisten tekstien laatimisen aikaan. Toisaalta klassinen kristinuskoon pohjautuva oikeutetun sodan teoria olettaa Jumalan olemassaolon, hänen tuomiovaltansa, synnin ja useita muita sekulaarille ajattelulle haasteellisia hengellisiä käsitteitä. Tämän vuoksi modernilla oikeutetun sodan ajattelulla on jännitteinen suhde perinteisiin teorioihin. Lisäksi perinteisen oikeutetun sodan käsitteen uskonnollinen sisältö tuo mukanaan sotaa uskonnollistavia vaikutuksia.

Oikeutetun sodan määritelmässä keskeinen tekijä on sota oikeustoimena. Tämä näkökulma yhdistää kaikkia tarkastelemiani teologisia suuntauksia sekä moderneja ajattelijoita. Myös Augustinuksen ja Tuomas Akvinolaisen mukaan sodan oikeutettu syy liittyi tapahtuneeseen vääryyteen, joka vaati oikaisua. Kumpikin käsitti tämän vääryyden syntyä, jossa tuomiovalta kuului Jumalalle ja tuomion toimeenpanija oli Jumalan mandaatilla toimija hallitsija. Toimivaltaisen auktoriteetin ongelma on toinen jännitteinen tekijä modernin ja perinteisen oikeutetun sodan ajattelun välillä. Muut Augustinuksen ja Tuomaan käsittelemät ehdot olivat lähinnä tarkennuksia oikeustoimen toteuttamiselle. Myös itäisen kristinuskon teologia käsitti asian samalla tavoin, tosin asenne sotaan on läntiseen teologiaan verrattuna pasifistisempi. Lisäksi valtion ja kirkon välinen ero oli jyrkempi ja tuomion harjoittaminen käsitettiin olevan yksin valtion vastuulla. Venäläisessä ortodoksisuudessa oikeutettu sota kehittyi poikkeavasti 1400-luvulta alkaen, kun suhde sotaan nähtiin myönteisemmin ja oikeutetuksi sodan syyksi lisättiin ortodoksiskovien puolustaminen.

Kosmisen sodan määrittelin tilanteeksi, jossa konkreettiseen sodankäyntiin yhdistyy transsendentilla tasolla tapahtuva metafyyssinen moraalisen hyvän ja pahan välinen kamppailu.

Kosminen sota voi syntyä esimerkiksi inhimillisesti epätoivoisen taistelun alla tai tilanteessa, jossa sota uhkaa kulttuuria, uskontoa, elämäntapaa tai identiteettiä. Kosminen sota on myös mahdollista luoda. Kosminen sota käyttää hyväkseen uskonnon omaa uskonnollista narratiivia liittäen sen konkreettisen todellisuuden tapahtumiin. Kosminen sota tarjoaa maallisille ongelmille tai uhkatekijöille hengellisen selittäjän. Realistisen uhkan puuttuessa, sellainen on mahdollista rakentaa kosmisen sodan narratiivilla. Kosminen sota liittää toiseen osapuoleen hengellisiä viittauksia pahuudesta, vääryydestä ja kaaoksesta. Kosmista sotaa luodaan sen tuottamien hyötyjen vuoksi. Se tarjoaa selityksen epätoivoille, määrittelee syyllisen omiin vaikeuksiin tai tapahtuneisiin onnettomuuksiin ja antaa oikeuden käyttää väkivaltaa pahan poistamiseksi.

Havaitsin tutkielmassani, että oikeutetun ja kosmisen sodan käsitteet ovat vuorovaikutuksessa sotaan ja toisiinsa. Oikeutetun sodan käsitteeseen sisältyy kristinuskon perinteinen oikeustoimen näkökulma, joka tuo keskusteluun mukanaan käsitteet rikos, paha, vääryys ja epäoikeudenmukaisuus. Käsitteet ovat samoja, jotka esiintyvät myös kosmisen sodan narratiivissa. Kun käsitteet mainitaan kristinuskon kontekstissa, tulee rikoksesta synti ja pahasta paholainen. Näiden analogioiden syntyessä sota on siirtynyt kosmiselle tasolle ja maallinen taistelu ilmentää taivaallista moraalista kamppailua. Tarkastelemissani sodissa ei tosin esiintynyt piilomerkitäyksiä tai analogioita, vaan vastapuolesta puhuttiin suoraan hengellisellä kielellä. Jos sodalta puuttuu oikeutettu syy, on sellainen mahdollista rakentaa kosmisen sodan retoriikalla. Kun vastapuolesta puhutaan pahana ja rikoksia tehneenä, syntyvät analogiat paholaiseen ja syntiin. Kun rikos näytetään tapahtuneeksi ja sille määritetään syyllinen, muodostuu myös oikeutettu syy puuttua tapahtumiin ja käyttää voimaa pahan voittamiseksi. Oikeutetun sodan käsite kantaa mukanaan implisiittisen viittauksen kosmiseen sotaan ja kosmisen sodan narratiivilla on mahdollista rakentaa oikeutettu syy sodalle.

Tarkastelemissani sodissa sodan uskonnollistaminen alkoi sodan tarpeellisuuden perusteluista. Yhdysvalloissa uskonnollinen retoriikka sisältyi poliittisen johdon oman uskonnollisen vakaumuksen motivoimaan puheeseen, jota tukivat poliittista puoluetta tai poliitikkoa tukevat uskonnolliset yhteisöt. Venäjällä kirkon ja valtion läheisen suhteen vuoksi uskonnollinen perusteluvastuu oli Venäjän ortodoksisella kirkolla, jonka retoriikan poliittinen johto ja media vahvistivat. Sekä Venäjällä että Yhdysvalloissa keskeiseksi osatekijäksi havaitsin uskonnollisen nationalismin. Ajattelumallissa uskonnollisuus liitetään tärkeäksi osaksi kansakunnan ja kansalaisuuden arvopohjaa. Asevoimissa uskonnollinen nationalismi voi esiintyä ”sotilashurskautena”, jossa uskonnollisuus liitetään osaksi sotilaan arvoja ja ihanteita. Uskonnollisessa nationalismissa uskonnollinen retoriikka ja uskonnolliset symbolit sekoittuvat

sekulaarin symboliikkaan tuottaen kulttuurin, jossa uskonnollisen ja poliittisen kielen erottelu voi olla vaikeaa ja uskonnollisten perusteiden erottaminen poliittisista perusteista mahdotonta.

Myös kansakunnan johtajan valta-aseman havaitsin olevan keskeisessä roolissa. Kummassakin tapauksessa sodan uskonnollistumisen tärkeä vaikutin oli johtajan vankkumaton valta-asema, joka vaimentaa yhteiskunnallista kritiikkiä. Uskonnolliseen nationalismiin yhdistettynä uskonnollisten perusteiden kritisointi näyttäytyy epäisänmaallisena ja siten tuomittavana myös sekulaareista lähtökohdista. Vahvan johtajan uskonnollisella puheella on taipumus siirtyä myös yleiseen poliittiseen keskusteluun. Koska asevoimat toteuttavat valtion poliittista tahtoa sitä kritisoimatta, ei ole yllättävää, että ylin sotilasjohto käyttää samankaltaista kieltä, kuin valtion johto. Sotilasorganisaatiossa retoriikan siirtyminen ylimmästä johdosta joukkoihin on hierarkkiselle organisaatiolle tavanomainen ilmiö. Jos sotilaskomentajat suhtautuvat myönteisesti uskontoon ja puhuvat omissa tehtävänannoissaan uskonnollisella kielellä, siirtyy sodan uskonnollistuminen myös taistelukentälle.

Taistelukentälle siirtynyt uskonnollisuus on haitallista sekä kansakunnalle että uskonnollisille yhteisöille. Sodassa ilmenevä avoin uskonnollinen ilmaisu muuttaa sodan uskonnolliseksi. Uskonnollistuneen sodan alle hautautuvat helposti sodan todelliset tavoitteet ja riskinä on loputon väkivallan kierre, jota on vaikea lopettaa. Mikäli uskonto siirtyy sodan tavoitteisiin, ei sodan päättämiseksi kosmisen sodan teorian mukaan ole muuta keinoa kuin toisen osapuolen täydellinen tuhoaminen. Vaikka uskonnolliset ilmaukset jäisivätkin vain yksittäistapauksiksi, tuottavat ne silti vastapuolen näkökulmasta saman vaikutuksen. Toisen uskontoa vastaan hyökkääminen on hyökkäyksen kohteelle kosmista sotaa rakentava tekijä, jolloin riskinä on tempautua kosmiseen sotaan ilman omaa pyrkimystä.

Tutkielmani osoitti, että oikeutettu sota on edelleen tärkeässä osassa sotien perustelukielessä. Sota oikeustoimena kansainvälistä oikeutta rikkonutta toimijaa vastaan esiintyi kummankin tarkasteleman sodan perusteluissa. Venäjän viittaukset ortodoksikristittyjen puolustamiseen ovat suoria viittauksia Venäjän ortodoksisen kirkon oikeutetun sodan käsityksiin. Koska kummassakin sodassa käytettiin hyväksi kosmisen sodan kuvastoa perusteltaessa sotaa, jopa jo Augustinuksen mainitsema periaate sodasta syntiä vastaan oli tunnistettavissa molemmista sodista. Kosmisen sodan kuvasto esiintyi kummankin sodan perustelukielessä alusta alkaen. Yhdysvallat rakensi tietoisesti Irakista ja sen johtajasta Saddam Husseinista kosmisen vihollisen ja hänen esitettiin uhkaavan koko Yhdysvaltojen olemassaoloa. Kosmisen sodan rakentaminen oli aloitettu jo 9/11-hyökkäyksien jälkeen, jossa luotiin määrittelemätön paha, joka oli piiloutuneena kaikkialla ja valmiina tappamaan vapautta rakastavia ihmisiä. Irakin sodan alla luotu paha personoitiin yhteen henkilöön. Samoin

perustein on sittemmin tapettu myös Osama bin Laden Pakistanissa ja Qassam Suleimani Irakissa. Yhdysvallat on siis rakentanut legitiimin syyn toimia globaalisti missä tahansa terrorismin vastaisen sodan määrittämää pahaa vastaan, joka personoidaan tilanteen kannalta sopivaan henkilöön. Toimet oikeutetaan kosmisin syin, mutta niistä puhutaan oikeutetun sodan kielellä. Venäjä taas on rakentanut koko neuvostojälkeisen ajan selkeää ortodoksisuuden ja tsaarillisen Venäjän historiaan pohjautuvaa tarinaa kristillisestä Venäjästä ja sen vihollisista. Venäjä katsoo esimerkiksi Ukrainan, Georgian ja Valkovenäjän kuuluvan omaan valtapiiriinsä juuri tämän uskonnollispoliittisen ykseyden vuoksi.

Tutkielmassani yllättävintä on ollut tarkasteltujen käsitteiden vaikutusvalta, joka vaikuttaa entisestään vain kasvaneen tarkasteltujen sotien näkökulmasta. Käsitteet elävät vuorovaikutuksessa myös sodan kanssa. Ne tuottavat sodan narratiiviin uskonnollisia viittauksia, jotka leviävät poliittisesta keskustelusta yhteiskunnalliseen keskusteluun ja asevoimiin asti. Asevoimissa uskonnollisuus näyttää tuottavan konkreettisia sodan uskonnollistumisen ja uskonnollistamisen vaikutuksia myös taistelukentälle. Sekularisaatioparadigman väite uskonnon häviämisestä julkisessa keskustelussa vaikuttaa tutkielmani valossa väärältä. Samalla on todettava, että vaikka tarkasteleman valtiot ovat vaikutusvaltaisia, ne ovat myös uskonnon, politiikan ja sodan suhteen hyvin poikkeuksellisia. Samat ilmiöt tuskin toistuvat ainakaan samanmuotoisina muissa valtioissa. Esimerkiksi Suomessa tämänkaltaista uskonnollistumisvaikutusta on nykytilanteessa vaikea kuvitella.

Sodat tulevat tuskin lähitulevaisuudessa loppumaan. Siksi kysymys sodan oikeuttamisesta säilyy akuuttina. Uskonnollisen fundamentalismin kasvu ja uskonnon liittyminen valtiolliseen väkivaltaan on huolestuttava kehitys. Keskeistä sodan ja uskonnon suhteessa on kuitenkin ymmärtää kirkkoisien sodanvastaisuus. Valtaosa oikeutetun sodan pohdinnasta on pyrkinyt rajoittamaan sodan aloittamisen mahdollisuutta, eikä määrittelemään keinoja sodan mahdollistamiseksi. Tämän vuoksi pidän tärkeänä pitää esillä perinteisiä oikeutetun sodan käsityksiä. Tämän katson olevan myös uskonnollisten yhteisöjen vastuulla. Yhteisöjen tulee kyetä selittämään omaan traditioon liittyvien liittyvien kirjoitusten sisältöä, sekä kritisoimaan niiden väärää tulkintaa.

Tutkielmani aihepiiri osoittautui odotettua laajemmaksi. Sekulaarimman kontekstin keskustelu sodan oikeuttamisesta esimerkiksi Iso-Britanniassa tai Ranskassa olisi ollut tärkeää puolueettomamman näkökulman saamiseksi. Yhdysvallat ja Venäjä osoittautuivat itsellenikin konteksteina jopa odottamattoman uskonnollisina. Toisaalta näiden maiden käyttö mahdollisti selkeän uskonnon vaikutusvallan tarkastelun valtiollisessa väkivallassa.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähdekirjallisuus

- Adamski, Dmitry (2019). Christ-loving warriors: ecclesiastical dimension of the Russian military campaign in Syria. *Problems of post-communism*. Published online 12.12.2019. <https://doi.org/10.1080/10758216.2019.1684827>. Viitattu 26.1.2019.
- Akvinolainen, Tuomas. *Summa theologiae*, XLVIII. Ottawa: Studii Generalis O. Pr 1941.
- Akvinolainen, Tuomas. *Summa theologiae*. Translated by Fathers of the English Dominican Province. Online Edition. <http://www.newadvent.org/summa/>. Viitattu 22.10.2019.
- Armstrong, Karen (2001). *The battle for God: A history of fundamentalism*. New York: Alfred A. Knopf/HarperCollins.
- Aslan, Reza (2013). Cosmic war in religious traditions. Jerryson, Michael; Juergensmeyer, Mark & Kitts, Margo (ed.) (2013). *The Oxford handbook of religion and violence*. Oxford: Oxford University Press.
- Augustinus. *De civitate Dei*. Published in 1475. Venetiis: Nicolas Jenson. Saatavilla verkossa: <https://archive.org/details/augustinidecivitatedei00jensuoft>. Viitattu 22.10.2019.
- Augustinus. *De civitate Dei*. Translated by Healey, John (1610). The City of God. Edinburgh: John Grant
- Bahmani, Airin & Jäntti, Bruno (2018). *Syyrian sota. Demokratiatoiveet diktatuurin ja islamismin ristitulella*. Helsinki: Tammi.
- Barkey, Henri J. & Laipson, Ellen (2005). Iraqi Kurds and Iraq's future. *Middle East Policy*, vol XIII, No. 4, winter 2005. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Charap, Samuel; Treyger, Elina; Geist, Edward. *Understanding Russia's intervention in Syria*. Santa Monica: Rand Corporation.
- Cicero. *De officiis*. Translated by Walter Miller (2014). <http://www.gutenberg.org/files/47001/47001-h/47001-h.htm>. Viitattu 22.1.2020.
- Creach, Jerome, F. D (2016). Violence in the Old testament. Barton, John (editor in chief). *Oxford research encyclopedia, religion*. Online publication. <https://oxfordre.com/religion/view/10.1093/acrefore/9780199340378.001.0001/acrefore-9780199340378-e-154>. Viitattu 27.11.2019.
- Danju, Ipek; Maasoglu, Yasar; Maasoglu, Nahide (2012). The reasons behind U.S. invasion of Iraq. *Procedia – social and behavioral sciences*. 81 (2013) 682—690. Amsterdam: Elsevier.
- Draper, Robert (2007). *Dead certain: the presidency of George W. Bush*. New York. Free Press.

- Froese, Paul & Mencken, Carson, F. (2009). A U.S. holy war? The effects of religion on Iraq war policy attitudes. *Social Science Quarterly*. Vol. 90, No.1, 3/2009, 103—116.
- Giroux, Henry, A (2012). Santorum and God's will: the religionization of politics and the tyranny of totalitarianism. *Policy futures in education* 10(6):717, 12/12. Thousand Oaks: SAGE
- Goodin, David, K. (2004). Just-war theory and eastern Orthodox Christianity: a theological perspective on the doctrinal legacy of Chrysostom and Constantine-Cyril. *Greek Orthodox theological review*. 48:3—4 2004. Brookline: Holy cross Orthodox press.
- Graham, Phil; Keenan, Thomas; Dowd, Anne-Maree (2004). A call to arms at the end of history: a discourse-historical analysis of George W. Bush's declaration of war on terror. *Discourse & Society*. London: SAGE publications.
- Harrer, G. A. (1918). Cicero on peace and war. *The classical journal*, volume 14, 26—38.
- Hoekema, David, A. (2008) There are no just wars. *Ars Disputandi*, 8:1, 126—145.
- Hunter, Shireen, T (2016). *Islam in Russia. The politics of identity and security*. New York: Routledge.
- Joint Publication 3—24. *Counterinsurgency*. 25.4.2018.
- Juergensmeyer, Mark (2016). Cosmic war. Barton, John (editor in chief). *Oxford research encyclopedia, religion*. Online publication.
<https://oxfordre.com/religion/view/10.1093/acrefore/9780199340378.001.0001/acrefore-9780199340378-e-65>. Viitattu 22.10.2019.
- Juergensmeyer, Mark (2017). *Terror in the mind of God, fourth edition: the global rise of religious violence*. Oakland: University of California Press.
- Kallio, Kyösti (1939). *Kehoitus Suomen Armeijalle (jouluna 1939)*.
https://www.adressit.com/presidentti_kyosti_kallion_rukous_ja_puhe_talvisodan_aikana_1939. Viitattu 22.1.2020.
- Kauffman, Chaim (2004). Threat inflation and the failure of the marketplace of ideas. The selling of the Iraq War. *International Security*, Vol 29, No.1, summer 2004. Massachusetts: MIT Press.
- Knorre, Boris & Zygmunt, Aleksei (2020). “Military piety” in 21-st century Orthodox Christianity: return to classical traditions or formation of a new theology of war? *Religion*. 2020, 11, 2. Basel: MDPI.
- Kozelsky, Mark (2014). Religion and the crisis in Ukraine. *International journal for the study of the Christian church*, 14:3.
- Langan, John (1984). The elements of St. Augustine's just war theory. *The Journal of religious ethics*, Vol. 12, No. 1, 5/1984, 19—38.

- LeMasters, Philip (2011). Orthodox perspectives on peace, war and violence. *The ecumenical review*. World Council of Churches. Oxford: Blackwell Publishing ltd.
- Mannerheim, Carl Gustav Emil (1941). *Ylipäällikön päiväkäsky No. 1*.
http://www.mannerheim.fi/pkaskyt/pk1_41.gif. Viitattu 22.1.2020.
- Nietzsche, Friedrich (1887). *Zur genealogie der moral*. Translated by Horace B. Samuel in 1913. London: T.N. Foulis.
- O'Donovan Oliver (2003). *The Just War Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Packer, George (2005). *The assassins' gate. America in Iraq*. New York: Straus and Giroux.
- Parco, James E (2013). *For God and country: religious fundamentalism in the U.S. military*. Amherst: Center for Inquiry
- Pihlström, Sami (2017). Why there should be no argument from evil: remarks and recognition, antitheodicy, and impossible forgiveness. *International Journal of Philosophy and Theology*, 78:4—5, 523—526.
- Pikkarainen, Matti (2016). *Voiko sota olla oikeutettu? Kirkkojen maailmanneuvoston yleiskokousten kannanotot sotaan kriisien ratkaisuna*. (diss.) Helsinki: Yliopistopaino.
- Pyhä Raamattu. Vanha ja Uusi testamentti: Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos.
- Record Jeffrey (2008). Why the Bush administration invaded Iraq. Making strategy after 9/11. *Strategic studies quarterly*, Vol 2, No. 2, summer 2008. Montgomery: Air University Press.
- Rekkedal, Nils Marius (2004). *Nykyaikainen sotataito. Sotilaallinen voima muutoksessa*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Rodin, David (2002). *War and self-defence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scranton Roy (2018). *We're doomed. Now what? Essays on war and climate change*. New York: Soho Press Inc.
- Stojanov, Juri (2014). Eastern Orthodox Christianity. Reichberg, Gregory, M. (ed.) (2014). *Religion, war, and ethics: a sourcebook of textual traditions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strong, James (1890). *Strong's exhaustive concordance of the Bible*. Bible study software for Windows.
- Strovski, Dmitry; Schleifer, Ron (2019). The Russian media as a promoter of manipulative approaches: the case of the Syrian civil war. *The Journal of the Middle and Africa*. Washington DC: ASMEA.

Toiviainen, Kalevi (1972). Oikeudenmukaisuus ja väkivalta luterilaisen sosiaalietiikan valossa. *Teologinen Aikakausikirja* 4.

Wade, James & Ullman, Harlan (2008). *Shock and Awe*. Achieving Rapid Dominance. Forgotten Books.

Valtiosopimus 8 / 1955. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1955/19550008>. Viitattu 22.1.2020.

Valtiosopimus 1/1956. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1956/19560001>. Viitattu 22.1.2020.

Van Norden, Bryan, W (2012). *How to read the Summa*. Poughkeepsie: Vassar College.

Von Clausewitz, Carl (1832). *On war. Volume I*. Translated by J. J. Graham (2010). Auckland: The floating press.

Webster, Gerald R (2011). American nationalism, the flag and the invasion of Iraq. *Geographical review*, 101:1, 1—18. Hoboken: John Wiley & Sons.

Zwitter, Andrej & Hoelzl, Michael. Augustine on war and peace. *Peace review* 26, no. 3, 7/2014, 317—324.

Internet -lähteet

Bush, George, W (2001). Remarks by the president upon arrival. *The White house*. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html>. Viitattu 21.2.2020.

CNBC (2020). US tells UN the killing of Iran's top commander was an act of self-defence. <https://www.cnn.com/2020/01/09/us-tells-un-the-killing-of-irans-top-commander-was-an-act-of-self-defense.html>. Viitattu 22.1.2020.

Comerford, Milo (2015). Defender of the Faith? Russia's "holy war" in Syria. *Tony Blair institute for global change*. <https://institute.global/policy/defender-faith-russias-holy-war-syria>. Viitattu 22.1.2020.

Cole, Ethan (2008). Most evangelical leaders still support Iraq war. *The Christian post*. 12.2.2008. <https://www.christianpost.com/news/most-evangelical-leaders-still-support-iraq-war.html>. Viitattu 13.2.2020.

Encyclopaedia Britannica. Summa theologiae. Works by saint Thomas Aquinas. *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Summa-theologiae>. Viitattu 22.1.2020.

Encyclopaedia Britannica. Iraq War. 2003—2011. *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/event/Iraq-War>. Viitattu 3.2.2020.

Hussain, Murtaza (2013). Religious fundamentalism in the "war on terror". *Aljazeera*. <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/06/201369121946527287.html>. Viitattu 13.2.2020.

- Juusela, Pauli (2019). Siunatako vain sotilaat vain myös ydinaseet? – Venäjän ortodoksiessa kirkossa mietitään, mitä kaikkea papit voivat siunata. *Kirkko ja kaupunki*. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/siunataanko-vain-sotilaat-vai-myoys-ydinaseet-venajan-ortodoksisella-kirkolla-on-vahva-side-armeijaan#cbf146f8>. Viitattu 29.1.2020.
- Pew Research Center (2020). Religions. Explore religious groups in the U.S. by tradition, family and denomination. <https://www.pewforum.org/religious-landscape-study/>. Viitattu 13.2.2020.
- Pew Research Center (2014). Russians return to religion, but not to church. <https://www.pewforum.org/2014/02/10/russians-return-to-religion-but-not-to-church/>. Viitattu 16.2.2020.
- Pew Research Center (2020). Syria. http://www.globalreligiousfutures.org/countries/syria#/?affiliations_religion_id=0&affiliations_year=2010®ion_name=All%20Countries&restrictions_year=2016. Viitattu 1.3.2020.
- Pukkila Tapio (2014). Milloin konflikti muuttuu sodaksi – riittääkö tuhat uhria? *Yle*. <https://yle.fi/uutiset/3-7379346>. Viitattu 22.1.2020.
- Putin, Vladimir (2014). Address by the president of the Russian Federation. *President of Russia*. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>. Viitattu 26.2.2020.
- Putin, Vladimir (2014). Meeting of the Valdai International Discussion Club 24.10.2014. *President of Russia*. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46860>. Viitattu 26.2.2020.
- Putin, Vladimir (2015). Puhe YK:n 70. Yleiskokouksessa 28.9.2015. *President of Russia*. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/50385>. Viitattu 15.2.2020.
- Putin, Vladimir (2015). Meeting with government members, 30.9.2015. *President of Russia*. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/50401>. Viitattu 26.2.2020.
- Russian Orthodox Church. Statement of the synod of the Ukrainian Orthodox Church of December 6, 2019. *Official website of the Moscow Patriarchate*. <http://www.patriarchia.ru/en/db/text/5542617.html>. Viitattu 23.2.2020.
- Stammeier, Jenni (2014). Kirjat: Suomen papit jatkosodan propagandisteina. *Yle*. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/09/05/suomen-papit-jatkosodan-propagandisteina>. Viitattu 22.1.2020.
- Tass. More than 200 weapons tested in Syria prove to be highly effective. <https://tass.com/defense/962053>. Viitattu 26.2.2020.
- Tieteen termipankki. Konflikti. <https://tieteen termipankki.fi/wiki/Oikeustiede:konflikti>. Viitattu 22.1.2020.
- United States Senate. Official Declarations of War by Congress. *U.S. Senate*. https://www.senate.gov/pagelayout/history/h_multi_sections_and_teasers/WarDeclarationsbyCongress.htm. Viitattu 29.1.2020.

Uppsala Universitet. Definitions. *Department of peace and conflict research*
<https://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/>. Viitattu 22.1.2020.

Weir, Fred (2015). Is Russia's intervention in Syria a "holy war"? Russian Orthodox Church: "yes". *The Christian science monitor*.
<https://www.csmonitor.com/World/Europe/2015/1123/Is-Russia-s-intervention-in-Syria-a-holy-war-Russian-Orthodox-Church-yes>. Viitattu 22.1.2020.

Zarif, Javad (2020). Iran took & concluded proportionate measures in self-defence under Article 51 of UN charter. *Twitter*.
<https://twitter.com/jzarif/status/1214736614217469953>. Viitattu 22.1.2020.